

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΔΕΥΤΕΡΑ

ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ.

Α.

ΕΠΙ ΚΥΒΕΡΝΗΤΟΥ.

1.

Ἀφιξις.

Ὅτε ἀπέβημεν τοῦ πλοιαρίου εἶχεν ἐπέλθει ἡ νύξ, καὶ ἦν ἤδη σκότος. Γονυπετήσαντες δὲ πάντες, ἐποιήσαμεν τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ καὶ ἡσπάσθημεν τὸ ἔδαφος, ὅπερ οὐδόλως ἐξέπληξε τὸν πλοίαρχον, διότι ἦν Ἑπτανήσιος, καὶ φυσικώτατος τῷ ἐφαίνετο ὁ ἐνθουσιασμός οὗτος ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος.

Εἰς μικράν δ' ἀπόστασιν ἐμπρὸς ἡμῶν ἀμυδρά τινα φῶτα ἐνέφαινον τὴν ὑπαρξίν τινων καλυβῶν, αἵτινες ἀπετέλουν τὸ χωρίδιον τῆς Κλαρέντσας, τὸ ὄνομα διατηρούσης ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς Φραγκοκρατίας· καὶ ὑπὸ τοῦ πλοίαρχου τὴν ὁδηγίαν ἐπορεύθημεν πρὸς τὴν μεγαλειτέραν ἐξ αὐτῶν, κατεχομένην ὑπὸ τῆς ὑπερτάτης καὶ μόνης τοῦ τόπου ἀρχῆς, τοῦ ὑγειονομοτελωνολιμεναρχοῦ Κ. Λαδοπούλου, ὅστις προσηνέστατα μᾶς ἐφιλοξένησε, δηλαδὴ μᾶς ἐπέτρεψε ν' ἀπλωθῶμεν εἰς μίαν ἐκ τῶν ψιαθῶν αἵτινες ἀπετέλουν τὸ μόνον ἔπιπλον τῆς αἰθούσης, καί, ἂν ἐδυνάμεθα, νὰ κοιμηθῶμεν.

Τὸ κατ' ἐμὲ ἐπὶ πολὺ δὲν ἡδυνήθην, καὶ ἡ καρδία μου ἐσκίρτα, ὥς ἂν τὴν ἐθέρμαινε τὸ ἔδαφος τῆς Ἑλλάδος. Καὶ ἡ φαντασία

μου δὲ ἡγρύπνει διὰ τοῦ πλείστου τῆς νυκτός, καὶ νῦν μὲν μ' ἔφε-
 ρεν ὀπίσω εἰς τὴν αἴγλην τῶν ἱστορικῶν χρόνων, εἶτα δ' εἰς σθε-
 σθὲν παρελθόν, τὸ ἐν Γερμανίᾳ, καὶ εἰς τοὺς φίλους ἀφ' ὧν διὰ
 παντὸς ἐχωρίσθην, καὶ εἶτα ἐβυθίζετο εἰς τὸ μέλλον, ὅλον ἀκτινο-
 βολοῦν ἐμπρὸς μου, καὶ δεικνύον μοι ἐλευθέραν τὴν Ἑλλάδα τῆς
 ἀγάπης, τῶν ὀνείρων καὶ τῶν σπουδῶν μου καὶ μάχας καὶ δάφνας
 καὶ τρόπαια.

Τὴν Ἑλλάδα τότε ἐκυβέρνηα ὁ Ι. Καποδίστριας, καὶ σχετικὴ
 εὐνομία εἶχεν ἀρχίσει φεομένη εἰς αὐτήν. Ἀλλ' ἂν ἡ Πελοπόν-
 νησος, τινὲς νῆσοι καὶ μικρὸν μέρος τῆς Στερεᾶς ἀπελάμβανον τῆς
 ἐλευθερίας, ὁ ἀγὼν ὅμως ἐξηκολούθει ὑπὲρ τῆς ἀπελευθερώσεως καὶ
 τοῦ ἐπιλοίπου Ἑλληνικοῦ, καὶ ὁ Δ. Ὑψηλάντης ἐστρατοπέδευεν
 ἐν Βοιωτίᾳ· ἐσχεδίαζον λοιπὸν δι' ὅλης τῆς νυκτός ὅτι, ἅμα φθὰς
 εἰς Ναύπλιον, θὰ μετέβαινον εὐθὺς εἰς Θήβας ἵνα ταχθῶ ὑπὸ τὰς
 σημαίας αὐτοῦ, πρὸς ὃ εἶχον ἐφόδιον τὴν συστατικὴν ἐπιστολὴν τοῦ
 Παναγιώτου Σούτσου. Ἦλπιζον ἵνα μὲ σχετίσῃ μετὰ τῶν ὁμο-
 γενῶν μου πρὸς οὓς ξένος ὅλως ἡρχόμην, καὶ εἰς τὸν ἐξάδελφόν μου
 Γρηγόριον Σούτσον, ὅστις πρὸ ἱκανοῦ χρόνου ἐλθὼν ἐκ Παρισίων,
 ἠύνοεῖτο μεγάλως ὑπὸ τοῦ Κυβερνήτου διὰ τὰ προτερήματα καὶ
 τὰς γνώσεις του, καὶ εἶχε παρ' ἡλικίαν ταχθῇ εἰς τὸ ἀνώτατον
 νομοθετικὸν συνέδριον, τὸ καλούμενον Πανελλήνιον.

Τῇ δ' ἐπαύριον, ἡ πρώτη ἡμῶν ἀνάγκη ἦν νὰ προμηθευθῶμεν
 ἵππους διὰ τὴν περαιτέρω ὁδοιπορίαν· ἀλλ' ἵπποι πρόχειροι δὲν
 ὑπῆρχον εἰς τὴν σχεδὸν ἔρημον ἐκείνην παραλίαν, καὶ εὐρέθημεν
 εἰς ἡν θέσιν περίπου ὁ ἦρως ἐνὸς τῶν Διηγημάτων μου, οὗ τὰ συμ-
 θάντα ἐγράφησαν κατὰ μέρος ἐξ ἀπομνημονεύσεως τῶν ἡμετέρων¹.
 Βοηθείᾳ λοιπὸν τοῦ προθύμου πανάρχοντος τοῦ τόπου Κ. Λαδοπού-
 λου ἐπέμψαμεν εἰς τὰ περίχωρα πρὸς ἀναζήτησιν αὐτῶν, καὶ
 ἠναγκάσθημεν ἐπὶ ὥρας τινὰς νὰ τοὺς περιμείνωμεν.

Τὰ πρῶτα βλέμματα ἃ περιεφέραμεν ἐπὶ τὴν ἀκτὴν ἅμα ἐδυνή-

¹ Ὀδοιπορικαὶ ἀναμνήσεις.

θημεν νὰ ἰδῶμεν αὐτὴν εἰς τὸ φῶς τοῦ ἀνίσχοντος ἡλίου, μᾶς ἔδειξαν λόφους καὶ πεδία φέροντα τὸν χαρίεντα χαρακτῆρα τῆς μεσημβρινῆς φύσεως, ἀλλ' ἄλλως ἔρημα, καὶ ἐλάχιστα δεικνύοντα ἵχνη ἀνθρωπίνης καλλιιεργείας. Συγχρόνως ὁμῶς ἐπὶ παραλίου λόφου, τερπνότάτα κειμένην εἰς τινὰ ἀπόστασιν εἶδομεν εὐπρεπῆ οἰκίαν, πολὺ διαφέρουσαν τῶν περὶ ἡμᾶς καλυθῶν καὶ πολὺ μεγαλοπρεπεστέραν τοῦ γενικοῦ ἀρχείου ἐν ᾧ διενυκτερεύσαμεν. Ἐρωτήσαντες δ' ἐμάθομεν ὅτι ταύτην ἔκτισε καὶ κατῴκει μετὰ τῆς οἰκογενείας του εὐπορὸς τις Χῖος, Μάξιμος καλούμενος, ὅστις πρῶτος ἀπεπειράθη τοῦ ἐξοχικοῦ βίου, καὶ ἔδιδεν ἐνταῦθα τὸ ἀγαθοεργὸν παράδειγμα ἐπιμελοῦς ἀγρονομίας καὶ οἰκογενειακῶν ἀρετῶν.

Ἐν ᾧ δὲ ταῦτα ἐλέγοντο, ἐφάνη αὐτὸς ὁ κ. Μάξιμος, ὅστις μαθὼν περὶ τῆς ἀφίξεως ἡμῶν, ἤρχετο νὰ μᾶς προσκαλέσῃ εἰς τὴν ἑπαυλὶν του, εἰς ἣν μεταδάντες διήλθομεν τὴν πρωίαν, καὶ τὴν μεσημβρίαν εὐθύμως συνεγεύθημεν μετ' αὐτοῦ, τῆς ἀγαθῆς του συζύγου, καὶ τῶν τέκνων του, φεῦ! πολὺ ἀπέχοντες τοῦ νὰ προῖδῶμεν ὅτι μικρὸν μετὰ ταῦτα, λησταὶ εἰσελάσαντες ἐν πλήρει μεσημβρίᾳ ἤθελον ἀποσφάξαι αὐτὸν ἐν μέσῳ τῆς οἰκογενείας του, εἰς αὐτὴν ἐκείνην τὴν θέσιν τῆς τραπέζης εἰς ἣν ἐκάθητο ὅτε συνεστιώμεθα. Ἦν δ' ὁ κ. Μάξιμος πατὴρ ἡ θεῖος τῆς Κυρίας Μαυρογορδάτου ἦν μετ' ὀλίγον ἐγνώρισα ἐν Ναυπλίῳ.

Ἐν τούτοις ἔφθασαν οἱ ἵπποι, καὶ ἀναβάντες εἰς αὐτοὺς μετὰ χαρᾶς πολὺ μείζονος ἢ ὅτε ἐπεβαινομεν τοῦ *Μανιώδους* ἐν Βενετίᾳ, ἐτράπημεν πρὸς βορρᾶν διὰ τῶν γραφικῶν παραλίων τῆς Ἡλίδος, καὶ ἐξηκολουθήσαμεν τὴν εὐθυμον ἡμῶν ἱππασίαν μέχρις οὗ ἀνέτειλεν ἡ σελήνη. Τότε δὲ πέριξ ἡμῶν καὶ ὀπίσθεν, ἐκ τῶν εὐρυτάτων πεδίων, ἤκούσαμεν μετ' ἐκπλήξεως κραυγὰς γοερὰς αἰρομένας, ὡς χιλιάδων παιδίων κλαυθμηριζόντων· ἐπὶ τινὰ δὲ λεπτὰ συνεχῶς διαρκέσασαι αἱ κραυγαὶ αὗται, ἔπαυσαν διὰ μιᾶς ὡς εἶχον ἀρχίσει, καὶ πλέον δὲν ἐπανελήφθησαν. Οἱ δ' ἀγωγιάται ἡμῶν, παρ' ὧν ἐζητήσαμεν τὴν ἐξήγησιν, μᾶς εἶπον γελῶντες ὅτι ἦσαν οἱ θῶες (τσακάλια) τῶν ἐλῶν τοῦ Ἀλφειοῦ, ἔχοντες πανταχοῦ

τὴν ἕξιν τοῦ νὰ προοιμιάζωσιν εἰς τῆς νυκτὸς τὴν ἀνάπαυσιν διὰ τοιοῦτου ἐσπερινοῦ ἀποχαιρετισμοῦ.

Τέλος ἐφθάσαμεν εἰς τὸ Τουρκώνυμον χωρίον Ἀλῆ-Τσελεβῆ, κείμενον μεταξὺ τῶν θασσῶν καὶ τῶν νησσοτρόφων τῆς Ἡλίδος ἐλῶν, καὶ κατελύσαμεν παρὰ τῷ ἱερεῖ τῆς ἐκκλησίας, οὗ ἡ κατοικία οὐδ' ἀνετωτέρα οὐδὲ πλουσιωτέρα πολὺ ἦν τῆς τοῦ κοινοῦ ἐκεῖνου ἄρχοντος τῆς Κλαρέντσας. Μετ' αὐτοῦ δὲ διαλεγόμενος, τὸν ἠρώτησα πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐὰν γνωρίζῃ τὸν ἐν Ναυπλίῳ Γρηγόριον Σοῦτσον, ἢ ἂν ἤκουσε ποτὲ περὶ αὐτοῦ, καὶ ἂν δὲν ἔχει φήμην ἀληθῶς νέου λίαν διακεκριμένου ἐφ' ἱκανότητι.

— Τὸν Γρηγόριον Σοῦτσον; εἶπεν· ἐκεῖνον ὅστις ἀπέθανεν;

— Ἀπέθανεν! ἀνεκράξαμεν περίτρομοι. Ἀπέθανεν; Ὁχι, βεβαίως. Ἐννοοῦμεν ἐκεῖνον ὅστις εἶναι εἰς τὸ Πανελλήνιον.

— Αὐτὸς ἐκεῖνος, ἀπεκρίθη ὁ ἱερεὺς. Ἀπέθανε πρὸ τριῶν ἐβδομάδων. Ἦτον νέος ἀξιόλογος, καὶ ὁ θάνατός του κατελύπησε πάντα Ἕλληνα.

Τὸ ἄκουσμα τοῦτο ὡς κεραυνὸς ἐνέσκηψεν ἐφ' ἡμᾶς. Ὁ φίλτατός μου ἐξάδελφος, ὃν ἐν τῇ παιδικῇ μου ἡλικίᾳ ἐθεώρουν ὡς πρεσβύτερον ἀδελφόν, πρὸς ὃν μετὰ ταῦτα ἀπέβλεπον ὡς εἰς τύπον τελειότητος, ὃν ἄμετρον πόθον εἶχον νὰ ἐπανίδω, δὲν ὑπῆρχε πλέον! Μόνος καὶ ἄγνωστος ἠσθανόμην ἡδὴ ὅτι ἔβαινον εἰς τὴν γῆν τῆς πατρίδος μου, καὶ ὅτι οὐδένα πλέον εἶχον ὅστις νὰ ὁδηγήσῃ καὶ νὰ διευκολύνῃ τὰ πρῶτά μου βήματα ἐν αὐτῇ.

Τί ἐπέφερε τὸν θάνατον ἠγνῶει ὁ ἱερεὺς τοῦ χωρίου. Ἐμάθομεν δὲ μετ' οὐ πολὺ ἐν Πάτραις πάσας τὰς περιστάσεις αὐτοῦ, καὶ ἐν ἄλλοις ὅτι προσῆλθεν ἐξ ἠθικῆς οὐχ ἡττον ἢ ἐκ φυσικῆς ἀσθενείας. Ἐπὶ τῆς καταστροφῆς τῶν Ψαρῶν, ὡραιότατη κόρη, τὸ ὄνομα Δεσποينوῦ, ἀντίπαις τὴν ἡλικίαν, εἶχε σωθῇ ἀπὸ τῶν μαχαιρῶν τῶν δημίων ριφθεῖσα εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ μετὰ θάρρους καὶ ἐπιτηδειότητος κολυμβήσασα, κατέφυγεν εἰς ἐκεῖ που παραπλέον Ἑλληνικὸν πλοῖον, οὗ τὸ πλήρωμα τὴν εἶδε μετὰ θάμβους ἀναβᾶσαν εἰς τὸ κατὰστρωμα ὡς ἀναδυομένην Ἀφροδίτην. Μακεδῶν δέ τις

ὀπλαρχηγός, ἐπὶ τοῦ πλοίου εὐρεθείς, ἔλαβεν αὐτὴν ὑπὸ τὴν ἰδιαι-
 τέραν του προστασίαν, καὶ τὴν ἔφερεν εἰς τὸ Ναύπλιον. Ἐκεῖ δ'
 ἔρασθεὶς αὐτῆς τὴν ἐνυμφεύθη νέος προὔχων ἐκ Φθιώτιδος, ὅστις
 καὶ παιδείας ἦν μέτοχος καὶ εὐγενεὶς εἶχε τοὺς τρόπους. Μετ' αὐ-
 τοῦ ὁ ἐξάδελφός μου γνωρισθείς, ὅτε ἦλθεν ἐκ Γαλλίας, ἐν ἐποχῇ
 καθ' ἣν ἡ κοινωνία ἦν ὀλίγον ἔτι ἀνεπτυγμένη ἐν Ἑλλάδι, εἰλ-
 κύσθη ἰσχυρῶς ὑπὸ τῆς χάριτος καὶ τῆς καλλονῆς της, καὶ κατ'
 ἀρχὰς μὲν ἀνέλαβε νὰ τῇ διδάξῃ τὴν Γαλλικὴν, βαθμηδὸν δ' ἡ
 σχέσις του ἀπέβαινε στενωτέρα, μέχρις οὗ ἔρως σφοδρὸς ἐξήφθη
 μεταξὺ αὐτῶν, ὥθήσας αὐτοὺς εἰς λήθην τῶν καθηκόντων των,
 ὥστε παρ' ἑαυτῷ παρέλαβε τὴν νέαν γυναῖκα, ἐγκαταλιποῦσαν τὸν
 σύζυγόν της. Τοῦτο εἶδε μετὰ βαθείας ἀποδοκιμασίας ἡ κοινωνία,
 καὶ οὐχ ἥττον μετ' ἀγανακτήσεως ὁ αὐστηρὸς τὰ ἥθη Κυβερνή-
 της, ὅστις παρὰ τῶν ἀπολαυόντων τῆς εὐνοίας του, παρὰ τῶν με-
 λῶν μάλιστα τοῦ Πανελληνίου ἐδικαιοῦτο ν' ἀπαιτῇ ὁ καὶ ὁ ἴδιος
 εἶδε παράδειγμα σεβασμοῦ τῶν ἠθῶν πρὸς ἀνοικοδόμησιν τῆς νέας
 κοινωνίας. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς λοιπὸν ἐκείνης προσηνέχθη ὁ Κυβερ-
 νήτης μετ' ἄκρας ψυχρότητος πρὸς τὸν Γρηγόριον Σοῦτσον. Οὗτος
 δὲ τοσοῦτον ἰσχυρῶς ἠσθάνθη τὴν προσβολὴν τῆς φιλοτιμίας του,
 ὥστε ἔκτοτε καὶ ἡ ὑγεία του προσεβλήθη. Προσεπελθοῦσα δὲ καὶ
 τυφοειδὴς ἀσθένεια, ἣν ἐδεῖνου ἡ ψυχικὴ του αὕτη διάθεσις, τὸν
 ἀνῆρπασεν ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν, ἀφέντα βαθεῖαν θλίψιν οὐ μόνον εἰς
 τοὺς γνωρίζοντας αὐτόν, ἀλλὰ καὶ εἰς πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα, διότι
 γενικῶς ἠγαπᾶτο διὰ τὸν ἀξιέραστον χαρακτῆρά του, καὶ κατὰ
 τὴν κοινὴν ὁμολογίαν θ' ἀνεδεικνύετο εἰς τῶν χρησιμωτέρων ἀν-
 ὄρων εἰς τὴν πατρίδα ἐὰν ἐξηκολούθει ὑπηρετῶν αὐτὴν ὡς ὤφειλε.

Μετὰ βαρείας καρδίας ἠκούσαμεν τὸ ἀξιοθρήνητον τοῦτο διή-
 γημα, καὶ ὅτε ἐφθάσαμεν εἰς Ναύπλιον, μία τῶν πρώτων ἐπιθυ-
 μιῶν μου ἦν νὰ γνωρίσω ἐκείνην ἣν περιπαθῶς εἶχεν ἀγαπήσει ὁ
 ἐξάδελφός μου, καὶ εἰς ἧς τὰς ἀγκάλας εἶχεν ἐκπνεύσει πρὸ μόλις
 εἴκοσιν ἡμερῶν. Συνέπεσε δὲ ἡ οἰκία ἣν ἐμισθώσαμεν νὰ κῆται
 κατάντικρυ καὶ πλησιέστατα τῆς ἰδικῆς της· διὰ δὲ τὴν τότε ἔτι

ἄλλειψιν τῶν παραπετασμάτων εἰς τὰ παράθυρα, ἔβλεπον ἐντὸς αὐτῆς. Ἐκεῖ δὲ ἅπαξ ἡ δὲ εἶδον ἐντὸς τῆς γείτονος ἐκείνης οἰκίας μορφὴν τινα μελανοφοροῦσαν, καὶ ἔμαθον ὅτι αὕτη ἦν ἡ ἀπαρ-
 μύθητος Δεσποينوῦ, ἀλλὰ τοὺς χαρακτῆρας τοῦ προσώπου τῆς δὲν ἠδυνήθην νὰ διακρίνω. Ἐν ᾧ δὲ περιέμενον νὰ παρέλθωσιν αἱ πρῶται ἡμέραι τῆς ὀξείας θλίψεως, ἡτις ἀποφεύγει τὰ ξένα βλέμματα, ἵνα τὴν ἐπισκεφθῶ καὶ τῇ ἐκφράσω πόσον τὴν θλίψιν τῆς καὶ ἐγὼ βαθέως συνεμεριζόμην, ἡμέραν τινά, κατὰ τύχην, στρέψας τὸ βλέμμα πρὸς τὴν οἰκίαν τῆς, εἶδον ἐντὸς αὐτῆς ὡς δύο μαρφάς μετ' ἀσυνήθους ζωηρότητος κινουμένας, ἐκ τούτου προκληθείσης τῆς περιεργείας μου, παρετήρησα προσεκτικώτερον, καὶ τί εἶδον; Εἰς τῶν ἀρχαίων συμμαθητῶν καὶ φίλων μου ἐν Ὀδησσῷ, ὅστις εἶχεν εὐοδωθῇ πρὸ ἐμοῦ εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐδίδασκεν εἰς τὴν βαρυν-
 πενθοῦσαν Κυρίαν τὴν μαζοῦρκαν.

Τοῦ ἐξαδέλφου μου τὰ χειρόγραφα, ὧν τινα ἀποδεικνύουσι τὴν ἐμβρίθειαν τοῦ σπουδῶν του, συνέλεξα, ὅσα ἐσώζοντο, καὶ διατηρῶ εἰς τὴν βιβλιοθήκην μου. Ὁ δὲ πατήρ μου ἔγραψεν ἔμμετρον ἐπιτάφιον ἐπὶ τῶν λειψάνων του μετακομίσας αὐτὰ μετὰ ἔτη τινὰ εἰς τὸ νεκροταφεῖον τῶν Ἀθηνῶν.

Ἐξ Ἀλῆ-Τσελεβῆ δ' ἀπήλθομεν τὴν ἐπαύριον ἀπὸ πρωΐας, καὶ ὑπὸ ῥαγδαιοτάτης βροχῆς καταληφθέντες, κατεφύγαμεν εἰς ἄλλο τι χωρίον, οὐ δὲν ἐνθυμοῦμαι τὸ ὄνομα, καί, ἐπειδὴ ἦτο κυριακὴ ἢ ἄλλη τις ἐορτή, παρέστημεν εἰς τοὺς μελαγχολικοὺς χοροὺς τῶν γυναικῶν, καὶ εἶδομεν καὶ ἐπ' αὐτῶν καὶ ἐφ' ὅλου τοῦ χωρίου τὰ ἶχνη τῶν κακώσεων ἃς εἶχον ἐπιφέρει οἱ Τοῦρκοι ὅτε, πρὸ ὀλίγων μηνῶν, καὶ μικρὸν πρὶν ἢ διὰ παντὸς ἐξωσθῶσι τῆς Πελοποννήσου, εἶχον καταλάβει τὸ χωρίον ἀνυπεράσπιστον. Μετὰ μεσημβρίαν δ' ἐξηκολουθήσαμεν τὴν πορείαν, καὶ τὴν Καμενίτσαν (τὸν Μέλανα Ποταμόν), ἐξογκωθεῖσαν ἐκ τῶν βροχῶν, διεπλεύσαμεν, οὐχὶ ἄνευ κινδύνου, ἐπὶ τῶν ἵππων ἡμῶν, ὃν ἓνα καὶ παρέσυρε τὸ ῥεῦμα, ὥστε παρ' ὀλίγον ν' ἀπολέσωμεν αὐτὸν καὶ τὰ σκεῦη ἃ ἔφερε. Τέλος δέ, ἱκανῶς ἐξώρας τὴν νύκτα, ἀφίχθημεν εἰς Πάτρας.

Ἐνταῦθα εἶχομεν συστατικὴν εἰς τὸν Κ. Κοντογούρην, ὅστις, καίτοι μὴ περιμένων ξένους κατ' ἐκείνην τὴν ὥραν τῆς νυκτός, μετὰ πάσης οὐχ ἥττον προθυμίας μᾶς συνέδραμεν, ὁδηγήσας ἡμᾶς εἰς τὸ μόνον τῆς πόλεως τότε ξενοδοχεῖον, εἶδος ξυλοδμήτου καλύβης, ἣν ὁμως ἡσπασθημεν περιχαρῶς, ὡς καὶ ἡμᾶς αὕτη, διότι καὶ αὕτη, ὡς τότε ἔτι καὶ ἡ πόλις τῶν Πατρῶν ἐν γένει, σπανίως ἐβλεπον καὶ ἐδέχοντο ξένους. Ἐνταῦθα ἐμείναμεν δύο ἡμέρας.

Αἱ Πάτραι ἦσαν κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν σωρὸς ἐρειπίων, ἐφ' ὧν ἡγείροντο, εἰς μικρὰς ἀποστάσεις ἀπ' ἀλλήλων, μικροὶ καὶ εὐτελεῖς οἰκίσκοι, κατ' εὐθυγραμμίαν μεγαλοπρεποῦς σχεδίου, ὃ εἶχε διαγράψει ὁ μετὰ τοῦ κυβερνήτου ἐλθὼν Κ. Βούλγαρης, νέος Ἑλληναξιώματις τοῦ μηχανικοῦ εἰς Ῥωσικὴν ὑπηρεσίαν. Καὶ τότε μὲν ἐχλευάζετο ἡ ῥυμοτομία τοῦ Κ. Βούλγαρη διὰ τὴν ἀπέραντον καὶ ἄσκοπον αὐτῆς ἔκτασιν, ἔκτοτε ὁμως οἱ Πατρεῖς ἠναγκάσθησαν νὰ ἐκτείνωσιν ἐπὶ πολὺ τὸ σχέδιον ἐκεῖνο ὡς ἀνεπαρκές.

Εἰς μίαν τῶν οἰκιῶν, ἐνθα εἶχομεν μεταβῆ εἰς ἐπίσκεψιν, ἀπηντήσαμεν τὸν Νικήταν, πεμφθέντα διὰ τινὰ ἀνάκρισιν, καὶ ἔχοντα ὡς γραμματέα παρ' ἑαυτῷ τὸν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως Ἀλέξανδρον Ἐδιπίδην. Εἰς τὴν θέαν τοῦ μεγάλου ἀγωνιστοῦ μὲ κατέλαβε συγκίνησις καὶ ἐνθουσιασμός. Μοὶ ἐφαίνετο ὡς ἂν ἐβλεπον εἰς ὄναρ ἓνα τῶν ὁμηρικῶν ἡρώων ἀναβιώσαντα. Ἡ ὀρεινὴ τοῦ φλοκάτα καὶ ἡ φουστανέλλα τοῦ μοὶ παρίστων τὴν νέαν Ἑλλάδα μαχομένην ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς, καὶ μετὰ θρησκευτικοῦ σεβασμοῦ σιωπῶν, ἤκουον πᾶσαν λέξιν ἐκ τοῦ στόματος τοῦ ἀφελοῦς ἀνδρός, μακαρίζων αὐτὸν δι' ὅ,τι τῷ ἐδόθη νὰ πράξῃ, καὶ ἐρωτῶν ἑμαυτὸν ἂν εἰς ἡμᾶς ἐπεφυλάχθῃ νὰ συμπληρώσωμεν τὸ μέγα ἔργον, οὗ τοσοῦτον ἐνδοξα εἶχον τεθῇ τὰ θεμέλια. Ἀνατρέχων δὲ τότε εἰς τὰς σπουδὰς, αἷς εἶχον ἄρτι περατώσει, ἡσθάνομην ὅτι αὐταὶ οὐδὲν ἢ μικρὸν βοήθημα ἦσαν πρὸς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ μεγίστου καθήκοντος, ὃ ἐπρόκειτο ὡς σκοπὸς τῆς ζωῆς μου, καὶ ὅτι ἐφόδια πρὸς αὐτὴν ἔπρεπε πρὸ πάντων νὰ ζητήσω ἐντὸς τῆς καρδίας, ἐκεῖ ὅπου εὖρον αὐτὰ οἱ ἀθάνατοι ἐκεῖνοι τῆς πατρίδος πρόμαχοι καὶ ἐλευθερωταί.

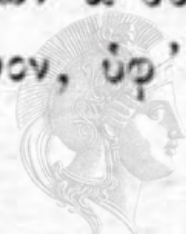
Πλήρης ἀγαλλιάσεως ἔμαθον ἐν Πάτραις ὅτι ἐκεῖ ἦν ἀπό τινος, ὑποπρόξενος τῆς Ῥωσσίας διορισθείς, ὁ Κ. Καλογεράκης, οὗ οἱ υἱοὶ ἦσαν συμμαθηταί μου ἐν Ὀδησσῶ, καὶ πολλὴ σχέσις ἄλλοτε μὲ συνέδεε μετ' αὐτῶν, ὅτε πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ χορὸν μετ' αὐτῶν ἐδίδασκόμεν ἐν τῇ οἰκίᾳ των. Ἐσπευσα λοιπὸν νὰ τὸν ἐπισκεφθῶ, καὶ παρὰ τῇ οἰκογενείᾳ του ἀρχαῖαι ἀναμνήσεις διηγέρθησαν ἐν ἐμοί. Ἐξεπληττόμεν δὲ μὴ βλέπων νὰ ἔλθῃ πρὸς ἐμὲ μία τῶν πρώτων ἢ πρωτότοκός του θυγάτηρ Babé, ἥτις ἐν τοῖς πάλαι χρόνοις ἦτον ἡ σταθερὰ συγχωρεύτριά μου, καὶ εἰς τὰς ἐρωτήσεις μου ἔλαβον ἀπαντήσεις ἀσαφεῖς καὶ ὑπεκφυγούσας. Διὰ τοῦτο ἔπειτα ἐρευνήσας, ἐπληροφορήθην παρ' ἄλλων ὅτι ἡ φίλη τῶν παιδικῶν ἡμερῶν μου εἶχε νυμφευθῇ νέον τινὰ ἀξιωματικόν, Γονατᾶν καλούμενον, παρὰ τὴν θέλησιν τῶν γονέων τῆς, οἵτινες διὰ τοῦτο τὴν ἀπέβαλον τῆς παρουσίας των, καὶ πᾶσαν σχέσιν διέκοψαν μετ' αὐτῆς. Τοῦτο μ' ἐλύπησεν, ἀλλὰ καὶ μοὶ ἐφάνη ὑπὲρ πᾶν μέτρον ἄδικον καὶ αὐστηρόν. Ὁφεληθεὶς ἐπομένως ἐκ προσκλήσεως εἰς γεῦμα παρὰ τῷ Κ^ω Καλογεράκη, εἶπον εἰς τοὺς γονεῖς ὅ,τι ἐδυνήθην πειστικώτερον ἵνα μαλάξω τὴν ὀργὴν των, καὶ παρέστησα αὐτοῖς, ὅτι ἂν ἡ θυγάτηρ των, αὐτογνωμόνως ἀποφασίσασα περὶ τοῦ μέλλοντος βίου τῆς ἠπατήθη εἰς τὴν ἐκλογὴν τῆς, καὶ παρεσκεύασεν ἑαυτῇ συμφοράς, δὲν πρέπει διὰ τοῦτο οἱ γονεῖς τῆς ν' αὐξάνωσι τὴν δυστυχίαν τῆς διὰ τῆς τοιαύτης αὐτῶν αὐστηρότητος, ἀντὶ δι' ἀγάπης νὰ τὴν παρηγορῶσιν, ὅτι δὲ καὶ ἄλλως, καθ' ἃς ἔλαβον πληροφορίας, ὁ νέος ὃν ἐνυμφεύθη, ἀξιοτιμοτάτης ὦν οἰκογενείας, ἦν καὶ καθ' ἑαυτὸν οὐδόλως τῆς στοργῆς των ἀνάξιος. Νομίζω δ' ὅτι ἡ συνηγορία μου οὐκ ὀλίγον συνετέλεσεν εἰς τὴν μετ' οὐ πολὺ ἐπελθοῦσαν συγχώρησιν καὶ οἰκογενειακὴν συνδιαλλαγὴν, καὶ τοῦτο μεγάλως μὲ ηὐχαρίστησεν. Ἀλλὰ τίς ὁ προβλέπων τὰ μέλλοντα; Μετὰ τινὰ ἔτη οἱ ὑπὸ τοὺς οἰωνοὺς οὕτω φλογεροῦ ἔρωτος, καὶ παρὰ τὴν θέλησιν καὶ ἄδειαν τῶν γονέων νυμφευθέντες, διεζεύγνυντο ἐν ἀμοιβαίᾳ ἀπεχθείᾳ, καὶ ἡ μὲν γυνὴ ἀπέθανεν ἐγκαταλειμμένη, ὁ δὲ νέος ἐκεῖνος ὃν οἱ γονεῖς ἀπεδοκίμαζον ὡς

γαμβρόν, ἀνεδείχθη εἰς τῶν μᾶλλον διακεκριμένων ἀξιωματικῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ, καὶ κατέλαβεν ἔπειτα καὶ θέσιν ὑπουργοῦ.

Διοικητῆς τῶν Πατρῶν ἦν τότε ὁ Ῥῶστος συνταγματάρχης Ῥαΐκος. Οὗτος ὑποδεχθεὶς ἡμᾶς φιλοφρονέστατα, προσεκάλεσε χάριν ἡμῶν εἰς χορόν, ἢ ἴσως μᾶλλον ἡμᾶς προσεκάλεσεν εἰς χορόν ὃν εἶδεν, διότι τότε διήρκει ἔτι ἡ ἀποκρέω. Ἐκεῖ κατὰ πρῶτον ἀπῆντησα συνηγμένην Ἑλληνικὴν κοινωνίαν, ὅ,τι αἱ Πάτραι περιεῖχον ἐξοχώτερον καὶ ὠραιότερον, καὶ ἐθαύμασα βλέπων ὅτι εἰς τὴν μόλις ἀναγεννωμένην ἡμῶν πατρίδα ὑπῆρχον τοσαῦτα στοιχεῖα ἐξαιρέτου συναναστροφῆς μικρὸν διαφερούσης τῶν ἀρίστων εὐρωπαϊκῶν κατὰ τῶν τρόπων τὴν εὐγένειαν καὶ λεπτότητα. Ἐκεῖ ἐθαύμασα ἐν ἄλλαις τὴν ἀληθῶς Ἑλληνικὴν καὶ ἀρχαϊκὴν, ἀξίαν τῆς γλυφίδος τοῦ Πραξιτέλους, καλλονὴν μιᾶς τῶν χορευτριῶν μου, τῆς Κυρίας Θεώνης Καλαμογῳάρτου, ἥτις ἔκτοτε ἐνυμφεύθη τὸν ἐκ Μεσολογγίου Κ. Δρακόπουλον.

Ἐκ Πατρῶν δέ, πέμψαντες μετὰ τοῦ ὑπηρέτου Καλογνώμου διὰ θαλάσσης εἰς Κόρινθον τὰ ἐκ Κεφαλληνίας τέλος κομισθέντα σκεύη ἡμῶν, ἐξηκολουθήσαμεν ὁδοιποροῦντες ἔφιπποι, τὰς περαιτέρω κακουχίας τῆς θαλάσσης θέλοντες ν' ἀποφύγωμεν, καὶ ἐπιθυμοῦντες νὰ ἴδωμεν ἐκ τοῦ πλησίον ὅ,τι περισσότερον τῆς Ἑλλάδος. Ἦν δὲ τὸ μέρος τοῦτο τῆς πορείας χαρμόσυνον καὶ πανηγυρικὸν δι' ἡμᾶς, διότι τροφὴν τῶν ὀφθαλμῶν εἶχομεν τὴν ὠραίαν φύσιν ἣν τὸ πρῶτον ἐβλέπομεν, καὶ τὴν καρδίαν ἡμῶν ἐθέρμαινε τὸ αἶσθημα ὅτι ἐπατῶμεν ἐλευθέραν τὴν φίλην γῆν τῆς πατρίδος, καίτοι οὖσαν ἔτι τότε χέρσον καὶ ἀκαλλιέργητον.

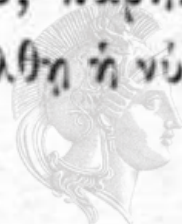
Τὴν πρώτην ἐσπέραν κατελύσαμεν εἰς πενιχρὸν καφενεῖον κατὰ τὴν παραλίαν τοῦ Αἰγίου, καὶ δι' ὅλης τῆς νυκτὸς ἠκούομεν τὰ κύματα κτυποῦντα εἰς τὴν ἀκτὴν, καὶ τὸν ἄνεμον συρίζοντα ὡς ἔγκρισιν τῆς ἀποφάσεως ἡμῶν τοῦ νὰ ἐγκαταλείψωμεν τὴν ὑγρὰν κέλευθον· εἰς ἀνησυχίαν ὅμως τινὰ ἐνέβαλλεν ἡμᾶς ἡ ὀργὴ τοῦ Αἰόλου διὰ τὴν τύχην τοῦ ὑπηρέτου καὶ τῶν σκευῶν ἃ συνώδευε. Τὴν δ' ἐπαύριον, ἃφ' οὗ ἐθαυμάσαμεν τὸν πλάτανον, ὅφ' οὗ τὴν

κίαν μᾶς ἐβεβαίου ὁ καφεπώλης ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος εἶχε στρατο-
 εδεύσει, ὅστις δ' ἐκτοτε δι' ἀγροίκου ἀμεριμνίας ἀπεκόπη, καὶ
 οὐ ἐποτίσαμεν τοὺς ἵππους ἡμῶν εἰς τὰς παραρρέουσας πολυ-
 ούρους κρήνας, τὰς ἀπειροκάλως ἀφανεῖς σήμερον ὀπίσω βαναύ-
 ων ἀποθηκῶν, ἐξηκολουθήσαμεν τὴν ἱππασίαν, ὑπερέβημεν μετὰ
 μηχανικῆς φαιδρότητος, ἣν συνεμερίζετο καὶ ὁ πατήρ μου, τὰς συν-
 θίας τῶν ἐκβολῶν τοῦ Κράτητος, ἢ ποταμοῦ τῆς Ἀκράτας, καὶ
 διενυκτερεύσαμεν αὖθις εἰς πενιχρὸν καλύβιον, κείμενον ἐπὶ ξηρῶν
 πεδίων οὐδόλως ἀναπολούντων τὴν παροιμιώδη εὐπορίαν τῶν
 « μεταξὺ Κορίνθου καὶ Σικυῶνος ».

Τὴν δ' ἐπιοῦσαν ἀφίχθημεν ἀπὸ πρωΐας ἔτι εἰς Κόρινθον, ὁηλαδὴ
 ἐνθα ἦν ποτὲ ἡ πλουσιωτάτη πόλις τῆς ἀρχαιότητος ἀντιπροσω-
 πευομένη τότε ὑπ' ἐλεεινοῦ καφενείου, καὶ ὀλίγων τινῶν καλυβῶν
 ἐν μέσῳ νέων ἐρειπίων.

Ἐντεῦθεν ἡ βραχυτάτη ὁδὸς ἔφερεν ὑπὲρ τὸ Ἀγινόριον. Ἀλλ'
 οἱ ἐν τῷ καφενεῖῳ μᾶς προέτρεψαν ν' ἀποφύγωμεν τὴν τραχεῖαν
 ἀλλὰ πολυφοίτητον ἐκείνην στενωπὸν, ὅπου δὲν ἦν ἀπίθανον νὰ
 λοχῶσι λησταί, εἴτε ἐν γένει λείαν περιμένοντες, εἴτε καὶ εἰς ἡμᾶς
 αὐτοὺς ἀποβλέποντες, καθ' ὅσον δὲν ἦν ἀπίθανον νὰ κατεσκόπευσαν
 καὶ ἔμαθον τὰ διαθήματα ἡμῶν, ὁδοιπόρων ἀγνώστων ἐκ τῆς ξέ-
 νης ἐπιδημούντων καὶ ἐπομένως ὑποτιθεμένων πλουσίων. Μᾶς ὑπη-
 γορεύθη ἐπομένως τὸ στρατήγημα, ἀπατῶντες τῶν πιθανῶς ἐνε-
 δρευόντων τὴν ὀξυδέρκειαν ν' ἀλλάξωμεν ἀπροσδοκῆτως διεύθυνσιν,
 καὶ νὰ τραπῶμεν τὴν ἥττον πολυφοίτητον, εἰς ἣν δὲν θὰ περι-
 εμενόμεθα. Οὕτως ἐπορεύθημεν τὴν διὰ τῆς Νεμέας, καὶ περὶ
 μεσημβρίαν εἶδομεν ἐκεῖ μετὰ θαυμασμοῦ τὰ μεγαλοπρεπῆ ἐρείπια
 τοῦ ναοῦ, τὸ πρῶτον λείψανον τῆς ἱστορικῆς ἀρχαιότητος ὃ ἀπην-
 τῶμεν ἐπὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐδάφους. Ἀλλ' οὐδὲ καιρὸν εἶχομεν,
 οὐδὲ φρόνιμον ἦν, οὐδὲ παρεσκευασμένοι εἴμεθα τότε ἵνα δώσωμεν
 εἰς αὐτὸ τὴν προσοχὴν ἥς ἦν ἄξιον, καὶ χαιρετήσαντες αὐτὸ ὡς
 εὐγενῆ μάρτυρα τοῦ παρελθόντος τῆς Ἑλλάδος μεγαλείου, παρήλ-
 θομεν ταχέως ἵνα ἐξέλθωμεν τῶν στενωμάτων πρὶν ἢ ἐπέλθῃ ἡ νύξ.

Τοῦτο δὲ καὶ κατωρθώσαμεν ἄνευ δυσαρέστου συναντήσεως, καὶ κατελύσαμεν εἰς χωρίον κείμενον ἐντὸς τοῦ Ἀργολικοῦ πεδίου. Ἦν δὲ τὸ δεχθὲν ἡμᾶς ξενοδοχεῖον μικρὰ καλύβη, καὶ ἐκεῖ ἐκαθήσαμεν, συνωθούμενοι μετ' ἄλλων ὁδοιπόρων, πέριξ τῆς ἐστίας, εἰς ἣν δὲν ὑπῆρχε μὲν καπνοδόχος, ἀλλ' ἔλαμπον παταγοῦντα φρύγανα πρὸς μεγάλην ἡμῶν εὐχαρίστησιν, διότι ἔξω ὁ καιρὸς εἶχε μεταβληθῇ καὶ ψυχρὸς βορρᾶς ἔφερε λεπτῆς χιόνος νιφάδας.

Οὐχ ἤττον ἐκοιμήθημεν ἐντροφῶντες εἰς ἐλπίδας καὶ ὄνειρα, διότι τέλος ἄκρῳ τῷ ποδὶ ἡγγίζαμεν τὸ πολυπόθητον τέρμα, καὶ τὸ πρωί, ὅτε ἱππεύσαμεν, καὶ μᾶς ἐδείχθη ἐμπρὸς ἡμῶν, εἰς τὸ πέρας τῆς πεδιάδος τὸ Ναύπλιον, ὑπὸ τῆς διαφανείας τῆς ἀτμοσφαίρας καὶ ὑπὸ τῶν ἀνυπομόνων πόθων μου παραγόμενος, ἐνόμισα ὅτι ἀρκεῖ νὰ βιάσω ὀλίγον τὸν ἵππον, καὶ διὰ μακροῦ καλπασμοῦ θὰ ἔφθανον ἐν βραχεῖ· δι' ὃ καὶ μάστιγα καὶ πτερνιστῆρας μεταχειρισθείς, ἤρχισα νὰ τρέχω διὰ τοῦ πεδίου. Τοῦτο ὁμῶς οὐδόλως ἐφαίνετο ἀρεστὸν εἰς τὸν ἵππον, ὅστις δὲν εἶχε τὰς ἑξεῖς τῶν ἵπποδρομίων, καὶ ἔτι ὀλιγώτερον εἰς τὸν ἰδιοκτήτην αὐτοῦ, ὅστις ἐμερίμνα περὶ τῆς υἱείας καὶ τοῦ ζώου του, ἀσθμαίνοντος ἤδη, καὶ ἑαυτοῦ, ἀναγκασμένου νὰ τὸ παρακολουθῇ, καὶ ἐπομένως ἤρξατο ἐνιστάμενος. Ἀλλ' ἐγὼ ἐνόμιζον ἐμαυτὸν ἐν τῷ δικαίῳ μου, καὶ εἰς κακίαν μόνον τοῦ ἀνθρώπου ἀπέδιδον ὅτι ἤθελε νὰ μ' ἐμποδίσῃ νὰ φθάσω λεπτά τινα ἐνωρίτερον εἰς τὸ Ναύπλιον· ἐπέμενον ἄρα καὶ ἐκινδυνεύσαμεν νὰ ἔλθωμεν εἰς σπουδαίαν ῥῆξιν, ὅτε μοὶ ἐπῆλθε κατὰ νοῦν ποσάκις μακρόθεν ἔψεξα τοὺς συμπατριώτας μου διὰ τὰς ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως διαρκεῖς ἐριδας καὶ διαιρέσεις των, καὶ μετ' αἰσχύνης ἀναλογισθείς ὅτι ἰδοῦ, μόλις ἐπάτησα τὸ Ἑλληνικὸν ἔδαφος, καὶ ἐρίζω μετὰ τοῦ πρώτου συμπατριώτου μεθ' οὗ ἤλθον εἰς σχέσεις. Ἐκ τοιούτων σκέψεων ἐτράπην εἰς διαλλακτικωτέρας διαθέσεις, καὶ ἐλαττώσας τοῦ ἵππου μου τὴν ταχύτητα, μετ' οὐ πολὺ ἀνεγνώρισα πόσον εἶχον ἄδικον, διότι εἰς Ναύπλιον ἐφθάσαμεν μόνον μετὰ πορείαν εἰσέτι τεσσάρων ὥρων.

2.

"Αφιξίς εἰς Ναύπλιον.

1. Ἀποκατάστασις.

Οὕτω λοιπὸν εἰσελάσαμεν διὰ τῆς πρὸς τὴν ξηρὰν πύλης τοῦ Ναυπλίου περὶ τὴν ἐνδεκάτην ὥραν τῆς 20 Φεβρουαρίου 1830, πεντήκοντα ἡμέρας ἀφ' οὗ μᾶς παρέλαβεν ὁ Μανιώδης ἐκ Βενετίας. Διηυθύνθημεν δ' ἀμέσως πρὸς τὴν οἰκίαν τοῦ ἀρχαίου γραμματέως τοῦ πατρός μου Σπυρίδωνος Σκούφου, ὃν εὔρομεν, ὡς καὶ πρὸ δέκα ἐτῶν καὶ μετὰ δέκα ἔτη κατὰ τὴν αὐτὴν ὥραν θὰ τὸν εὐρίσκομεν, ἐντὸς τῆς κλίνης του εἰσέτι, καὶ ξυριζόμενον. Ὑπῆρξε δ' ἐκατέρωθεν μεγίστη ἡ χαρὰ διὰ τὴν συνάντησιν ταύτην μετὰ τοσοῦτον πολυχρόνιον ἀπουσίαν, καὶ πολλὰ ἠρωτῶμεν καὶ ἐμάνθανομεν περὶ τῆς καταστάσεως τῆς Ἑλλάδος, περὶ τῶν κατὰ τὸν ἀγῶνα, περὶ τοῦ Κυβερνήτου Καποδιστρίου, τῆς πολιτείας αὐτοῦ καὶ τῶν ὑπ' αὐτὸν κυβερνώντων, περὶ τοῦ θλιβεροῦ τέλους τοῦ ἐξαδέλφου μου Γρηγορίου, καὶ μεταξὺ ἄλλων καὶ πρὸ πάντων πολλὰ μᾶς διηγεῖτο ὁ Κ. Σκούφος περὶ ἑαυτοῦ. Ἀκούσας ὅμως παρ' ἐμοῦ ὅτι εἶχον ἐπιστολὴν διὰ τὸν Δημήτριον Ὑψηλάντην, καὶ προὔτιθέμην νὰ μεταβῶ ἀμέσως εἰς τὸ στρατόπεδον καὶ νὰ ζητήσω νὰ ὑπηρετήσω ὑπ' αὐτοῦ τὰς σημαίας, μοὶ εἶπεν ὅτι ἀκριβῶς τὴν προτεραίαν εἶχε σταλῆ διαταγὴ πρὸς τὸν Ὑψηλάντην, μετακαλοῦσα αὐτόν, ὡς καὶ τὸν στρατὸν του, ὅπερ κατέστρεφε πάντα μου τὰ σχέδια.

Μετὰ διήμερον δὲ διαμονὴν τοῦ μὲν πατρός μου καὶ ἐμοῦ παρὰ τῷ Κῳ Σκούφῳ, τῶν δὲ ἀδελφῶν Σούτσων παρὰ τῷ πρεσβυτέρῳ αὐτῶν ἀδελφῷ Νικολάῳ, μετέβημεν ὁ πατήρ μου καὶ ἐγὼ εἰς τὰ δωμάτια ἃ ἐμισθώσαμεν ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Κ. Καραπαύλου, ἧτις ἦν μία τῶν μεγαλοπρεπεστάτων καὶ μᾶλλον ἐπιζητήτων τότε ἐν

Ναυπλίου. Ἦν δὲ κυρίως εὐρύχωρον ἐρείπιον κακῶς ἔχον, καὶ μόλις διαφυγὸν τὴν ἐντελῇ καταστροφὴν ἐπὶ τῆς πολιορκίας. Ἡ δὲ κατοικία ἡμῶν συνέκειτο ἐκ δύο δωματίων, οὐδὲν ἐχόντων ἐπιπλον ἐννοεῖται, ξύλινα δὲ μόνον παραθυρόφυλλα προφυλάττοντα ἀπὸ τῶν ἀκτίνων τοῦ ἡλίου καὶ τῶν πνοῶν τοῦ ἀνέμου, καθ' ὅσον ὑαλία εἰς τὰ παράθυρα ἐθεωροῦντο τότε, καθὼς ἐπὶ Ἀριστοφάνους, ὡς παράβολος πολυτέλεια διὰ τὸ Ναύπλιον. Ἦσαν ὅμως τὰ δωμάτια ταῦτα τὰ εὐπρεπέστερα τῆς οἰκίας, ὥστε καὶ εἰς συναναστροφὴν συνήρχοντο παρ' ἡμῖν οἱ κατοικοῦντες τὰ πενιχρότερα μερίσματα αὐτῆς, ὡς ἡ οἰκογένεια τοῦ Ἰακώβου Ἀργυροπούλου, τοῦ πρὸ μικροῦ ὑπανδρεύσαντος τὴν θυγατέρα του Χαρίκλειαν μετὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου, καὶ ὁ Α. Καντακουζηνός, ὁ ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς ἐπαναστάσεως μετὰ τοῦ Ὑψηλάντου ἐλθὼν εἰς τὴν Ἑλλάδα, μετ' ὀλίγον δ' ἀποχωρήσας, καὶ τότε πάλιν πρὸ τινων ἡμερῶν ἐπιστρέψας.

Τὸ πρῶτον δημόσιον καθήκον, ὃ ἐνόμισα ἀναγκαῖον νὰ ἐκπληρώσω, ἅμα ἀφίχθεις, ἦν νὰ ζητήσω νὰ παρουσιασθῶ εἰς τὸν Κυβερνήτην Κόμητα Καποδίστριαν. Τῆς ἐντεύξεως ταύτης διαφεύγουσι τὴν μνήμην μου τὰ καθέκαστα· δὲν λησμονῶ ὅμως ὁποῖαν ἐντύπωσιν ἀπετέλεσαν ἐπ' ἐμὲ οἱ ἀρχαϊκῶς ἀπέριττοι, ἀλλ' οὐχ ἥττον καὶ αὐλικῶς εὐγενεῖς τρόποι τοῦ Κυβερνήτου, τὸ ἰσχνὸν καὶ κομψὸν καίτοι δύσκαμπτον αὐτοῦ ἀνάστημα, καὶ οἱ ζωηροὶ μέλανες ὀφθαλμοὶ του, ἀκτινοβολοῦντες ὑπὸ καμπύλας καὶ ὡς τὸ πτερόν τοῦ κόρακος μελαίνας ὀφρῦς. Μὲ προσωμίλησε δὲ προσηνέστατα, καὶ μὲ εἶπεν ὅτι χαίρει διὰ τὴν ἀφίξίν μου, διότι ὁ Βασιλεὺς τῆς Βαυαρίας τῷ εἶχε γράψει ἐπιστολὴν αὐτόγραφον, ἀναγγέλλων αὐτῷ ὅτι ἐρχόμεθα εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁ Σ. Σοῦτσος καὶ ἐγώ, ἀφ' οὗ ἐπιτυχέστατα ἐσπουδάσαμεν. Μὲ ἠρώτησε δὲ ἐπὶ γέλους εἰς ποῖον ὄπλον θέλω νὰ ὑπηρετήσω· καὶ ὅτε τῷ εἶπον ὅτι, ὢν ἐν Βαυαρίᾳ κατατεταγμένος εἰς τὸ πυροβολικόν, ἐνόμιζον ὅτι ἐν τῷ πυροβολικῷ ἐδυνάμην ἴσως νὰ φανῶ μᾶλλον χρήσιμος, ἐξεπλάγην πρὸς τὴν ἀπόκρισιν, ἣν μοὶ ἀπηύθυνεν, ὅτι ἐν Ἑλλάδι ὑπῆρχεν ἐν μόνον

τάγμα πυροβολικοῦ, καὶ δὲν ἤξευρεν ἂν τοῦτο ἤθελε μοὶ ἀρκέσει. Ἡ ἐννοια τῆς φράσεως ταύτης διὰ μακρῶν ἐσυζητήθη μεταξὺ ἐμοῦ καὶ τοῦ Σ. Σούτσου, ὅστις πιθανὸν ἐνόμιζεν ὅτι, μετὰ τὴν ἀξιόλογον ἐκείνην σύστασιν τοῦ φιλέλληρος Βασιλέως, σκοπὸν εἶχεν ὁ Κυβερνήτης νὰ μᾶς δώσῃ εἰς ἀμφοτέρους βαθμὸν τοῦλάχιστον ταγματάρχου, ἵνα μᾶς καταστήσῃ ἔτι χρησιμωτέρους εἰς τὸν στρατόν, καθ' ὅσον μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἔνεκα τῆς σπάνιος ἐκπαιδευθέντων Ἑλλήνων ἀξιωματικῶν, εἰς τοὺς ἐκ ξένων στρατῶν εἰς τὸν ἡμέτερον κατατασσομένους ἐδίδοντο δύο βαθμοὶ ἀνώτεροι τοῦ ὃν εἶχον φέροντες. Οὕτως ὁ ἐκ Βαυαρίας προελθὼν ἀντισυνταγματάρχης Εἰδὲκ εἶχεν ἐν Ἑλλάδι βαθμὸν στρατηγοῦ, οἱ μετ' αὐτοῦ λοχαγοὶ ἦσαν ἀντισυνταγματάρχαι, οἱ ἀνθυπολοχαγοὶ ἦσαν λοχαγοὶ καὶ ἀναλόγως καὶ οἱ λοιποί. Κατὰ ταῦτα ἐπομένως καὶ εἰς ἡμᾶς ἀνῆκεν ὁ βαθμὸς τοῦ λοχαγοῦ, καὶ ὁ διορισμὸς εἰς ταγματάρχας μοὶ ἐφαίνετο ὑπερβολὴ εὐνοίας καὶ ἐμπιστοσύνης, ἥτις μ' ἐτρόμαζε, καὶ εἰς ἣν δυσκόλως ἐδυνάμην νὰ πιστεύσω.

Οὐχ ἥττον τὴν ἐπαύριον τῆς εἰς τὸν Κυβερνήτην παρουσιάσεως ἐπεσκέφθημεν ὁ Σ. Σούτσος καὶ ἐγὼ ὁμοῦ τὸν ἀρχηγὸν τοῦ Ἑλληνικοῦ τακτικοῦ, τὸν μονόφθαλμον Γάλλον στρατηγὸν Τρεζέλον, ὅστις μετὰ φιλοφροσύνης ὅλως Γαλλικῆς δεχθεὶς ἡμᾶς, μᾶς εἶπεν ἐπὶ τέλους· «Χαίρω πολὺ ὅτι ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς προσκτᾶται δύο καλοὺς ἀξιωματικούς. Πρέπει ὅμως νὰ σᾶς γνωστοποιήσω ὅτι μέχρι τοῦδε μὲν ἐδίδοντο εἰς τοὺς ἐξ ἄλλων στρατῶν εἰς τὸν Ἑλληνικὸν κατατασσομένους ἀξιωματικούς δύο βαθμοὶ ἀνώτεροι τοῦ ὃν εἶχον ἐν τῇ πατρίδι των. Ἐσχάτως ὅμως κατηργήθη τοῦτο, καὶ ἀπεφασίσθη νὰ λαμβάνωσιν ἓνα μόνον προβιβασμὸν ».

Πρὸς ταῦτα ὁ συνάδελφός μου συνωφρυνώθη, ἰδὼν ἐν αὐτοῖς ἐξαίρεσιν προσβλητικὴν δι' ἡμᾶς. Ἄλλ' ἐγὼ προλαβὼν, διότι ἄλλως ἐφρόνουν, ἀπεκρίθην ὅτι ἤλθομεν εἰς τὴν Ἑλλάδα οὐχὶ ζητοῦντες βαθμούς, ἀλλ' ἵνα ὑπηρετήσωμεν εἰς ὅ,τι ἠθέλομεν κριθῇ ἱκανοί, καὶ ὅτι χαίρομεν ἐξάγοντες ἐκ τῶν λόγων τοῦ στρατηγοῦ ὅτι ὁ ἐθνικὸς ἡμῶν στρατὸς προώδευσεν ἱκανῶς, ὥστε οἱ ἀξιωματικοί

αὐτοῦ καθ' ἓνα μόνον βαθμὸν καὶ οὐχὶ κατὰ δύο νὰ ἐλαττωῖνται τῶν ἐν τοῖς στρατοῖς τῆς Εὐρώπης.

Οὕτως ἀπηλλάγημεν ἐκεῖθεν, ἐννοήσαντες ὅτι τὰς προσδοκίας ἡμῶν ἔπρεπεν ἀπὸ τοῦ βαθμοῦ τοῦ ταγματάρχου νὰ καταβιβάσωμεν μέχρι τοῦ ὑπολοχαγοῦ.

3.

Κατάταξις εἰς τὸν στρατόν.

Τὴν ἐπαύριον δὲ μᾶς ἐστάλησαν τὰ διπλώματα, καὶ διωριζόμεθα ἀνθυπολοχαγοὶ τοῦ πυροβολικοῦ! δηλαδὴ μᾶς ἐδίδετο ὁ αὐτὸς βαθμὸς ὃν εἶχομεν καὶ ἐν τῷ Βαυαρικῷ στρατῷ· ὥστε ἄν, ὅτε ἡμεῖς ἐφθάνομεν, δὲν εἶχον ἤδη ἀναχωρήσει οἱ ἐν τῷ ἡμετέρῳ στρατῷ κατατεταγμένοι Βαυαροί, ὁ ἐν Μονάχῳ ὑπ' ἐμὲ τεταγμένος ἐπιλοχίας τοῦ λόχου μου, ὅστις ἦν μεταξὺ αὐτῶν, θὰ μοὶ ἦν ἐπιτεταγμένος ὑπολοχαγός! Ἐκ τούτου τοῦ τῷ ὄντι ἀτόπου καὶ παραλόγου μέτρου ὁ Σ. Σοῦτσος λίαν, καὶ δικαίως, ἡρεθισμένος, μοὶ ἐπρότεινεν, ὡς ἀξιοπρεπέστερον νὰ παραιτηθῶμεν. Ἀλλ' ἐγὼ ἐπέμενον εἰς ὅσα εἶχον εἰπεῖ τῷ Κῷ Τρεζέλ, καὶ κατ' ἐπίμονον παρακίνησίν μου, ἐπανελθόντες πρὸς τὸν στρατηγόν, τῷ εἶπομεν ὅτι ἡ εἰς ἡμᾶς ἴσως κατὰ πρῶτον ἐφαρμοζομένη αὕτη κατάταξις ξένων ἀξιοματικῶν μετὰ βαθμοῦ οὐχὶ ἀνωτέρου εἰς τὸν Ἑλληνικὸν στρατὸν μᾶς φαίνεται ἐντιμὸς διὰ τὸν στρατὸν τοῦτον, καὶ ὡς καλὸν οἰωνὸν αὐτὴν θεωροῦντες, προθύμως δεχόμεθα νὰ ὑπηρετήσωμεν ὅπως ἐνομίσθη ὅτι ἐδυνάμεθα μᾶλλον νὰ γίνωμεν χρήσιμοι.

Αὕτη ἦν ἡ πρώτη μου εἴσοδος εἰς τοῦ δημοσίου βίου τὸ στάδιον.

Ἐκτοτε ἀποθέντες τὴν Βαυαρικὴν στολὴν, ἐνεδύθημεν τὴν Ἑλληνικὴν· καὶ ὁ μὲν Σ. Σοῦτσος διωρίσθη εἰς τὸ Στρατιωτικὸν σχολεῖον ἢ σχολεῖον τῶν Εὐελπίδων, διευθυνόμενον ὑπὸ τοῦ Γάλλου

τρατηγοῦ (ἐν Γαλλίᾳ συνταγματάρχου) Πωζιέρου καὶ κατώκησεν ἐν αὐτῇ τῇ σχολῇ, ἐγὼ δὲ κατετάχθην εἰς τὸ ὀπλοστάσιον, διοι-
 ρούμενον ὑπὸ τοῦ Γάλλου ἀντισυνταγματάρχου (ἐν Γαλλίᾳ λοχα-
 γοῦ) Πουρσέτου (Pourchette), ὅστις πολλὴν ἐδείκνυε πρὸς ἐμὲ
 γάπην. Συγχρόνως δὲ διετάχθην νὰ διδάσκω καὶ τὴν γραμμικὴν
 γυμναστικὴν εἰς τὸ σχολεῖον τῶν Εὐελπίδων, ὅπου μεταξὺ τῶν τότε
 μαθητῶν ἐνθυμοῦμαι τοὺς Κ. Κ. Κορωναῖον, Σαπουντζάκην, Ζιμ-
 πρακάκην, Σχινᾶν, καὶ ἄλλους μετὰ ταῦτα εἰς πολιτικὰς καὶ
 στρατιωτικὰς θέσεις παντοίως διακριθέντας.

Ὁ δὲ μεθ' ἡμῶν κατελθὼν Δ. Σούτσος, ὁ ἀδελφὸς τοῦ Σκαρ-
 λάτου, καθ' ὃ μὴ ἔχων, ὡς ἡμεῖς, ἀποδεικτικὰ στρατιωτικῶν
 σπουδῶν, κατετάχθη ὡς ἀπλοῦς στρατιώτης τοῦ ἱππικοῦ, οὗ ἀρχη-
 γὸς ἦν ὁ Γάλλος συνταγματάρχης (ἐν Γαλλίᾳ λοχαγὸς) Παλλιῶν.
 Ὁ ἡγεμονόπαις λοιπὸν ἐκεῖνος, ὁ ἀβροδίαιτος Φαναριώτης, ὡς
 μετὰ τινα ἔτη ἐφ' ὅβρει θὰ τὸν ὠνόμαζόν τινες τῶν ἐφημερίδων,
 μετέβη εἰς Ἄργος, καὶ κατώκησεν εἰς τὸν στρατῶνα τοῦ ἱππικοῦ
 μετὰ τῶν στρατιωτῶν διαιτώμενος, ἐπὶ τοῦ ἀχύρου κατακλινόμε-
 νος, ὡς ὁ ἔσχατος ἐξ αὐτῶν, καὶ τὰ βαναυσότερα τοῦ ἱπποκόμου
 ἔργα προθύμως ἐκτελῶν, διότι ἐφρόνει ὅτι εὐγενὲς ἦν ὅ,τι ἔπραττε
 πρὸς ὑπηρεσίαν τῆς πατρίδος. Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον, καὶ
 κατὰ τὸ παράδειγμα αὐτοῦ ἦλθον ὀλίγον μετὰ ταῦτα, καὶ ἐπίσης
 ὡς ἀπλοῖ στρατιῶται κατετάχθησαν εἰς τὸ ἱππικόν, κατ' οὐδὲν
 ὡς πρὸς τὴν ἐργασίαν τῶν ἄλλων στρατιωτῶν διακρινόμενοι, δύο
 ἄλλοι Φαναριῶται, οἱ πρωτεζᾶδελφοὶ τῶν Σούτσων δύο ἀδελφοὶ
 Καλλιμάχαι, ἀνεψιοὶ τοῦ ποτὲ ἡγεμόνος Σκαρλάτου Καλλιμάχου.

Ὁ δὲ πατήρ μου οὐδ' ἔλαβεν οὐδ' ἐζήτησε δημοσίαν ὑπηρεσίαν,
 εὐτυχῇ ἑαυτὸν λέγων καὶ αἰσθανόμενος ὅτι τῷ ἐδόθη νὰ ζῇ ὡς
 ἐλεύθερος πολίτης τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος. Ἐπεδόθη δὲ ἀπὸ τῶν
 πρώτων ἡμερῶν τῆς ἀφίξεώς του εἰς τὴν ἀρχαίαν του ἐργασίαν,
 τὴν συγγραφὴν τῶν Ἑλληνικῶν, ἃ πολὺ μετὰ ταῦτα συνετέλεσε
 καὶ ἐξέδωκεν. Ἦδη δ' ἐπιτοπίως συνήθροισεν ὅσῃν ἐδύνατο στατι-
 στικὴν ὕλην, ἣν ἐννοεῖται ὅτι ἠναγκάζετο πολλάκις νὰ ἄλλοιῃ

καθ' ὅσον, τοῦ χρόνου παρερχομένου, ἡ Ἑλλάς ἀνεπτύσσετο, καὶ μετεβάλλοντο τῆς ὑπάρξεως αὐτῆς πάντες οἱ ὄροι.

Καίτοι δ' ἐν Ναυπλίῳ οἰκῶν, ἦν ὅμως ὁ πατήρ μου Ἀθηναῖος τὴν καρδίαν, καὶ ὠνειροπόλει νὰ ζήσῃ καὶ ν' ἀποθάνῃ εἰς τὴν πόλιν τοῦ Σωκράτους καὶ Πλάτωνος· οἱ δ' καὶ μόλις φθάς εἰς Ναύπλιον ἤρξατο διαπραγματευόμενος μεθ' ἐνὸς τῶν προσφύγων Ἀθηναίων, τοῦ Κάλκου, περὶ ἀγορᾶς οἰκοπέδου, ὃ καὶ μετ' ὀλίγον ἠγόρασεν ἐν ᾧ αἱ Ἀθῆναι ἦσαν ἔτι ὑπὸ τοὺς Τούρκους, ἀλλὰ προηγγέλλετο ἤδη διπλωματικῶς ἡ ἐλευθέρωσις αὐτῶν.

Μετέβη μετ' ὀλίγον ὁ πατήρ μου μετ' ἐμοῦ εἰς ἑτέραν οἰκίαν εὐπρεπεστέραν κατὰ τὴν τότε κατάστασιν τῶν ἐν Ναυπλίῳ πραγμάτων, καὶ κατείχομεν ὁλόκληρον τὸν ἄνω δόμον αὐτῆς, συγκείμενον ἐκ τεσσάρων ὀωματίων, ἅτινα, ἂν καλῶς ἐνθυμοῦμαι, εἶχον ὅλα ὑαλῖα εἰς τὰ παράθυρα. Καὶ τὰ ἐπιπλα δ' ἡμῶν ἦσαν ἐκτάκτου πολυτελείας, διότι εἶχομεν τρεῖς ξυλῖνας τραπέζας κατ' οἶκον, καὶ οὐχὶ ὀλιγωτέρας τῶν ἐξ ψιαθίνων καθεκλῶν, ἐν ᾧ ὅτε μίαν ἡμέραν ἐπεσκέφθην τὸν τότε ὑπουργὸν τῶν στρατιωτικῶν Ῥόδιον, εὔρον ὅτι τὸ εὐρύχωρον ὀωμάτιον εἰς ὃ ἐδέχετο καὶ εἰργάζετο, ἔχον μακρὰν ξυλίνην ἐξέδραν καθ' ὅλον τὸ μῆκος μιᾶς τῶν πλευρῶν αὐτοῦ, μόνον ἐπιπλον εἶχε μικρὸν τάπητα ἐρρίμενον εἰς τὴν γωνίαν τῆς ἐξέδρας ταύτης, καὶ ἐπὶ τοῦ τάπητος ἐκάθητο ὁ ὑπουργὸς γράφων ἐπὶ τοῦ γόνατος, ἐγὼ δ' ἐκάθησα, ὡς καὶ οἱ μᾶλλον εὐνοοῦμενοι τῶν προσερχομένων αὐτῷ, πλησίον του ἐπὶ τοῦ γυμνοῦ ξύλου.

Ἀλλ' ἡ ἐξωτερικὴ σχετικὴ λαμπρότης τῆς κατοικίας ἡμῶν δὲν ἀπέκλειε τὰ ἐσωτερικὰ ἐλαττώματα, ἐξ ὧν ἐν ἦν ἡ ἐφ' ὅλου τοῦ διαστήματος τῆς ἐπαναστάσεως σωρευθεῖσα ἐν αὐτῇ, ὡς καὶ ἐν ταῖς πλείσταῖς τῶν λοιπῶν, ἀκαθαρσία, ἦν Ἡρακλῆς καὶ Ἀλφειὸς θὰ ἐχρειάζοντο ἵν' ἀποπλύνωσιν· ἄλλο δὲ συνίστατο εἰς τοὺς χρόνιον ἔχοντας κατοχὴν πάντων τῶν ὑπερώων καὶ πασῶν τῶν τρωγλῶν τῆς οἰκίας γιγαντιαίους μῦς, προτιθεμένους δὲ μετ' ἀποφάσεως, ὡς ἐφαίνοντο, νὰ ὑπερασπισθῶσι γενναίως καὶ θορυβωδῶς τὰ δικαιώματά των· τρίτον δέ, τὸ καὶ χεῖρον, ἦν ἡ ἐκ τῆς ἀρχαιότητος καὶ

τῆς παραμελήσεως σαθρότης αὐτῆς, ἥτις καὶ μέχρι τέλους μᾶς ἀνέγκασεν εἰς νέαν μετοικεσίαν· διότι ἐν ᾧ μίαν ἡμέραν ἐγευμα-
 ῖζομεν ὁ πατήρ μου καὶ ἐγώ, ἠκούσαμεν αἴφνης μέγαν κρότον ὡς
 φροντῆς, ἀλλὰ κυλιομένης ὑπὸ τοὺς πόδας ἡμῶν, καὶ σπεύσαντες εἰς
 τὸ παράθυρον, εἶδομεν ὅτι ἡ μία πλευρὰ τῆς οἰκίας κατέρρεεν. Ἐν-
 ροεῖται ὅτι ἐσπεύσαμεν νὰ τὴν ἀφήσωμεν πρὶν ταφῶμεν ὑπ' αὐτήν,
 ἀφ' οὗ, ἂν δὲν ἀπατῶμαι, τὴν ἀφῆκαν οἱ μῦς πρὸ ἡμῶν.

Εἰς τὸ ὄπλοστάσιον ἡ ἐργασία μου ἦν ἰδίως γραφικὴ, καὶ μέχρι
 τινὸς τεχνικὴ. Ἐκεῖ ἐν ἄλλοις εἶχεν ἀποφασισθῇ νὰ καταστραφῶσι
 καὶ κοπῶσιν εἰς χαλκοῦν νόμισμα τὰ πυροβόλα τῶν κανονοστασίων
 τοῦ Παλαμηδίου, ἅτινα καθ' ἑκάστην, κατακυλιόμενα κατὰ τῶν
 βράχων τῆς ὑψηλῆς ἀκροπόλεως, ἐφέροντο εἰς τὸ ὄπλοστάσιον καὶ
 εἰς τὸ κέντρον τῆς εὐρυχώρου αὐλῆς αὐτοῦ ἐτίθεντο ἐπὶ μεγάλης
 πυρᾶς, ἐκαίοντο καὶ ἐθραύοντο εἰς τεμάχια. Διετάχθην δ' ἐγὼ νὰ
 ἐπιστατῶ κατὰ μέρος εἰς τὴν ἐργασίαν ταύτην· ἀγνοῶν δὲ τοὺς
 λόγους δι' οὓς αὕτη ἐγίνετο, ἠσθανόμην συγκίνησιν καὶ ἀληθῆ
 δυσαρέσκειαν βλέπων οὕτω βεβήλως, ὡς μοὶ ἐφαίνετο, καταστρε-
 φόμενα τὰ ὅπλα ἐκεῖνα, ὧν ἄρτίως ἔτι ἐβρόντα ἡ φωνὴ ἐν τῷ
 ἀγῶνι τῆς ἀνεξαρτησίας. Καὶ ὑπῆρχον μὲν οἱ φατριαστικῶς διῖσχυ-
 ριζόμενοι ὅτι ὁ Κυβερνήτης προὔτίθετο ν' ἀφοπλίσῃ τὴν Ἑλλάδα,
 ἵνα καταστήσῃ αὐτὴν εὐπειθεστέραν εἰς τὰς διαταγὰς τῆς δι-
 πλωματίας, καὶ μάλιστα εἰς τὰ νεύματα μιᾶς τῶν Δυνάμεων,
 ἀλλ' ὁ λόγος ἦν βεβαίως ἡ ἀχρηστία αὐτῶν, καὶ τοῦ ὅτι περὶ
 χρησίμων ὀπλῶν ἐγίνετο φροντὶς εἶχον ἐγὼ αὐτὸς τὴν ἄμεσον ἀπό-
 δειξιν, τοῦ διευθυντοῦ τοῦ ὄπλοστασίου ἀναθέντος εἰς ἐμὲ νὰ κατα-
 μετρήσω καὶ σχεδιογράφήσω ὠραίαν τινὰ χαλκὴν πεδινὴν κανονο-
 στοιχίαν, ἣν ἡ Ῥωσσία εἶχε χαρίσει εἰς τὴν Ἑλλάδα· καὶ τὰ
 σχέδιά μου κατετέθησαν εἰς τὰ ἀρχεῖα τοῦ ὄπλοστασίου, ὅπου
 πιθανῶς ἔτι μένουσι.

Ἄλλο δ' ἔργον ἀνατεθὲν εἰς ἐμὲ ἦν ἡ παραλαβὴ τῶν ἀπομάχων
 ὀπλῶν (τουφεκίων) τοῦ ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως ἀγωνισθέντος τα-
 κτικοῦ στρατοῦ, ὄντα Γαλλικῆς κατασκευῆς, ὅσα ἦσαν δεκτικὰ

διορθώσεως ἐν τῷ ὀπλοστασίῳ καὶ περαιτέρω χρησιμοποίησεως, τοῦλάχιστον εἰς τὰ γυμνάσια. Εἰς ἐμοῦ τὴν μέριμναν προσέκειτο προσέτι καὶ ἡ κατάθεσις αὐτῶν ἐν τάξει καὶ εὐκοσμίᾳ εἰς τὰς ὀπλοθήκας τοῦ Ἰτσακαλέ. Μοὶ ἦν δὲ τὸ μέρος τοῦτο τῆς ὑπηρεσίας λίαν εὐχάριστον, διότι τὸ πλεῖστον τῆς ἡμέρας διέτριβον ἐνεκα αὐτοῦ ἐπὶ τῆς ὑψηλῆς ἐκείνης ἄκρας, ἐντρυφῶν εἰς ἀμίμητον θέαν, οἷαν οὐδέν ποτε μέρος τῆς γῆς ἐξ ὧν ἐγνώριζον μοὶ εἶχεν ἔτι παραστήσει. Μεταξὺ δ' ἀριθμῶν τὰ ὄπλα, καὶ κατατάττων αὐτὰ εἰς εὐρυθμα συμπλέγματα, εὕρισκον καὶ στιγμὰς καθ' ἃς ἐπὶ βράχου ἠπλωμένος, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς βόσκων εἰς τὴν στιλπνὴν λεκάνην τοῦ Ἀργολικοῦ κόλπου καὶ εἰς τὰ περίξ ὠραῖα πεδία μετὰ τῶν περιστεφόντων αὐτὰ ὀρέων, καὶ τὴν φαντασίαν ἀναπτερῶν εἰς τὰ ἱστορικὰ καὶ μυθικὰ συμβάντα ὧν εἶχον ἐμπρὸς μου τὸ θέατρον, παρεδιδόμην εἰς ἐξάλλους ὀνειροπολήσεις, καὶ οὐ σπανίως ἐστιχοῦργουν τινὰ τῶν ἁσμάτων, ἅτινα περιελήφθησαν ἔπειτα ἐν τοῖς Λυρικοῖς τῶν Ἀπάντων.

Ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν ὁ διευθυντὴς τοῦ ὀπλοστασίου Κ. Πουρσέτ μοὶ παρήγγειλε τὴν καταμέτρησιν καὶ χωροστάθμισιν τοῦ κατὰ τὸ ἀνατολικὸν τεῖχος τῆς πόλεως λεγομένου *Προμαχῶνος* τῆς *ξηρᾶς*, καὶ μοὶ ἔδωκεν ὡς συνεργάτην τὸν Γάλλον ὑπολοχαγὸν Μαρτίνον. Μετὰ συστολῆς ἐγώ, ἀλλὰ καὶ μετὰ χαρᾶς παρηκολούθησα τὸν ἀνώτερόν μου τοῦτον ἀξιωματικόν, πεποιθὼς ὅτι ἐκ Γαλλίας προερχόμενος, ἤθελε μοὶ δεῖξει μεθόδους ἃς δὲν εἶχον ἴσως μάθει ἐν Γερμανίᾳ. Ἀλλὰ τίς ὑπῆρξεν ἡ ἐκπληξίς μου ὅτε, μετὰ τὴν ἀφίξιν ἡμῶν εἰς τὸν προμαχῶνα, ὁ ὑπολοχαγὸς ἐζήτησε τὰς ὁδηγίας καὶ διαταγὰς ἐμοῦ τοῦ ἀνθυπολοχαγοῦ, καὶ εἶδον ὅτι οὐδὲ τὴν χρῆσιν τῆς μετρικῆς ἀλύσεως ἐγνώριζε καὶ ἔτι ὀλιγώτερον τὴν τῆς ὑδροστάθμης, ἣν θ' ἀνέτρεπεν ἂν δὲν τὸν ἐπρολάμβανον. Τοῦτο δ' ἦν φυσικόν, διότι, ὑπολοχαγὸς τοῦ ὀπλοστασίου ἐν Ναυπλίῳ, ἐν Γαλλίᾳ ἦν ὑπαξιωματικός, μάλιστα τοῦ πεζικοῦ, ἂν δὲν ἀπατῶμαι, καὶ ποτέ του ὑδροστάθμην δὲν εἶχεν ἰδεῖ.

Μεταξὺ τῶν ἄλλων συναδέλφων ἐν τῷ ὀπλοστασίῳ εἶχον καὶ

τὸν (τότε ὑπολοχαγὸν) Ζηνόδιον, ὅστις ὑπῆρξε μετὰ ταῦτα εἰς τῶν ἀρίστων ἀξιωματικῶν τοῦ στρατιωτικοῦ οἰκονομικοῦ κλάδου, καὶ τὸν (ἐπίσης, νομίζω, ὑπολοχαγὸν τότε, εἶτα δὲ προβάντα εἰς συνταγματάρχην) Φοντάναν, ὅστις, καθ' ὃ ἐπτανήσιος, ἦν μουσικός, καὶ ἐν στιγμαῖς ἀνέσεως, πρὸς τέρψιν ἡμῶν ἐκιθάριζε καὶ ἔψαλλεν. Ἐγὼ δέ, τὰ προτερήματά του ἐκμεταλλευόμενος καθ' ὅσον ἐδυνάμην ἀτελῶς καὶ ἀμούσως ἐτονθόριζον καὶ τῷ ὑπεδείκνυον τὰς μελωδίας τινῶν ᾠσμάτων ἃ εἶχον γράψει, οἷον τοῦ *Κλέπτου*, κατὰ τοὺς *Räuber* τοῦ Σχιλλέρου, τοῦ *Ἰππέως*, κατὰ τὸν Κυνηγὸν τοῦ Κοιρνέρου, καὶ ἐκεῖνος ἀντιλαμβάνόμενος κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον τῶν σκοπῶν, τοὺς ἐτόνιζε καὶ τοὺς ἔψαλλε· χάρις δ' εἰς τὴν καλλιφωνίαν του, κατέστησε μετ' οὐ πολὺ αὐτοὺς γνωστοὺς εἰς τὴν κοινωνίαν, καὶ βαθμηδὸν καὶ δημοτικούς.

Ἄλλ' ἐπὶ πολὺ ἡ θέσις μου ἐν τῷ ὄπλοστασίῳ δὲν διήρκεσεν. Εἰς τὰς στρατιωτικὰς σπουδὰς μετ' ἐνθουσιασμοῦ ἐπεδόθημεν τὸ πρῶτον, καὶ εἰς τὸν στρατὸν κατετάχθην ἀδιαφορήσας περὶ βαθμοῦ καὶ προβιβασμοῦ, μόνον διότι ἐφρόνουν ὅτι ὤφειλον ζωὴν καὶ δραστηριότητα εἰς τὴν πατρίδα, ἔχουσαν ἀνάγκην τῶν τέκνων της. Ὅτε ὁμως εἶδον ὅτι παρεμβᾶσα ἡ διπλωματία, ἀπήτησε παρὰ τῆς Ἑλλάδος, εἰς ἀντάλλαγμα τῆς ἥς ἐπέτρεψεν ἐλευθερίας εἰς μέρος αὐτῆς, τὴν ἐγκατάλειψιν τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων ὑπὸ τὸν ζυγόν, ὅτε εἶδα δι' ἐμέ αὐτόν, ὅτι ἀντί, ὡς ἐφантаζόμην, νὰ σύρω τὸ ξίφος εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης, μοὶ ἐναπολείπετο νὰ τὸ σύρω μόνον ἄργον καὶ πρὸς ἐπίδειξιν εἰς τ' ἀνώμαλα λιθοστρώματα τῶν ὁδῶν τοῦ Ναυπλίου, τότε προσώχθησα πρὸς τὴν τοιαύτην μου θέσιν, καὶ τὴν ὑπηρεσίαν μου ἐκείνην περιττὴν αἰσθανόμενος εἰς τὴν νεοσύστατον κοινωνίαν, ἣτις τοσοῦτων καὶ τηλικούτων εἶχεν ἀνάγκην, ἐσκεπτόμην ἂν καθῆκόν μου μᾶλλον δὲν ἦτο ν' ἀποστῶ αὐτῆς, ὅτε ἐπελθοῦσα περίστασις τις ἐπέφερε τὴν τελευταίαν ῥοπὴν εἰς τὰς περὶ τούτου σκέψεις μου.

4.

Παραίτησις.

Παρά τῶν συναδέλφων μου ἤκουσα ὅτι, ἐλθόντες κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας δύο Ῥῶσσοι ἀξιωματικοί, καὶ καταταχθέντες εἰς τὸν Ἑλληνικὸν στρατόν, ἔλαβον, ὡς καὶ πρὶν εἴθιστο, δύο βαθμοὺς ἀνωτέρους τοῦ ὃν εἶχον. Τοῦτο, ἂν ἀληθές, ἦν δεινὴ προσβολὴ κατὰ τῶν Ἑλλήνων. Λοιπὸν ἡμεῖς οἱ ἐπίσης εἰς ξένον στρατόν, καὶ ἓνα τῶν ἀρίστων εὐρωπαϊκῶν, ὑπηρετήσαντες, καὶ μετ' εὐδοκιμωτάτας ἐλθόντες σπουδᾶς, διὰ τοῦτο μόνον δὲν ἠξιώθημεν προβιβασμοῦ, διότι ἡμεθα Ἕλληνες! Πᾶσά μου ἡ Ἑλληνικὴ φιλοτιμία ἐξανηγέρθη εἰς τὸ ἄκουσμα, καί, λαβὼν καὶ τὴν ἄδειαν τοῦ πατρός μου, ἔσπευσα νὰ δώσω τὴν παραίτησίν μου. Ἀλλ' ὁμολογῶ νῦν ὅτι δὲν εἶμαι ἐντελῶς ἀπηλλαγμένος ἀμφιβολίας τινὸς μὴ ὑπὲρ τὸ δέον ἔσπευσα, διότι δὲν ἐνθυμοῦμαι ὅτι εἶχον δεόντως ἐξακριβώσει τὴν διάδοσιν ὡς ἐχομένην ἀληθείας καὶ οὐχὶ ὡς μίαν τῶν πολλῶν ἐπινοιῶν τῆς τότε ἀντιπολιτεύσεως. Ἀναζητῶν καὶ νῦν εἰς τὴν μνήμην μου ἀδυνατῶ νὰ ἀνεύρω τίνες ἦσαν οἱ Ῥῶσσοι ἐκεῖνοι. Ἄν ὁ ἦσαν Ἕλληνες ἐν Ῥωσσίᾳ ὑπηρετοῦντες, τότε ὁ προβιβασμὸς αὐτῶν ἦν ἀτομικὴ μόνον ἡμῶν, οὐχὶ δὲ καὶ ἐθνικὴ προσβολή.

Υπουργὸς τῶν στρατιωτικῶν ἦν τότε ὁ στρατηγὸς Ῥόδιος, ὁ ὑπὸ τὸν Φαβιέρον ἐν ταῖς μάχαις διαπρέψας, καὶ τὸν κανονισμόν τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ Ἑλληνιστὶ μεταφράσας. Οὗτος, ὅτε τῷ ἐπεδόθη ἡ παραίτησίς μου, καλέσας με, κατ' ἐντολήν τοῦ Κυβερνήτου, με προέτρεψεν ἐπιμόνως ν' ἀποσύρω αὐτήν, εἰπὼν μοι ὅτι ὁ Κυβερνήτης, εἰς ὃν εἰμὶ ἄριστα συστημένος, πολὺ μ' εὐνοεῖ, καὶ ὅτι προσεχῶς ἔμελλον νὰ προβιβασθῶ. Τῷ ἀπήντησα ὅμως ὅτι, ἂν περὶ ἐμοῦ μόνον ἐπρόκειτο, προθύμως θὰ ἐνέδιδον, οὐδὲ θὰ προέβαινον εἰς παραίτησιν· ἀλλ' ὅτι μ' ἐκίνει αἴσθημα ἐθνικῆς φιλοτιμίας. Οὕτω λοιπὸν μὴ συγκατατεθεὶς εἰς τὸ ν' ἀποσύρω τὴν παραίτησιν, ἐπα-

ἤλθον εἰς τὸν ἰδιωτικὸν βίον τρεῖς, νομίζω, μῆνας μετὰ τὸν διορισμὸν μου. Ὁ δὲ Σ. Σοῦτσος, μὴ ἔχων ὡς ἐγὼ τοὺς γονεῖς του, καὶ ἐπομένως παντὸς πόρου στερούμενος ἠναγκάσθη νὰ ἐμμείνη ὑπηρετῶν, εἰ καὶ ἐφρόνει ὡς ἐγώ.

Μείνας λοιπὸν ἄνευ ἔργου, ἐπεδόθην τότε εἰς ἰδίας μελέτας, εἰς ἀνάγνωσιν Ἑλλήνων καὶ Γερμανῶν συγγραφέων, καὶ εἰς ποιητικὰ δοκίμια. Τότε ἔγραψα τὸ μικρὸν τεμάχιον τὸ ἐπιγραφόμενον « Ταξιδεύτρια », καὶ συνέλαβον τὴν πρώτην ιδέαν τοῦ δράματος τῆς Παραμονῆς, ἣτις ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐξηκολούθησεν ὠριμάζουσα, ἴσως τινὲς εἴπωσι, σηπομένη, εἰς τὴν κεφαλὴν μου πρὶν ἢ λάβῃ τὴν μορφήν ὑφ' ἣν τέλος τὴν ἔγραψα.

Πλησίον τῆς ἐτοιμορρόπου ἡμῶν οἰκίας ἔκειτο ἡ οὐχ ἥττον πεπαλαιωμένη, εἰς ἣν, ἐκ τῆς ἐκστρατείας ἐπανελθὼν, κατέλυσεν ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης. Μικρόσωμος, σκελετώδης, ἰσχνόφωνος, τοιοῦτος ἦν ὁ ἀνὴρ οὗτος, ὅστις ὁμῶς ἐνέπνεε γενικὸν σεβασμὸν, οὐχὶ διότι ὠνομάζετο πρίγκιψ, ἀλλὰ διότι ἡ ἀσθενικὴ καὶ κατεσκληκυῖα ἐκείνη μορφή ἐστεγε ψυχὴν μεγάλην, ἀφειδοῦσαν ἑαυτῆς ἐν ταῖς μάχαις, καρδίαν εὐγενῆ, καὶ ἀνωτέραν ποταπῶν φιλοδοξιῶν ἐν τῇ πολιτείᾳ. Ὁ δὲ τίτλος τῷ ἐδίδοτο προθύμως ὑπὸ πάντων εἰς ἐνδειξιν τῆς πανεθνοῦς ὑπὲρ αὐτοῦ ὑπολήψεως.

Παρ' ἐνὸς τῶν ἐπισημοτέρων ὀπλαρχηγῶν ἤκουσα ὅτι κατὰ τὴν συμπλοκὴν εἰς τοὺς Λερναίους Μύλους, ὅτε οἱ Ἕλληνες ἐτράπησαν πρὸ τῆς δυσαναλόγως ὑπερτέρας δυνάμεως τοῦ Ἰβραήμ, καὶ ἕκαστος διὰ τῆς φυγῆς ἐζήτει τὴν σωτηρίαν του, ὁ Ὑψηλάντης, ὁ ἀρχηγός, μάτην ζητήσας νὰ τοὺς συγκρατήσῃ, ἔμενε μόνος ὀπίσω· καὶ ὅτε οἱ συστρατιῶταί του ἤθελον νὰ τὸν συμπαρασύρῳσιν ἵνα τὸν σώσωσιν ἀπὸ τοῦ ἐπερχομένου ἐχθροῦ, κύπτων εἰς τοὺς θάμνους, ἐπροφασίζετο ἐκεῖνος ὅτι ἀπώλεσε καὶ ἐζήτει τὸν θύσανον τοῦ ξίφους του, καὶ τοῦτο ἵνα ἀναχαιτίσῃ τοὺς φυγάδας, καὶ βραδύνη τὸ βῆμά των.

Τὰς ἀρετὰς ταύτας τοῦ Ὑψηλάντου ἐξετίμων πάντες, καὶ ὅσοι πάντοτε δὲν ἐδύναντο νὰ τὰς μιμηθῶσι, καὶ αἱ αἰθουσαι αὐτοῦ

ἦσαν πλήρεις ἐπιφανῶν πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν ἀνδρῶν τοῦ ἀγῶνος ἐκ πασῶν τῶν μερίδων, κυρίως ὅμως ἐκ τῶν ἀντιπολιτευομένων τῷ Κυβερνήτῃ, διότι οὐδεὶς ἠγνόει ὅτι ὁ Ὑψηλάντης κατηριθμεῖτο μετὰ τῶν δυσαρεστημένων κατὰ τῆς τότε πολιτικῆς, εἰ καὶ πατριωτικῶς ἀπεῖχε πάσης ἀναρχικῆς ἐνεργείας. Τὸν ἐπεσκεπτόμην δὲ καὶ ἐγὼ συνεχῶς, ἐκ τε θαυμασμοῦ πρὸς τὰς ἀρχαῖκας αὐτοῦ ἀρετάς, καὶ ἐκ τῆς ἐπιθυμίας τοῦ νὰ βλέπω καὶ ἀκούω τοὺς ἄνδρας εἰς οὓς ὠφείλετο ἡ ἀνάστασις τῆς Ἑλλάδος.

Ἀπῆντων δ' ἐκεῖ καὶ τοὺς συνοίκους αὐτοῦ, τὸν ὑπασπιστὴν του Βοϊνέσκον, Βλάχον τὴν καταγωγὴν, μεθ' οὗ πολλὴν ἀπέκτησα οἰκειότητα· τὸν γραμματέα του Ἰωάννην Φιλήμονα, ὃν τινες μοὶ ἔλεγον τοῦ Δημοσθένους μᾶλλον ἢ τοῦ Ὑψηλάντου ἐν ταῖς μάχαις ἐφάμιλλον, ὅστις ὅμως κατηριθμεῖτο μετὰ τῶν λογιωτέρων Ἑλλήνων τῶν τότε χρόνων· καὶ τὸν πολὺ καὶ αὐτοῦ, καὶ ὅλων ἴσως τῶν τότε ἐν Ναυπλίῳ ἐπιδημούντων σοφώτερον, τὸν συγγενῇ τοῦ Ὑψηλάντου καὶ ἐμοῦ αὐτοῦ Κωνσταντῖνον Σχινᾶν, μεθ' οὗ, καίτοι πολὺ πρεσβυτέρου μου, στενὴ φιλία μὲ συνέδεσεν ἑκτοτε, διαρκέσασα μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ.

Καὶ τὸν Ἀλέξανδρον δὲ Μαυροκορδάτον τότε ἐγνώρισα, ἐλθόντα ἐκ Πόρου, ὅπου διέτριβε, καὶ ἐνθυμοῦμαι ὅτι μοὶ ἔδειξεν ἀρχαίαν ἐπιγραφὴν, ἣν εἶχεν ἀντιγράψει ἐκ τινος ἐκκλησίας τοῦ Πόρου. Ἀνῆκε δὲ καὶ ὁ Μαυροκορδάτος εἰς τὴν ἀντιπολίτευσιν, τὴν ἀκροτάτην μάλιστα, ἥς τὴν βιαιοτάτην ἐφημερίδα, τὸν Ἀπόλλωνα, ἔγραφεν ἐν Ὑδρᾷ ὁ Πολυζωίδης, ἀρχαῖος γραμματεὺς τοῦ Μαυροκορδάτου.

Πολιτικὴ κατάστασις.

Καὶ τὰ Ἑλληνικὰ μὲν πράγματα ὀλίγον ἐγὼ ἐγνώριζον ἔτι, ὥστε νὰ ἐπιφέρω κρίσιν περὶ αὐτῶν· οὐδένα δ' εἶχον ἰδιωτικὸν λόγον ἵνα ἡ πλάστιγξ τῆς κρίσεώς μου κλίνη ὑπὲρ τοῦ Κυβερνήτου.

Οὐχ ἥττον ὁμως ὁρμεμφύτως πως ἡσθανόμην ὅτι ἡ κατ' αὐτοῦ καταφορά ἦν ὑπερβολική, καὶ κατὰ μέρος ἐπὶ ἐώλων στηριζομένη προτάσεων, ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἐνόμιζον ὅτι ἡ Ἑλλάς, μόλις ἀποσείσασα τὸν ζυγόν, συμφέρον εἶχε νὰ δεικνύεται, ὅσον ἐνῆν μάλιστα συνετὴ καὶ κλονισμοὺς ἀποφεύγουσα.

Ἡ κυριωτάτη ἀφορμὴ ἡ ἐκκαίουσα τότε, καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς μάλλον ἀμερολήπτους ἐκτείνουσα τὴν ἀντιπολίτευσιν, ἦν ἡ τοῖς μεμυημένοις γνωστὴ γενομένη ἐπιστολή, δι' ἧς ὁ Κυβερνήτης ἀπέτρεψε τὸν Πρ. Λεοπόλδον τοῦ νὰ δεχθῇ τὸν αὐτῷ προσφερόμενον Ἑλληνικὸν θρόνον, γράψας αὐτῷ ὅτι ἀδύνατον θὰ τῷ ἦν νὰ μὴ δώσῃ σύνταγμα εἰς τὸν λαόν, ὃ οἱ Ἕλληνες ἐπιμόνως ἀπῆτουν, οὐχ ἥττον δ' ἀδύνατον νὰ κυβερνήσῃ συνταγματικῶς, διότι ἡ Ἑλλάς δὲν ἦν ἔτι ὥριμος διὰ τοιοῦτο πολίτευμα.

Καὶ δὲν ἐφρόνουν μὲν ἐγὼ ὅτι ὅλως ἀδίκως ἔκρινον οἱ φρονοῦντες ὅτι τὴν ἐπιστολὴν ταύτην, ἣν τοῦλάχιστον δὲν εἶχεν ἀνάγκην νὰ γράψῃ ὁ Κυβερνήτης, ὑπηγόρευεν αὐτῷ φιλαρχία προτιθεμένη ν' ἀπελπίσῃ τὸν ἀντίζηλον, καὶ νὰ πειθαναγκάσῃ αὐτὸν εἰς παραίτησιν, ὡς καὶ τὸ κατώρθωσεν· ἀφ' ἑτέρου ὁμως, ἀπείρως ἔχων ἔτι τῶν πραγμάτων, εὑρίσκον τὰ ἐν τῇ ἐπιστολῇ, ὑφ' οἷας δῆποτε προθέσεως καὶ ἂν ὑπηγορεύθη, οὐχὶ ἐντελῶς ἀνυπόστατα, διότι ἀληθέστατον ἦν ὅτι τὸ σύνταγμα εἶχεν ὡς γενικὸν σύνθημα πᾶσα ἡ ἀντιπολίτευσις καὶ αὐτὸ διετυμπάνιζον οἱ ἀρχηγοὶ καὶ αἱ ἐφημερίδες, κηρυττόμενον γενικὸν σύνθημα αὐτῆς διὰ πάσης τῆς Ἑλλάδος, παρὰ τε τοῖς ἐννοοῦσι καὶ τοῖς μὴ ἐννοοῦσιν αὐτό. Ἐν θεωρίᾳ ὁμως καὶ εἰς ἐμὲ ἐφαίνετο ὅτι λαὸς ἄρτι ἐκ μακρᾶς δουλείας ἀνακύψας, ἄπειρος τῆς δυσχεροῦς τέχνης τοῦ αὐτοκυβερνεῖσθαι, καὶ ἐστερημένος ἔτι τῆς ἀγωγῆς, δι' ἧς σώζεται ἡ ἐλευθερία, δὲν ἐδύνατο ἄνευ κινδύνου νὰ ἐγκαταλειφθῇ ἀμέσως εἰς ἑαυτόν, καὶ εἶχεν ἐπὶ τινὰ χρόνον ἀνάγκην χειρὸς ὁδηγοῦ καὶ ὁργανιστικῆς. Δι' ὃ καὶ μετὰ λύπης ἐβλεπον πᾶν τὸ παρεμβάλλον προσκόμματα εἰς τὴν ἐνέργειαν τοῦ Κυβερνήτου, ἥτις, οἷα δῆποτε καὶ ἂν ἦν ὡς πρὸς τὰ ἐξωτερικά, ἐσωτερικῶς ἠγωνίζετο καὶ κατώρθου νὰ ἐπουλώσῃ πολ-

λὰς τῶν χρονίων πληγῶν, ἐχαλίνου τὴν ἀναρχίαν, καὶ ἐρρύθμιζε τὴν ἀναβιοῦσαν πολιτείαν.

Τὸ φρόνημά μου ἦν ὅτι, εὐτυχεῖς διὰ τὴν κατακτηθεῖσαν ἀνεξαρτησίαν, ὑπὲρ ἧς ἐπ' αἰῶνας ὅλους μάτην ἐστέναζε τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος, ἔπρεπε σωφρόνως νὰ προσφερώμεθα πρὸς αὐτήν, μὴ ὀρμῶντες ἀκάθεκτοι εἰς ἄμεσον κατὰκτησιν τῶν ἀπωτάτων αὐτῆς συνεπειῶν· ἔπρεπε δὲ νὰ εἰπῶ τὸ αἰσθημά μου μᾶλλον παρὰ τὸ φρόνημα, διότι φρόνημα διακεκριμένον δὲν ἐτόλμων νὰ ἔχω εἰσέτι, οὐδ' ἐξέφραζον τὰς τοιαύτας σκέψεις εἰμὴ διστακτικῶς καὶ πεφοβισμένως πρὸς μόνους τοὺς οἰκειοτάτους μου, ὡς τὸν Κ. Σχινᾶν· οὐδ' ἐνόμιζον τότε ἔτι ἐμαυτὸν δικαιούμενον νὰ ἐκφέρω γνώμην ἐπὶ τῶν ἐθνικῶν ζητημάτων· ἡ δὲ πρὸς ἐμαυτὸν δυσπιστία ἦν πάντοτε ἐν τῶν προσόντων, ἐννοῶ ἐν τῶν ἐλαττωμάτων τοῦ χαρὰ κτῆρός μου.

Τότε περίπου ἡ ἀλλαγὴ τοῦ κλίματος καὶ τῆς διαίτης ἐπέφερε καὶ ἐπ' ἐμοῦ τὸ ἐπικίνδυνον αὐτῆς ἀποτέλεσμα, σφοδρὸν γαστρικὸν πυρετόν, ὅστις κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους, ἔνεκα τῆς μiasματώδους τῶν πόλεων καταστάσεως ταχέως ἐδύνατο νὰ μεταπέσῃ εἰς τύφον. Ἦν δὲ βραχεῖα μὲν, ἀλλὰ βαρεῖα ἡ ἀσθένειά μου, καὶ μακρὰ ἡ ἀνάρρωσις. Ἀφ' οὗ δ' ἠγέρθην, ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας οὐδ' εἰς βραχὺν περίπατον ἐδυνάμην νὰ ἐξέλθω, χωρὶς ὁ πατήρ μου νὰ μὲ ὑποστηρίξῃ. Μ' ἐθεράπευσε δ' ὁ ἰατρός Φωτεινός, υἱὸς ἐπισήμου ἰατροῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ μέρος τῆς συνταγῆς αὐτοῦ ἦν καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς ἀναρρώσεως νὰ τρώγω κατὰ κόρον σταφύλια.

Αἶγινα.

Ὀλίγον δ' ἀφ' οὗ ἀνέλαβον τὰς δυνάμεις μου, ὁ Γρηγόριος Καμπούρογλους, εἰς τῶν ἐν Ὁδησσῷ ἀρχαίων συμμαθητῶν μου, ἐλθὼν μοὶ ἐπρότεινε νὰ τὸν συνοδεύσω ἐπὶ τινὰς ἡμέρας εἰς Αἶγινα,

που προϋτίθετο νὰ ἐπισκεφθῇ τὴν ἀνάδοχόν του, Καν Λαμπίκη. Ἐδέχθην δ' ἐγὼ τὴν πρότασίν του μετὰ χαρᾶς, καὶ διότι ἤλπιζον ἡ μετακίνησις καὶ ἀλλαγὴ ἀέρος νὰ συμπληρώσῃ ἐντελῶς τὴν ἀνάρρώσιν μου, καὶ διότι ἐπεθύμουν νὰ γνωρίσω ὅ,τι πλεῖστα τῆς Ἑλλάδος, καὶ μάλιστα τὴν Αἴγιναν, ἣτις κατὰ τὴν ἄφιξιν τοῦ Κυβερνήτου, καὶ πρὶν ἢ καταστῇ τὸ Ναύπλιον κατοικήσιμον, ὑπῆρξεν ἡ πρώτη πρωτεύουσα τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος.

Ὁμολογῶ ὅμως ὅτι δὲν ἤμην παντάπασιν ἀπηλλαγμένος τινὸς δισταγμοῦ, διότι ἡ δίμηνος ἡμῶν θαλασσομαχία ἦν ἔτι πρόσφατος εἰς τὴν μνήμην. Καίτοι δὲ στιλπνὸν βλέπων τὸν βαθὺν Ἀργολικὸν κόλπον, δὲν ἐλησμόνουν ὃν εἶχον ἄλλοτε ἀναγνώσει Αἰσώπιον μῦθον, καθ' ὃν « ἡ θάλασσα φοινίκια ὀρέγεται ». Ἀλλ' ὁ μῦθος, μοὶ ἔλεγεν ὁ Καμπούρογλους, εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην δὲν ἐφαρμόζεται, διότι τὸ ἐσπέρας, ὅτε ἐμέλλομεν νὰ ἐπιβιθασθῶμεν, ἐβγάξουν αἱ ξηραὶ, ἥτοι πνέει ὁ ἀπόγειος, καὶ θὰ μᾶς ἔφερεν ἐντὸς ὀλίγου μέχρι τῆς Ὑδρας, τὸ δὲ πρωί, πιάνει ὁ ἐμβάτης, ἥτοι ἡ πελαγία αὔρα, καὶ ἐντὸς τινῶν ὥρων θὰ κατεπλέομεν εἰς τὴν Αἴγιναν.

Ἀφ' οὗ λοιπὸν ἦτον οὕτως ἀποδεδειγμένος εὐκολος ὁ πλοῦς, ἀπεφάσισα, καὶ ἤραμεν ἐκ τοῦ λιμένος μετὰ τοῦ ἡλίου τὴν δύσιν· ἡ θάλασσα ἦν τῷ ὄντι ὁμαλὴ ὡς ὕελος, καὶ εἰς ἀνέφελον τὸν οὐρανὸν ἔστιλβεν ἡ πανσέληνος. Μέχρι οὗ ἐβγάλωσιν αἱ ξηραὶ, ἄδοντες ἐκωπηλάτουν οἱ ναῦται, καὶ μετ' οὗ πολὺ μὲ ἀπεκοίμισεν ἡ μονότονος μελωδία των καὶ ἡ μαλακὴ τοῦ πλοιαρίου κίνησις. Ὅτε δ' ἀφύπνισθην, ὁ ἥλιος ἀνέτελλεν ἤδη, καὶ ἰδὼν ἐμπρὸς μου βράχους τραχεῖς ἠρώτησα ἂν ἦτον αὕτη ἡ Ὑδρα. Φεῦ! ἦτο πᾶν ἄλλο, ἄκρωτήριον μόλις δὺω ὥρας ἀπέχον τοῦ Ναυπλίου, διότι αἱ ξηραὶ δὲν ἐβγαλαν, καὶ δι' ὅλης τῆς νυκτὸς οἱ ναῦται εἶχον κωπηλατήσῃ ἐναγωνίως, καὶ δι' ὅλης τῆς ἐπιούσης ἡμέρας ἐξηκολούθουν σχίζοντες διὰ τῆς κώπης τὴν ἀρρύτιδωτον πλάκα τῆς θαλάσσης, ἐν ᾧ ὕβριζον τὸν ἄνεμον ὀκνηρὸν καὶ ἀσθματικόν, καὶ τῷ ἐνέπτυνον κατὰ πρόσωπον. Οὕτω μόλις περὶ δυσμᾶς ἡλίου ἐφθάσαμεν ἐμπρὸς τῆς Ὑδρας,

καὶ παραπλέοντες τὸν λιμένα αὐτῆς, ἐβλέπομεν τὰ παιδία τοῦ θαλασσοδιαίτου ἐκείνου λαοῦ ἀπὸ τῶν βράχων ῥιπτόμενα εἰς τὰ κύματα καὶ βυθιζόμενα εἰς αὐτὰ ὡς τὰς κολυμβίδας.

Τὸ φῶς δὲ τῆς ἡμέρας ἐξέλειπεν ἤδη, ὅτε, στρέψαντες τὴν πρῶραν πρὸς βορρᾶν, διήλθομεν ἐμπρὸς τοῦ νησιδίου τοῦ καλουμένου Δοκοῦ, εἰς οὗ τὴν κορυφὴν φιλόκαλος ἰδιοκτῆτης εἶχεν οἰκοδομήσει ἑαυτῷ ἀγροικίαν, καὶ ἐπὶ φυτικῆς γῆς μακρόθεν κομισθείσης διὰ τῶν πλοίων του, εἶχε φυτεύσει κῆπον, ἔτερπε δὲ τὴν ὄρασιν, διότι ἐφαίνετο ὡς ἂν ἐκ τῶν κυμάτων ἐξήρχετο. Μόλις ὅμως, περὶ τὴν ἐσπέραν ἤδη, παρελθόντες καὶ πρὸ τῆς νήσου ταύτης, ἀπηντήσαμεν ἄνεμον ὀρθὸν προσπνέοντα, καὶ ἡ θάλασσα ἤρχισεν ὀγκουμένη, καὶ εἰς τὸν ἀνατολικὸν ὀρίζοντα ἤρθησαν σύννεφα, ἅτινα ὁ ἔμπειρος ὀφθαλμὸς τοῦ ἡμετέρου πλοιάρχου ἐθεώρησεν ὡς οὐδὲν καλὸν οἰωνιζόμενα. Ἐγὼ δέ, μετὰ τινος ἀνησυχίας παρακολουθῶν πάντα αὐτοῦ τὰ κινήματα, τὸν εἶδον νὰ συστείλῃ τὰς ὀφρῦς, καὶ μετ' ὀλίγας στιγμὰς διέταξε νὰ προσορμισθῶμεν εἰς ἔρημόν τινα σκόπελον, κείμενον μεταξὺ τοῦ νησιδίου καὶ μεταξὺ τῆς Πελοποννήσου. « Ἡ νύκτα εἶναι δολία, μοὶ εἶπε, καὶ ἐδῶ θὰ κοιμηθῆτε ἡσυχώτεροι ».

Ὡς πρὸς ἀμφοτέρω ἡμῖν ἐντελῶς σύμφωνος, καὶ οὐδόλως δυσηρεστήτην διὰ τὴν προσωρινὴν ἐκείνην διακοπὴν τῆς ὁδοιπορίας, καθ' ὅσον μάλιστα τὴν ἐπαύριον κᾶν, ὡς γνωστόν, θὰ ἔπνεε τέλος ὁ ποθητὸς ἐμβάτης. Ἀλλὰ τὴν ἐπαύριον ἄγριαι φωναὶ τοῦ πλοιάρχου, καὶ παντοῖοι θόρυβοι ἐν τῷ πλοιαρίῳ μᾶς ἀφύπνισαν. Τὴν νύκτα ὁ ἄνεμος εἶχε πνεύσει τρικυμιώδης, κατὰ δὲ τὴν πρωΐαν γενόμενος βιαιότερος, μετεπήδησεν εἰς ἄλλο τῆς πυξίδος σημεῖον, καὶ τὰ κύματα, ἀγρίως πυργούμενα, προσέβαλλον τὸ ἐλαφρὸν ἡμῶν σκάφος, ἐπιρρίπτοντα αὐτὸ κατὰ τοῦ σκοπέλου, ὥστε ἡπείλουν νὰ τὸ θραύσωσιν εἰς τρίμματα, καταλειπόν ἡμᾶς ὡς Ῥοβινσῶνας τοῦ Αἰγαίου εἰς τὴν ἔρημον ἐκείνην πέτραν.

Ὁ κίνδυνος ἦν ἐπείγων, καὶ στιγμὴν ἀναβολῆς δὲν ἐπεδέχετο· δι' ὃ καὶ ὁ πλοίαρχος ἔτρεχεν ἄνω καὶ κάτω ἐναγωνίως, ἐκραύγαζε

σπασμωδικῶς, διατάσσων καὶ συνεργαζόμενος εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν διαταγῶν του, ἕως οὗ ἀνεσπάσθη ἡ ἄγκυρα, ἀνεπετάσθη τὸ πλατὺ ἱστίον, καὶ ἐμακρύνθημεν τοῦ ὑπούλου ἡμῶν ἀσύλου, τὸν βέβαιον ὀλεθρον ἀπειλοῦντος. Μόλις ὅμως προῦχωρήσαμεν ἐπ' ὀλίγον πρὸς ἀνατολάς, μέχρις οὗ ὁ σκόπελος δὲν μᾶς ἐστέγαζε πλέον, καὶ ἐπιπίπτων ῥαγδαῖος ὁ βόρειος ἄνεμος, καὶ πυργουμένη ἡ θάλασσα, παρ' ὀλίγον νὰ μᾶς ἀνατρέψωσιν ἐπὶ δεξιά, ὥστε ἠναγκάσθη ὁ πλοίαρχος, πρύμναν ἀνακρουόμενος, νὰ στραφῇ πρὸς δυσμάς, καὶ νὰ πειραθῇ ἐκεῖθεν νὰ παραλλάξῃ τὴν νῆσον. Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ, ἅμα παρακάμψαντες αὐτήν, ἀπηντήσαμεν οὐχ ἥττον λυσσώδη τὸν ἄνεμον, καὶ βαθέως κοίλην τὴν θάλασσαν, καὶ εἶδομεν τὴν στιγμήν καθ' ἣν ἐμέλλομεν ν' ἀνατραπῶμεν ἐπ' ἀριστερά. Τότε πάντες οἱ ἐπιβάται ἐπανέστημεν, καὶ μιᾷ φωνῇ ἀπητοῦμεν παρὰ τοῦ πλοίαρχου, ἐπιστρέψας ν' ἄγκυροβολήσῃ πάλιν ὅπου εἶχομεν διανυκτερεύσει· ἀλλ' αὐτὸς ἐπιμόνως ἀντέστη, κηρύττων ὅτι τοῦτο θὰ ἦτον βεβαία καταστροφή, καὶ ὅτι ἐντὸς ἡμισείας ὥρας οὐδ' ἔχνος σανίδος θὰ ἔμενεν ἐκ τοῦ πλοίου του. Μεθ' ἡμῶν ὅμως ἦν καὶ τις Ρουμελιώτης ὀπλοφορῶν, ὅστις κηρύττων μεγαλοφώνως ὅτι, ἀδιαφορῶν καὶ διὰ τὸ πλοῖον καὶ διὰ τὰς σανίδας, φροντίζει νὰ σώσῃ τὸ ἴδιον αὐτοῦ δέρμα, ἐρρίφθη ξιφῆρης πρὸς τὸν πλοίαρχον, διατάσσων αὐτὸν ἀπειλητικῶς νὰ μᾶς ἀποβιβάσῃ εἰς τὴν ἀντιπέραν τῆς Πελοποννήσου, ἀφ' ἧς ὀλίγον ἀπείχομεν. Μάτην ὁ πλοίαρχος διεμαρτύρετο ὅτι ἡ παραλία ἐκείνη ἦν ἄξενος, ὅτι πλοῖον ἐκεῖ δυσκόλως ἐδύνατο νὰ προσορμισθῇ χωρὶς νὰ προσαράξῃ, καὶ ὅτι οἱ ὑπερτείνοντες βράχοι ἦσαν ἄβιοτοι, ὥστε νὰ ἐλπίσωμεν ἐπ' αὐτῶν νὰ σωθῶμεν καὶ διαφύγωμεν. Πάντες δ' ὑπεστηρίζομεν τὸν τολμηρόν, πρόθυμοι ἂν ἀπὸ τῆς θαλάσσης μόνον σωθῶμεν, ν' ἀναρρίχηθῶμεν ὡς ἔριφοι ἢ ὡς ὄφεις εἰς οἶους δῆποτε βράχους, καὶ πάντα κατὰ ξηρὰν κίνδυνον ν' ἀψηφήσωμεν. Μᾶς εἶπε λοιπὸν ὁ πλοίαρχος ὅτι ἐνδίδει, ἀφ' οὗ τὸ ἀπαιτοῦμεν, καὶ θέλει προσπαθήσει νὰ μᾶς φέρῃ εἰς τὴν στερεάν· ἀλλ' ἐπιτηδεύως πηδालιουχήσας, ἐμακρύνθη ἐξ ἐναντίας τῶν σκοπέλων, καὶ ἔκαμψε τὸ πρὸ ἡμῶν ἀκρωτήριο.

Ὅτι οὐδὲ κατὰ νοῦν εἶχε ν' ἀκολουθήσῃ τὸ ἡμέτερον ὁρομολόγιον ἦν προφανές· ἀλλ' οὐδεὶς ἐξ ἡμῶν, καὶ ὁ Ρουμελιώτης ἤττον πάντων τῶν ἄλλων, ἦν εἰς κατάστασιν νὰ τῷ ζητήσῃ λόγον τῆς ἀπειθείας του, διότι ἐκείμεθα πάντες εἰς τὸ βάθος τοῦ πλοιαρίου, ἐλεεινῶς ὑπὸ τῆς ναυτίας παραλελυμένοι. Ὁ ἄνεμος μετὰ προΐουσης σφοδρότητος ἔπνεε συρίζων ἐξ αὐτῆς τῆς Αἰγίνης· δι' ὃ καὶ ὁ πλοίαρχος, μέχρι τέλους, τὸ ἀδύνατον συνορῶν ἐκεῖ νὰ διευθυνθῇ, ἐπροσπάθησε νὰ ζητήσῃ σωτηρίαν εἰς τὸν προσεχέστερον λιμένα, τὸν Πόρον.

Εἰς οὐ μεγάλην ἀπόστασιν ἀφ' ἡμῶν, εἰς τὴν θάλασσαν, ἣτις ἐφαίνετο ἐντελῶς μέλαινα, ὁ «οἶνοψ πόντος» τοῦ Ὅμηρου, εἶδομεν πλοιάριον ὡς τὸ ἡμέτερον παλαιόν καὶ αὐτὸ κατὰ τῶν κυμάτων, τόσον μεγάλων, ὥστε πολλάκις μᾶς τὸ ἀπέκρυπτον, ὡς ὄρη ὑψούμενα. Εἰς αὐτὸ μετὰ συμπαθείας ἠτενίζομεν, ὡς ὃν ἡμῖν ὁμοιοπαθές. Ἀλλὰ μετὰ τινά ὥραν δὲν τὸ εἶδομεν πλέον, καὶ ἤκουσα παρὰ τῶν συνοδοιπόρων μου, καὶ εἶδον καὶ εἰς τοῦ πλοίαρχου τὸ βλέμμα, ὅτι κατεποντίσθη. Τοῦτο μᾶς ἐφάνη, καὶ οὐχὶ ἀπιθάνως, τὸ προάγγελμα τῶν καὶ εἰς ἡμᾶς τάχιστα ἐπιφυλαττομένων.

Ἀλλ' ἡμᾶς ἔσωσεν εὐμενεστέρα τύχη, ἢ ἴσως τοῦ τέως παραγνωρισθέντος πλοίαρχου ἡμῶν ἡ ἐπιδεξιότης· καὶ κάμψαντες τὸ τελευταῖον ἀκρωτήριο, εἰσεπλεύσαμεν τέλος εἰς Πόρον, ἐνθα μὲ ὑπεδέχθη καὶ ὡς συστρατιώτην ἐπὶ δύο ἡμέρας μ' ἐφιλοξένησεν ὁ πεπαιδευμένος ἀξιωματικὸς Κ. Σωτηριάδης, χωρὶς ὅμως νὰ νομίσῃ ὅτι ἠθέλε μοὶ προξενήσῃ τινὰ εὐχαρίστησιν ἂν μὲ ὠδήγῃ εἰς τὰς πέριξ ἱστορικὰς θέσεις καὶ τοὺς ἀντιπέραν τερπνοὺς λεμονῶνας, ὧν ἐγὼ ἠγνόουν ἔτι τότε τὴν ὕπαρξιν, ἢ ἴσως κωλυθεὶς ἐκ τῆς ἐπιμενούσης κακοκαιρίας. Τὴν δὲ τρίτην ἡμέραν μᾶς ἀνήγγειλεν ὁ πλοίαρχος ὅτι ἡ θάλασσα ἐπραύνθη καὶ ἦν ἤδη πλεύσιμος, καὶ οὕτως ἐπεβιβάσθημεν αὐθις διὰ τὴν Αἶγιναν. Ἀλλ' ὁ ἄνεμος, καίτοι κοπάσας ὅπως οὖν, ἔμενεν ἀντίπρωρος πάντοτε, δι' ὃ προσωρμίσθημεν οὐχὶ εἰς τὸν λιμένα τῆς πόλεως, ἀλλ' εἰς τὴν μεσημβρινῶς αὐτοῦ κειμένην Περιβόλαν, τὴν ἀγροικίαν τοῦ Δ. Βούλγαρη.

Ἐντεῦθεν δ' ἐξηκολούθησα τὴν ὁδοιπορίαν μέρος μὲν πεζός, μέρος δὲ κατὰ πρωτότυπον δι' ἐμὲ τρόπον ὀχούμενος ἐπὶ πώλου ὄνου, καὶ καθήμενος ἐπὶ, ἥ ἐν μέρει ἐντὸς τοῦ ἐνὸς τῶν δύο κοφίνων οὓς ἔφε-
 ρεν ἐπὶ τοῦ νώτου τὸ ὑπομονητικὸν ζῶον, ἐν ᾧ ὁ ὀνηλάτης διὰ
 φορτίου ἰσορροπεί τὸ ἕτερον.

Ἐν Αἰγίνῃ κατελύσαμεν παρὰ τῇ Κτ Λαμπίκῃ, ἐνθα καὶ ἐμεί-
 ναμεν ἡμέρας τινάς. Ἡ νῆσος αὕτη, ἀφ' οὗ ἡ πολιτικὴ πρωτεύουσα
 τοῦ νέου κράτους μετετέθη εἰς Ναύπλιον, εἶχε μείνει τὸ κέντρον τῆς
 διανοητικῆς καλλιέργειας τοῦ ἔθνους, καὶ ἐνταῦθα ἦν ἰδρυμένον, πλὴν
 τοῦ μεγαλοπρεποῦς ὀρφανοτροφείου, καὶ τὸ Κεντρικὸν Σχολεῖον, τὸ
 ἀνώτατον, ἡ ὀρθότερον τὸ μόνον τότε λόγου τινὸς ἄξιον φιλολο-
 γικὸν ἐκπαιδευτήριον τῆς Ἑλλάδος. Ἐκεῖ εἶχον τὴν μεγίστην
 χαρὰν νὰ ἰδῶ αὖθις τοὺς ἀρχαίους μου ἀγαπητοὺς διδασκάλους, τὸν
 Γεννάδιον, διευθύνοντα τὸ κατὰστημα, καὶ τὸν Ἐρκουλίδην, διδά-
 σκοντα ἐν αὐτῷ, καὶ νὰ γνωρίσω προσέτι τὸν Φαρμακίδην, οὗ τὸ
 ὄνομα παιδιόθεν ἐγνώριζον ὡς ἐκδότου τῆς πρώτης Ἑλληνικῆς
 φιλολογικῆς ἐφημερίδος, τοῦ «Λογίου Ἑρμοῦ», καὶ τῆς Ἑλληνικῆς
 Χρηστομαθείας εἰς ἣν παιδίον ἐδιδασκόμην. Εὐδαίμονα ἐθεώρουν
 ἐμαυτὸν συνὼν μετὰ τῶν ἀνδρῶν τούτων καὶ συνδιαλεγόμενος περὶ
 ἐκπαιδεύσεως καὶ φιλολογίας ἐν Ἑλλάδι, διότι ἡ πεποίθησίς μου
 ἦν, καὶ τότε καὶ πάντοτε, ὅτι ἔθνος, καὶ μάλιστα τὸ Ἑλληνικὸν
 ἔθνος, ἀνακτῆσαν τὴν ἐλευθερίαν του, ἵνα καταστῇ ἄξιον νὰ δια-
 τηρήσῃ αὐτήν, ἔπρεπε νὰ ἐξευγενίσῃ τὴν διάνοιαν αὐτοῦ παιδεύο-
 μενον, καὶ ὅτι εἰς τὸν εἰρηνικὸν τοῦτον ἀγῶνα, ὅστις διεδέχετο τὸν
 αἱματηρὸν τῆς ἀπελευθερώσεως, πᾶς ὁ ὀπωσοῦν δυνάμενος ὤφειλε
 νὰ ἐπιδοθῇ. Παρεκίνουν δὲ καὶ τὸν Φαρμακίδην καὶ τὸν Γεννάδιον
 νὰ πλουτίσωσι τὴν Ἑλληνικὴν φιλολογίαν συγγράφοντες. Ἐπειδὴ
 δ' ἀμφοτέρων ἡ γνώμη ἦν ὅτι ἔπρεπε πρὸ παντὸς νὰ ὠφεληθῶμεν
 ἐκ τῶν προόδων τῆς σοφῆς Εὐρώπης, οἰκειούμενοι διὰ μεταφράσεων
 τὰ ἄριστα τῶν συγγραμμάτων αὐτῆς, μετὰ μακρὰς συζητήσεις
 ἐξελέγη ἡ ὑπὸ τοῦ Γενναδίου ὡς παιδαγωγικωτάτη συνιστωμένη
 συλλογὴ Περιηγήσεων τοῦ Κάμπε, καὶ ἀπεφασίσθη νὰ μεταφρα-

σθῇ ἀπὸ κοινοῦ ὑφ' ἡμῶν τῶν τριῶν, καὶ νὰ ἐκδίδηται κατὰ φυλλάδια.

Ἐπιστροφή.

Ἡ εἰς τὸ Ναύπλιον ἐπιστροφή, πάλιν μετὰ τοῦ Καμπούρογλου, ἔγινε διὰ τῆς Ἐπιδάουρου, μετὰ σύντομον καὶ γαληνιαίαν θαλασσοπλοίαν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ μὲν Ἐπίδαυρος συνίστατο τότε ἐξ ἐνὸς μόνου παλαιοῦ καὶ οὐχὶ λίαν καθαρίου οἰνοπωλείου, ὁ δὲ καιρὸς ἦν λαμπρός, ἐπροτιμήσαμεν νὰ διανυκτερεύσωμεν καθ' ὁδὸν εἰς τὸ ὕπαιθρον, καὶ ἐκοιμήθην ἀπλώσας τὸν μανδύαν μου ἐπὶ θάμνων. Ἐντελῶς ἡσυχοὶ ὅμως δὲν εἴμεθα, διότι τότε δὲν ὑπῆρχεν ἀσφάλεια πλήρης εἰς τὰς ὁδοὺς, καὶ ἀλληλοδιαδόχως ὁ εἰς ἐξ ἡμῶν ἐκοιμάτο καὶ ὁ ἕτερος ἐφρούρει. Ἀλλὰ τὴν ἐπαύριον ἐξηκολουθήσαμεν καὶ ἐπερατώσαμεν ἀνενόχλητοι τὴν ὁδοιπορίαν ἐφ' ἵππων.

Ἡ πρώτη μου δὲ φροντὶς ὑπῆρξεν, ἅμα φθάς, νὰ παραγγείλω εἰς τὸ μόνον τότε ὑπάρχον βιβλιοπωλεῖον ἐν Ναυπλίῳ, τὰς Περιηγήσεις τοῦ Κάμπε, ἃς καὶ ἔλαβον μετὰ καιρὸν οὐ μακρὸν διὰ τοὺς τότε χρόνους· καὶ εὐθὺς ἐκκόψας τινὰ τῶν πρώτων φύλλων ἐκ τῆς ἀρχῆς τοῦ πρώτου τόμου, ἔπεμψα αὐτὰ εἰς τοὺς Κους Γεννάδιον καὶ Φαρμακίδην, καὶ ἤρχισα καὶ ὁ ἴδιος τὸ πρῶτον μέρος τῆς μεταφράσεως. Ἀλλὰ τὸ ἔργον περαιτέρω δὲν προέβη, καὶ διόλου ἐματαιώθη, διότι μόνος ἐγὼ μετέφρασα, οἱ δὲ δύο συνεργάται οὐδ' ἤρχισαν ποτέ, ἂν καὶ ἡ ἐκλογή τοῦ βιβλίου ἦν ἐδική των πρότασις. Τοῦτο ἰδὼν, μετὰ τινὰ καιρὸν ἀπέστην καὶ ἐγὼ τῆς ἐργασίας.

Ὀλίγον δὲ μετὰ τὴν ἐπάνοδόν μου συνέβη ἡ κατακρήμνισις τοῦ τοίχου τῆς οἰκίας ἡμῶν, μεθ' ἣν ἀμέσως ἐμισθώσαμεν ἄλλην, τὴν τοῦ Κούπα (χρηματίσαντός ποτε ὑπουργοῦ τῶν Ναυτικῶν ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως), κειμένην ἐν τῷ κέντρῳ τῆς πόλεως, καὶ μέχρι τινὸς κατὰ νεώτερον ῥυθμὸν ὠκοδομημένην. Εἰς τὸν κάτω δόμον κατῴκει ἡ οἰκογένεια τοῦ ἰδιοκτήτου, ὁ δὲ ἄνω, ὃν εἴχομεν, ἦν

κανῶς εὐρύχωρος, ὥστε ἐν ὀωμάτιον αὐτοῦ παρεχωροῦμεν εἰς ἀρχαῖον οἰκογενειακὸν φίλον, τὸν Γ. Καλλιστράτην.

Μόλις δ' εἶχομεν μετοικήσει, καὶ ἐδέχθημεν τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ πατρός μου (υἱοῦ τῆς ἀδελφῆς τῆς μητρός του) Ἀλεξάνδρου Χαρίτου, ὅστις ἦλθεν ἵνα ἰδῇ τὰς περιστάσεις τῆς Ἑλλάδος καί, ἂν τῷ εὐαρεστήσωσιν, ἀποκατασταθῇ εἰς αὐτήν. Φαίνεται ὅμως ὅτι δὲν τῷ εὐηρέστησαν, διότι, ἀφ' οὗ ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας παρ' ἡμῖν ἐφιλοξενήθη, μίαν πρωίαν, ὅτε ἠγέρθημεν, δὲν τὸν εὐρομεν πλέον. Εἶχεν ἀπέλθει χωρὶς νὰ μᾶς εἰδοποιήσῃ, ἴσως φοβούμενος, ἀδίκως ὅμως τοῦτο, μὴ πολὺ μᾶς λυπήσῃ, οὐδὲ πλέον ἔκτοτε ἐφάνη ἢ ἠκούσθη εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἐπληροφορήθη δὲ πολλὰ ἔτη μετὰ ταῦτα, ὅτι ἐνυμφεύθη καὶ ἀπέθανεν ἐν Κωνσταντινουπόλει, καὶ ἠπόρησα πῶς εὐρέθῃ ἢ τολμήσασα νὰ τὸν νυμφευθῇ, διότι ἦν ἀληθῶς τῆς ἐσχάτης ἀσημότητος ἵνα μὴ εἶπω βλακίας.

Σχεδὸν δ' ἀμέσως μετὰ ταῦτα ἀπῆλθε καὶ ὁ πατήρ μου εἰς Ἀθήνας, ὅπου τὴν ἐλευθέρωσιν των προικωνιζόμενος, ὑπὸ τῶν Τούρκων ἔτι κατεχομένης, ἀλλὰ προσεχοῦς λεγομένης τῆς αὐτῶν ἀπελευθερώσεως, ἤθελε διὰ τῶν περισωθέντων λειψάνων τῆς περιουσίας του ἀγοράσῃ κτήματα εἰς τὴν ἱερὰν γῆν τῆς λατρείας του. Ἐγὼ δ' ἔμεινα μόνος ἐν Ναυπλίῳ.

Ἡ κοινωνία ἦν ἐκεῖ τότε ἔτι εἰς τὴν στοιχειωδεστάτην αὐτῆς κατάστασιν. Ὁ Κυβερνήτης, ἄγαμος, αὐστηρὸς τὰ ἥθη, ὅλος εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν μεγάλων αὐτοῦ καθηκόντων ἀφιερωμένος, κατόκει, ἄνευ ἐπιδείξεως καὶ πολυτελείας, ὡς ὁ ἀπλούστερος τῶν ἰδιωτῶν, τὴν λιτὴν οἰκίαν, ἣτις δι' αὐτὸν ὠκοδομήθη εἰς μίαν τῶν πλατειῶν τῆς πόλεως, καὶ οὐδέποτε ἐν αὐτῇ ἐδέχετό τις συναναστροφή. Ἡ μόνη του δ' ἀναψυχὴ ἦν ἐπὶ τινα καιρὸν νὰ μεταβαίνειν πᾶσαν ἐσπέραν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ πρὸ ὀλίγου καὶ αὐτοῦ ἀφιχθέντος Κωνσταντίνου τοῦ Καρατζᾶ, υἱοῦ τοῦ πρώην ἡγεμόνος τῆς Μολδαβίας Ἰωάννου, καὶ νὰ συνδιαλέγηται μετὰ τῆς εὐφυοῦς, ἐν Παρισίοις ἀνατραφείσης, καὶ ὅλως Εὐρωπαϊκοῦς ἐχούσης τοὺς τρόπους Κυρίας Καρατζᾶ, τὸ γένος Κοντοῦ ἐκ Κερκύρας. Ὅτε ὅμως

ἤλθομεν ἡμεῖς εἰς τὴν Ἑλλάδα, εἶχε παύσει καὶ τὰς ἐπισκέψεις του ταύτας, εἴτε παρεξήγησιν φοβηθεὶς ἢ ἀκούσας, εἴτε διότι ἡ ἀντιπολίτευσις εἶχεν ἤδη λάβει ὀριμύτερον χαρακτῆρα, καὶ αὐτὸς ὁ Καρατζᾶς δὲν ἔμεινεν αὐτῆς ἀμέτοχος.

Ἐν γένει, ἐπὶ τῆς ἀφίξεως ἡμῶν, εἰς τὴν σπάνιν στοιχείων κοινωνικῶν εἶχε προστεθῇ καὶ τις σκυθρωπότης προερχομένη ἐκ τῶν πολιτικῶν ἐρεθισμῶν, καὶ αὐξάνουσα ἔτι μᾶλλον τὴν κοινωνικὴν ψυχρότητα. Ἐσπέραν τινά, ἐξελθόντες ἐκ τινος φιλικῆς οἰκίας, ὃ εἶτα ἐν Περουπόλει ἀποκαταστάς, τότε δ' εἰς Ναύπλιον ἐπιδημῶν Ἀλέξανδρος Μουρούζης, εἰς ἐκ τῶν ἀγαπητοτέρων μου φίλων, ἄλλοι τινὲς ὁμήλικοι καὶ ἐγώ, ἐπεστρέφομεν περὶ τὴν ἐνδεκάτην εἰς τὰς οἰκίας ἡμῶν, καὶ ὠμιλοῦμεν καθ' ὁδὸν ζωηρῶς περὶ πραγμάτων ὅλως ἀδιαφόρων, καὶ ἐγελῶμεν εὐθύμως, ὅτε κατὰ τὴν γωνίαν ὁδοῦ μᾶς ἀπῆντησε περιπολῶν ὁ φρούραρχος, ὅστις εὔρε τὴν εὐθυμίαν ἡμῶν ἀνοίκειον καὶ προσκρούουσιν πρὸς τὴν σοβαρότητα τῶν καιρῶν. Προσελθὼν ἐπομένως μᾶς ἐπέπληξε, διατάξας ἡμᾶς νὰ χωρισθῶμεν σιωπηλῶς. Ἀλλ' ἐγώ, δυσαρεστηθεὶς διὰ τοῦτο, καὶ πεπειθὼς ὅτι οὐδὲν ἄτοπον ἐπράττομεν, τῷ εἶπον ὅτι δὲν νομίζω νὰ παραβαίνωμεν οὐδένα νόμον, ἢ διάταξιν, καὶ οὐδένα νὰ βλάπτωμεν διότι γελῶντες καὶ ὠμιλοῦντες βαδίζομεν. Ὁ φρούραρχος οὗτος ἦν ὁ ἐκ Πορτογαλλίας συνταγματάρχης, μετὰ ταῦτα δὲ στρατηγός, Κ. Ἀλμεΐδας, ἀνὴρ τυπικώτατος καὶ μέχρις ὑπερβολῆς ἄκαμπτος εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ καθήκοντος. Ἐρεθισθεὶς δὲ διὰ τὴν τόλμην τῆς ἀποκρίσεως· « Ἡξεύρεις, μοὶ εἶπεν ὀργίλως Γαλλιστί, μετὰ τῆς ἰδιαζούσης αὐτῷ Πορτογαλλικῆς προφορᾶς, Ἡξεύρεις ποῖος εἶμαι; Ze souis le Commandant soupériour. » — « Oui, Colonel, τῷ ἀπεκρίθην, De Nauplie et de ses fours, (ἐννοεῖται ἀντὶ forts). Ἡ ἀπάντησις αὕτη φυσικῶς τῷ λόγῳ δὲν ἤλάττωσε τὸ φιλόγελον τῶν συντρόφων μου. Ὁ δὲ φρούραρχος ἀντίπαρῃ ἦλθεν ὀργίλος, ἀλλ' ἡσύχους ἡμᾶς ἀφείς. Ἀποδεικνύει δὲ τὸ μικρὸν τοῦτο συμβᾶν ποία ἦτον τότε ἡ κοινωνικὴ ἀτμοσφαῖρα ἐν Ναυπλίῳ, βαρεῖα ὡς ἡ ἐγκυμονοῦσα θυέλλας.

Ἡ οἰκία ἐν τούτοις τοῦ Κ. Καρατζᾶ ἐξηκολούθει οὕσα μία τῶν κομψοτέρων τῆς Ἑλληνικῆς πρωτεύουσας, περιέχουσα καὶ τὴν τότε σπανιωτάτην ἔτι πολυτέλειαν κυμβάλου, καὶ τὴν ἔτι σπανιωτέραν τῆς οἰκοδεσποίνης, ἣτις μεθ' ἱκανῆς εὐχερείας ἐπαιζεν ἐπ' αὐτοῦ, ἀκροατὰς ἔχουσα ὀλίγους ἔτι τοὺς δυναμένους νὰ ἐκτιμήσωσι τὰ μουσικὰ αὐτῆς προτερήματα, ἰδίως δὲ τοὺς ἐξοχωτέρους τῶν νέων ἐπιδήμων ἐν Ναυπλίῳ, καὶ πρὸ πάντων τὴν ὠραίαν σύζυγον τοῦ στρατηγοῦ Gérard τοῦ ἐκ Γαλλίας μετακληθέντος πρὸς ὀργανισμόν τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ.

Πλὴν δὲ τῆς ἐπὶ τὸ Εὐρωπαϊκώτερον δεχομένης ταύτης οἰκίας, ἦσαν ὅλως ἀρχαϊκῆς ἀφελείας ἔτι τότε τὰ κοινωνικὰ ἥθη ἐν Ναυπλίῳ. Ἐσπέραν τινὰ προσεκάλεσα παρ' ἐμοὶ τὸν Μουρούζην καὶ ἄλλους τινὰς νέους φίλους μου, καὶ παρέθηκα καὶ τράπεζαν, ἥς τὸ κέντρον κατεῖχε μέγα καταΐφιον, τὰ δὲ πάρεργα ἦσαν ξηροὶ καὶ χλωροὶ καρποί. Τοῦτο δὲ ἤρκεσεν ἵνα διαδοθῇ ὅτι ἡμην ὑπέρπλουτος.

Εἰς τοῦ Α. Μαυροκορδάτου τὴν οἰκίαν ἐχορεύομεν ἐνίοτε, μόνην ὀρχήστραν ἔχοντες τὸν λόγιον ἀξιωματικὸν Κον Κ. Ἀξελὸν τραγωδοῦντα καὶ κρούοντα τὸν ῥυθμὸν διὰ τῶν παλαμῶν.

Οὕτε δ' ἦσαν καὶ εὐκόλοι καὶ ἀκίνδunami πάντοτε αἱ τοιαῦται συναναστροφαί, ἅς οὐχ ἥττον ἀπέκρουον εἰσέτι στοιχείων τινῶν τῆς κοινωνίας τὰ ἔτι ἀρχαϊκώτερα ἔθιμα. Οὕτως ὁ Ν. Σκοῦφος μοὶ διηγεῖτο ὅτι εἰς χορευτικὴν ἐσπερίδα ἣν εἶχε δώσει πρὸ τῆς ἀφίξεώς μου, βλέπων ὁ Θ. Γρίβας τοὺς νέους προσερχομένους νὰ καλέσωσι τὴν νέαν του σύζυγον εἰς χορόν, ἠγέρθη πῦρ πνέων, καὶ ἔσυρε τὸ ξίφος νὰ τοὺς κατακόψῃ· μόλις δὲ τὸν ἀνεχαίτισαν οἱ οἰκοδεσπόται, καὶ ἡ ἀποχὴ τῶν χορευτῶν ἀπὸ τῆς Κας Γρίβας, ἣτις ἄλλως τε καὶ δὲν ἤξευρε νὰ χορεύῃ. Περὶ τῆς Κας δὲ ταύτης καὶ ἄλλο χαρκτηριστικώτατον τῶν καιρῶν ἔμαθον, ὅτι, ἀποκοιμηθεῖσα ποτὲ εἰς ἐξοχήν, ἐξύπνησε μετὰ φρίκης αἰσθανθεῖσα ὅτι ὄφρις εἶχεν εἰσέρπυσαι ὑπὸ τὰ ἐνδύματα καὶ ἀνῆρχετο εἰς τὸ σκέλος της, δὲν ἐπέτρεψεν ὅμως εἰς οὐδέναν νὰ τὴν βοηθήσῃ, ἕως οὗ εἰδοποιηθεὶς ἦλθεν ὁ σύζυγός της καὶ ἀπήλλαξεν αὐτὴν τοῦ φαρμακεροῦ ἐραστοῦ.

Σοῦτσοι.

Ἐν Ναυπλίῳ διέτριβον τότε, ὀλίγον πρὸ ἐμοῦ ἀφιχθέντες, καὶ οἱ δύο ἀδελφοὶ Σοῦτσοι, ὁ Παναγιώτης, ὃν εἶχον ἀφήσει ἐν Βιέννῃ, καὶ ὁ πρεσβύτερος αὐτοῦ Ἀλέξανδρος, ἐκ δευτέρου ἐπιδημοῦντες ἐν Ἑλλάδι, διότι καὶ ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως εἶχον ἔλθει, ἀλλὰ μετὰ βραχεῖαν διαμονὴν ἀπῆλθον εἰς Γαλλίαν καὶ Ἰταλίαν πρὸς ἐξακολούθησιν τῶν σπουδῶν των. Συνώκουν δὲ μετὰ τῆς νέας ἀδελφῆς των Εὐφροσύνης, τῆς ἔπειτα Κας Ἐδιπίδου, ἣτις διὰ τῆς κιθάρας τῆς ἔθελγε τὰς ἐσπέρας ἡμῶν, ἄδουσα Γαλλιστὶ καὶ Ἰταλιστὶ μετὰ τοῦ ἱατροῦ Ἰωάννου Κλάδου, ὅστις πολὺ μὲ διεσκέδαζε προφέρων « οὔνε ζουνὲ βερζιέρε » ἀντὶ *une jeune bergère*.

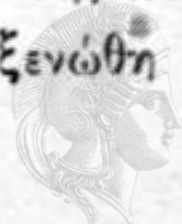
Συνώκει δὲ μετὰ τῶν Σοῦτσων καὶ ὁ πρεσβύτερος αὐτῶν ἀδελφός Μιχαήλ, μείνας ἐν Ἑλλάδι ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως, καὶ πολιτικὰς θέσεις ἐπιδιώκων, ἀλλὰ τῶν ἀδελφῶν του ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν ὑποδεέστερος.

Ἡ οἰκία αὕτη τῶν Σοῦτσων ἦν δι' ἐμέ τότε τὸ πρῶτατον κοινωνικὸν καταφύγιον, καὶ ἡ μεγίστη μου ἀπόλαυσις ἦν ν' ἀκούω τῶν δύο ἀδελφῶν ἀπαγγελλόντων (ὅπερ συνεχέστατα καὶ προθυμώτατα ἔπραττον) τὰς ποιήσεις ὅσας τότε ἔγραφον ἢ ἄλλοτε εἶχον γράψει. Μετ' ἐνθουσιασμοῦ προσέχαινον εἰς αὐτούς, καὶ τοὺς ἐθεώρουν μεθ' ὑπερηφανείας ὡς ποιητὰς τὴν Ἑλλάδα τιμῶντας, καὶ ἐκ τῶν παραδειγμάτων καὶ τῶν συμβουλῶν αὐτῶν ἐπροσπάθουν νὰ ὠφελῶμαι. Ὁμολογῶ ὅμως ὅτι καθ' ὅσον ἐμυοῦμην εἰς τὰς Μούσας αὐτῶν, τὸ θάμβος βαθμηδὸν ἐμετριάζετο καὶ ἤρχιζον νὰ διακρίνω πρὸς τοῖς προτερήμασι καὶ τινα ἐλαττώματα καὶ νὰ κρίνω αὐτὰ ψυχρότερον.

Μεταξὺ τῶν δύο ἤρχισα τότε ἤδη διαβλέπων ἅς μετὰ ταῦτα πληρέστατα ἀνεγνώρισα διαφοράς. Καὶ ἀμφότεροι μὲν δὲν φαίνεται ὅτι ὅσον ἔδει ὠφελήθησαν ἐκ τοῦ καιροῦ ὃν εἶχον ν' ἀφιερῶσωσιν εἰς σπουδὰς, καὶ ἦσαν διὰ γενικῶν καὶ ἐπιπολαίων μᾶλλον γνώσεων

κατηρτισμένοι· ἀλλ' ὁ Ἀλέξανδρος, ἔχων τὸ πνεῦμα ἥττον πτερόεν, ἦν δεκτικώτερος νὰ ἐγκύψῃ εἰς μελέτην, δι' ὃ καὶ μετὰ ταῦτα, ὅτε ἐπισταμένως ἐπεδόθη εἰς τὴν ποίησιν, ἐκαλλιέργησεν ἐπιμελέστερον τοὺς γλωσσικούς καὶ τεχνικούς κανόνας αὐτῆς, ἐν ᾧ τοῦ Παναγιώτου ἡ περὶ ταῦτα ἄγνοια τὸν παρέφερεν, ὡς μὲν πρὸς τὴν γλῶσσαν, εἰς τὸ νὰ νομίσῃ ἐν ἀφελείᾳ ἑαυτὸν αὐτῆς νομοθέτην (καὶ εἰς λυπηρὰν τούτου ἀπόδειξιν ἐξέδωκά ποτε τὸ βιβλίον « Ἡ νέα σχολή! »), ὡς δὲ πρὸς τοὺς τεχνικούς τύπους τόσον ἀσαφῆ εἶχεν ιδέαν αὐτῶν, ὥστε καλῇ τῇ πίστει ἐπλανήθη εἰς εἶδη ξένα τῇ μούσῃ του, οὔσῃ αὐτόχρομα λυρικῇ, καὶ ἐκεῖ ἐναυάγησεν. Ἀφ' ἑτέρου ὅμως ἦν μεγαλοφυέστερος τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἐν ᾧ ὁ Ἀλέξανδρος εὐφυέστερος τοῦ Παναγιώτου. Ἐκείνου ἡ φαντασία ἐπλανᾶτο θαρράλῃ, εἰ καὶ ἀχαλινώτως, δι' ὃ καὶ προσήγγιζε μὲν ἐνίοτε εἰς τὸ καλὸν καὶ εἰς τὸ ὑψηλόν, ἀλλ' εἰς χαλινὸν μὴ ὑπήκουσα, δὲν ἤξευρε νὰ ποιῇται σώφρονα χρῆσιν αὐτῶν πρὸς παραγωγὴν ἀρτίων τεχνουργημάτων· ὁ δ' Ἀλέξανδρος ἦν εὐλαθέστερος καὶ κανονικώτερος περὶ τοὺς τύπους καὶ κανόνας, ἀλλ' ἐστερεῖτο γενεσιουργοῦ φαντασίας, καὶ ἔπτατο μᾶλλον διὰ δανείων πτερῶν. Ὁ εἰς ἦν ποιητὴς ἐξ ἀμελείας πολλάκις ἀποτυγχάνων, ὡς ὁ ζωγράφος ὁ παραμελῶν τὸ χρῶμα καὶ τὸ διάγραμμα, ὁ δ' ἕτερος ἀγγλίνους στιχουργὸς ἐλαττούμενος κατὰ τὴν ποιητικὴν ἀνάτασιν, χαριέστατος μιμητὴς καὶ ἀντιγραφεύς, οὐχὶ πρωτότυπος καλλιτέχνης. Ἡ διαφορὰ δὲ τῶν χαρακτήρων τῶν δύο ἀδελφῶν ἐκάνονιζε καὶ τὴν θέσιν αὐτῶν πρὸς τὴν πολιτείαν, ἥτις αὐτῇ πάλιν ἀντενακλᾶτο ἐπὶ τὴν τέχνην των· διότι ὁ μὲν Παναγιώτης, φιλόδοξος, δραστήριος, ἐφευρετικός, ἐρρίφθη εἰς τὸν πολιτικὸν στρόβιλον, ἐζήτει θέσιν μεταξὺ τῶν πρωταγωνιστῶν ἐν τοῖς κυβερνητικοῖς, ἐπλησίασε τὸν Κυβερνήτην, καὶ προσωκειώθη τὴν ἰδιαιτάτην αὐτοῦ εὐνοίαν διὰ τῆς ἐτοιμότητος τοῦ πνεύματος καὶ τῆς λαμπραίας του πρωτοβουλίας· μετ' οὐ πολὺ ὅμως, διὰ τῆς ὑπερβολῆς αὐτῶν τῶν ἰδιοτήτων του, διὰ τῆς ἀνυπομόνου φιλοδοξίας καὶ τῆς παρακεκινδυνευμένης καὶ ἀσταθμῆτος πολιτείας αὐτοῦ, ἀπεξενώθη τὴν

ἐμπιστοσύνην τοῦ σοβαροῦ καὶ ἐμπείρου ἀνδρός, ἰδίως ὅτε ἐφάντασθη ὅτι δύναται ν' ἀναβῇ εἰς ἀνωτάτην περιωπὴν συνδεδόμενος μετὰ τοῦ τότε ἀντιπολιτευομένου Θ. Γρίβα, καὶ νὰ κρατῇ εἰς χεῖράς του τὴν πλάστιγγα μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Κυβερνήτου, ἐξ οὗ καὶ μετέπεσεν εἰς ἄκραν ἀντιπολίτευσιν. Ὁ δ' Ἀλέξανδρος, ὡς ἐν τῇ φιλολογίᾳ οὕτω καὶ ἐν τῇ πολιτικῇ ἰδίων ἰδεῶν στερούμενος, ὑπέδύετο τὰς τοῦ ἀδελφοῦ του, καί, ὅτε ὁ Παναγιώτης ἀντεπολιτεύετο, ἐνεκολποῦτο καὶ οὗτος τὰς βιαιοτάτας τῶν ἐφημερίδων, καὶ εἰς τὰς δημώδεις τάξεις τῆς ἀντιπολιτεύσεως καταβαίνων, συνεχρωτίζετο μετ' αὐτῶν μᾶλλον, ἀποξενούμενος τῆς ἀνωτέρας κοινωνίας. Οὕτως, ἀγχινουστάτη μὲν ἀλλ' ἡχῶ γενόμενος ἄκριτος τῶν τυφλοτέρων παθῶν ἀχαλινώτου καὶ ἀναγώγου πολλάκις ἀντιπολιτεύσεως, συνετέλει διὰ τῆς Μούσης του εἰς τὸ ν' αὐξάνῃ τὴν κοινὴν ἀσυνεσίαν, καὶ ἐβλάψε πολὺ μᾶλλον ἢ ὅ,τι ὠφέλησε τὴν Ἑλλάδα. Οὕτω περὶ αὐτοῦ ἔκρινον μετὰ λύπης.

Τοῦ Παναγιώτου τὰ μέχρις ἐκείνου ἔργα ἦσαν λυρικά τινα, ἀπηχήσεις μὲν μέχρι τινὸς τοῦ τρόπου τοῦ Λαμαρτίνου καὶ τοῦ Βίκτωρος Οὐγκώ, μὴ ἐστερημένοι δὲ καὶ πρωτοτύπων ἰδεῶν, αἵτινες ἐνίοτε ἔφερον τὸν ἀληθῆ τύπον τοῦ ὑψηλοῦ, καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐξεφράζοντο μετ' αἰσθήματος τοῦ καλοῦ καὶ τῆς ἁρμονίας ἐν τῇ γλώσσῃ. Δυστυχῶς ὅμως, ἡπατημένος ὡς πρὸς τὸν χαρακτῆρα τῆς ἰδίας αὐτοῦ ἐμπνεύσεως, καὶ τὰς δυσχερείας καὶ τοὺς κανόνας τῆς δραματικῆς ἀγνοῶν, εἶχεν ἐπιχειρήσει συγγραφὴν δράματός τινος τοῦ « Ἀγνώστου », ὃ εἰς ἐμὲ ἐφάνη πρὸς πάσας τὰς ἀρχὰς τῆς αἰσθητικῆς καὶ τοῦ ὀρθοῦ λόγου προσκροῦν. Εἰς τὴν ἀνεπίγνωστον δὲ ταύτην ματαιοπονίαν, ἀντὶ νέων συνθέσεων, εἰσεβίαζεν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον πάντα τὰ λυρικά τεμάχια, ὅσα ἄλλοτε εἶχε γράψῃ ἀσυναρτήτως, ἐν ᾧ τὸ ἐναντίον θὰ ἦν πολὺ ὀρθότερον, ἂν διέλυεν εἰς ὠραίας λυρικάς ποιήσεις ὅ,τι εἶχεν ἕως τότε συντάξει πρωτότυπον τοῦ ὑποτιθεμένου τούτου δράματος.

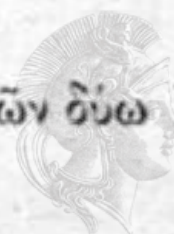
Ἔτι δ' ἀτυχέστερα ἦσαν τὰ δραματικὰ ποιήματα, ὅσα μετ' αὐτὸ ἐπεχείρησεν, οἷον ὁ « Μεσσίας », ὁ « Καραϊσκάκης », ὁ « Βλα-

χάβας», ἔχοντα μὲν πάντοτε κάλλος στιχουργίας, καὶ ἐνίοτε καὶ ὕψος ποιήσεως, οὐδεμίαν ὁμῶς τῶν ἰδιοτήτων αἵτινες ἀποτελοῦσι τὸ ὄραμα. Ἐν Παρισίοις δὲ εἶχεν ἐκδώσει συλλογὴν Γαλλικῶν ποιήσεων, ἐν αἷς ἐλαμπεν ὕψος ιδέας καὶ κάλλος ἐκφράσεως, καὶ ἦν ὁ δοκιμώτερος τῶν Γάλλων ποιητῶν ἐδύνατο ἀνερυθριάστως νὰ ὑπογράψῃ.

Συνίστα δὲ ὁ Παναγιώτης ἐν τῇ στιχουργίᾳ τὴν ἐκλογὴν τῆς λέξεως, τὴν ἀποφυγὴν τῶν κακοφωνιῶν, τὴν ἀκρίβειαν, τὸν πλοῦτον καὶ τὸ ἀβίαστον τῆς ὁμοιοκαταληξίας, καὶ ὅσα ἄλλα θεωρητικῶς ὑπὸ τῶν αὐστηρῶν διδασκάλων του εἶχε μάθει ἐν Γαλλίᾳ· ἀλλ' εἰς αὐτὰ δὲν ἐπέμενε τοσοῦτον ὅταν ὁ ἴδιος ἔγραφεν, ὅσον ὅτε ὑπέβαλλον ἐγὼ εἰς τὴν κρίσιν του τὰ ἀσθενῆ μου δοκίμια. Εἰς ἐμὲ ὁμῶς ἦσαν πολὺτιμοι αἱ παρατηρήσεις του.

Ὁ δ' Ἀλέξανδρος, ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως ἤδη καὶ ἐν Ὑδρᾷ ἐγκολπωθείς, καθ' ἣν πάντοτε ἠκολούθησε τάσιν, τὰς ιδέας τῆς μιᾶς τῶν πολιτικῶν μερίδων εἰς ἃς ἐσχίζετο τότε ἡ Ἑλληνικὴ κοινωνία, τῆς μερίδος εἰς ἣν ἀνῆκεν ὁ ἀδελφός του, ἔγραψε σατύρας κατὰ τῆς ἄλλης, εἰς στίχους διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἀρίστους, οἵτινες ὁμῶς συνετέλουν καὶ αὐτοὶ εἰς συνδυασμὸν τῶν παθῶν, παραβλέπων ὅτι πρῶτιστον καθῆκον ἔπρεπε νὰ ἔχωσιν οἱ ἐπὶ ἀγωγῇ ἐγκαυχώμενοι τὸν κατευνασμὸν τῶν διχονοιῶν. Ὅτε δὲ ἤμην πλησίον των, πρὶν ἢ ἡ τάσις τοῦ ἀδελφοῦ του τὸν ῥίψῃ αὐθις εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ ἀντιπολιτευομένην ποίησιν, ἔγραψε κωμωδίαν «τὸν Ἀσωτον», ἥς ὑπογραμμὸς ἦσαν τὰ ἔργα τοῦ Μολιέρου. Καὶ ἡ μὲν στιχουργία αὐτῆς ἐστὶ πανταχοῦ ἀβίαστος καὶ ωραία, καὶ πολὺ ἔχει τὸ κωμικὸν ἅλας τοῦ διαλόγου. Ὁ σκοπὸς ὁμῶς τοῦ δράματος ἦν ὅλως ἀνεπιτυχής, κωμωδοῦντος κοινωνικὰς σχέσεις καὶ περιστάσεις ὅλως ξένας εἰς τὴν τότε κατάστασιν τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἡ πλοκὴ αὐτοῦ ἦν μέρος μὲν κοινὴ καὶ πεπατημένη, μέρος δ' ἄτεχνος ἐκκλίνουσα μέχρι τέλους εἰς τὸν τραγικολυρικὸν τύπον, ὃν ὁ ποιητὴς ἐδανείζετο παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ του.

Οὕτω τρέφων τὸν νοῦν μου εἰς τὴν συναναστροφὴν τῶν δύο Σού-

τσων, κατέτριβον καὶ ἐγὼ μέρος τοῦ καιροῦ μου εἰς ποίησιν καὶ ἀνε-
γίνωσκον Γάλλους καὶ Γερμανοὺς ποιητάς. Ἡ δ' Ἑλληνική μου ἀνά-
γνωσις ἦν ἡ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ἐξ ἧς ἐλάμβανον σημειώσεις.

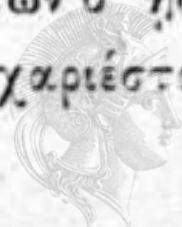
Καὶ εἰς σύνθεσιν δὲ ποιήματος ἐπεδόθη τὴν τοῦ «*Δήμου καὶ
Ἑλένης*» ὃ καὶ ἐξέδωκα μετ' ὀλίγον τυπωθὲν ἐμῇ δαπάνῃ εἰς τὸ
τυπογραφεῖον τῆς Κυβερνήσεως, χάρις εἰς τὴν ἐπιμέλειαν τοῦ διευ-
θύνοντος τότε αὐτὸ Ἀποστολίδου τοῦ Κοσμητοῦ, ὅστις ὠδήγει καὶ
ἐβοήθει τὴν περὶ τὰ τυπογραφικὰ ἀπειρίαν μου. Ἐπειδὴ δὲ τοῦτο ἦν
τῶν ἔργων μου τὸ πρωτότυπον, καὶ ἡ ἐκδοσις αὐτοῦ τὸ πρῶτόν
μου αὐθαδὲς ἐπιχείρημα, διὰ τοῦτο μεγάλη ἦν ἡ ἀνησυχία καὶ
ἀγωνία μου ἐπὶ τῷ ἐπισήμῳ τούτῳ συμβάντι, καὶ πολλὴ ἡ χαρά
μου ὅτε εὗρον, πρᾶγμα τότε πρωτοφανὲς καὶ μοναδικὸν ἐν Ἑλλάδι,
χαλκογράφων ὅστις ἐχάραξεν, ἐκ Γαλλικοῦ βιβλίου ἀντιγράφων,
τὸ ἐπὶ τῆς κεφαλίδος εἰκόνιον, παριστῶν ποιμένα αὐλοῦντα, ὅστις
ὅμως, ἐξ ἀδεξιότητος τοῦ ζωγράφου μου, ἐκράτει τὸν αὐλόν, ἀντὶ
πρὸς τὰ δεξιὰ, πρὸς τ' ἀριστερά.

Τὴν ἡμέραν καθ' ἣν τὸ βιβλιάριον ἐμελλε νὰ ἐξέλθῃ τῶν πιε-
στηρίων καὶ νὰ μοὶ παραδοθῇ, περιέμενον μετὰ πυρετώδους ἀνυπο-
μονησίας. Τέλος ἦλθεν αὕτη, ὃ βιβλιοδέτης μοὶ ἔπεμψε τ' ἀντίτυπα,
καὶ τότε — δὲν ἤξευρον τί νὰ τὰ κάμω. Νὰ τὰ πέμψω ἐγὼ αὐτὸς
ἐπιδεικτικῶς εἰς τοὺς γνωρίμους μου, οἵτινες ἄλλως τε δὲν ἦσαν
καὶ πολλοί, ἦν ὅλως ξένον εἰς τὰς διαθέσεις μου. Ὅτε ἔγραφον
καὶ ἐτύπουν, μοὶ ἐφαίνετο ὅτι ὅλον τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ἤθελε συρ-
ρεύσει διὰ ν' ἀρπάσῃ τίς πρῶτος τὸ νέον ἀριστοῦργημα· ἀλλὰ τὸ
Ἑλληνικὸν ἔθνος οὐδ' ὑπώπτευε καὶ τὴν ὑπαρξίν τοῦ ἀριστουρ-
γήματος. Τέλος δειλῶς ἔπεμψα ἀνά ἓν ἀντίτυπον εἰς δύο ἢ τρεῖς
φίλους, ὑποθέσας ὅτι μοὶ τὸ ἐζήτησαν, ἢ κατορθώσας νὰ μοὶ τὸ
ζητήσωσι, καὶ πλέον οὐδέν τι ἤκουσα περὶ αὐτοῦ, ὅπερ ἐνδομύ-
χως νομίζω ὅτι ἀπέδιδον εἰς τὴν ἀνικανότητα αὐτῶν τοῦ νὰ κρί-
νωσι περὶ ποιήσεως. Ὅπως δὴποτε ὅμως, ὑπῆρξε τοῦτο τὸ πρῶτόν
μου καὶ ἱκανῶς διδακτικὸν μάθημα περὶ φιλολογικῆς δόξης, τοῦ-
λάχιστον παρ' ἡμῖν.

Κοινωνικός βίος.

Προὔχῳρει ὁμῶς οὐχ ἥττον αὐξάνουσα ἢ ἐν Ναυπλίῳ κοινωνία, διότι, χάρις εἰς τὴν εἰρήνην καὶ τὴν προϊούσαν εὐνομίαν, πολλαὶ οἰκογένειαι καὶ ἐκ τῶν διεσπαρμένων εἰς τὰ διάφορα μέρη τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἐκ τῶν ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ, ἤρχοντο καὶ ἐξέτεινον τὴν κοινὴν εὐημερίαν. Οὐχ ἥττον ἠπείλουν αὐτῆς τὴν συντάραξιν, ἐν ὀνόματι ὀθῆθεν εὐρυτέρων ἐλευθεριῶν, οἱ συμφέρον ἔχοντες εἰς ἀνατροπὰς, καὶ οἱ ὑπὸ τούτων ἀπατῶμενοι, καὶ νομίζοντες ὅτι διὰ ταραχῶν θὰ ἐξυπηρέτουν τῆς πατρίδος τὴν εὐημερίαν.

Μεταξὺ τῶν πρό τινος ἀφικομένων οἰκογενειῶν ἦν καὶ ἡ ἐξ Ὀδησσοῦ προελθοῦσα τοῦ Νικολάου Ταβακοπούλου, μεθ' ἧς τάχιστα ἐσχετίσθην. Ὁ κ. Ταβακόπουλος, ἐκ Βυτίνης τῆς Πελοποννήσου, ἦν ἀδελφὸς τῆς Κ^{ας} Σμαράγδας, συζύγου τοῦ ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος ἐν τοῖς πολιτευομένοις διαπρέψαντος Ἀναγνώστου Δηλιγιάννη, οὗ τὴν θυγατέρα Εὐφροσύνην ἐπεζήτει, καὶ μετὰ ταῦτα ἔλαθεν εἰς σύζυγον ὁ φίλος ἡμῶν Σπυρίδων Σκοῦφος. Διὰ τοῦτο ἡ οἰκία Δηλιγιάννη ἦν εἰς ἡμᾶς ἡ οἰκειότερα πασῶν ἐν Ναυπλίῳ. Πλὴν τούτου ὁ ἡ οἰκογένεια Ταβακοπούλου ἦν εἰς συνάφειαν μετὰ τῆς ἐμῆς ἐν Ὀδησσῷ, καὶ ἐγὼ πρὶν ἢ ἀναχωρήσω ἐκεῖθεν, ἐγνώριζον τὸν ὀλίγον πρεσβύτερόν μου υἱὸν αὐτῆς Ἰωάννην. Διὰ τοῦτο στενὴ φιλία μὲ συνέδεσε ταχέως μετ' αὐτοῦ, καὶ τὸν εἶχον διαρκῶς σύντροφον τῶν ἀναγνώσεων καὶ τῶν περιπάτων μου. Συνέκειτο ὁ ἡ οἰκογένεια καὶ ἐκ τριῶν θυγατέρων, ὧν ἡ πρεσβυτέρα Μαρία, ἡ μετὰ ταῦτα Κυρία Ζυγομαλᾶ, ἦν τότε δεκατριῶν ἢ δεκατεσσάρων ἐτῶν, αἱ δ' ἄλλαι δύο Αἰκατερίνη καὶ Ἑλένη, τόσον παιδία, ὥστε ἀνέλαβον ἐγὼ ἐκ φιλίας νὰ ταῖς διδάξω τὰ Γαλλικά, καὶ πολλάκις πορευόμενος πρὸς τοῦτο λίαν πρῶτ' εἰς τὴν οἰκίαν των τὰς εὐρισκόν ἔτι κοιμωμένας καὶ τὰς ἐξύπνων, χωρὶς τοῦτο δι' αὐτάς, καθ' ὃ βρέφη σχεδόν, νὰ ἔχη τι τὸ ἀπρεπές. Πρὸ πάντων ὁ ἡσθάνομην συμπάθειαν πρὸς τὴν Αἰκατερίνην, οὗσαν παιδίον χαριέστατον

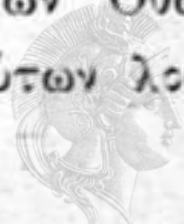
καὶ θελκτικώτατον, ὥστε καί, ὅπερ ὁπωσοῦν γελοῖον, εἰς τὸ παι-
δίον ἐκεῖνο ἀφιέρωσα τὸν «Δῆμον καὶ Ἑλένην».

Ἐπὶ τῆς ἀπουσίας του ὁ πατήρ μου μοὶ ἀνέθηκε τὴν διαχείρισιν
τῶν χρηματικῶν του ὑποθέσεων, κακῶς ποιήσας, διότι ἤμην ἡκι-
στα δι' αὐτὴν κατάλληλος καὶ παρσκευασμένος, οὐδ' ἤρκει μόνη
ἡ εὐλάβειά μου εἰς τὸ νὰ μὴ δαπανήσω οὐδ' ὀβολὸν ἐκ τῶν ἐμπι-
στευθέντων μοι. Ὑπῆρχε τότε ἐν Ναυπλίῳ μεσίτης τις Κωνσταν-
τῖνος καλούμενος, ἄνθρωπος πονηρός, κατορθώσας νὰ περιποιήσῃ εἰς
ἐαυτὸν πᾶσαν τοῦ πατρός μου τὴν ἐμπιστοσύνην, καὶ τὰ χρήματα
αὐτοῦ μετεχειρίζετο ἵνα ἐπιδίδῃται εἰς ἐργασίας κολλυβιστικάς.
Τοῦτον λοιπὸν καὶ ὡς ἀργυραμοιβόν, καὶ εἰς πάσας τὰς ἐκκρεμεῖς
χρηματικάς ὑποθέσεις μεταχειριζόμενος, τὰ νομίσματα, ἃ παρ'
αὐτοῦ ἐλάμβανον, ἐρρίπτον φύρδην μύγδην εἰς τὸ συρτάριον τῆς
τραπέζης μου, μὴ φροντίζων καὶ νὰ ἔχω κλειδίον εἰς αὐτό, διότι
δὲν μοὶ ἐπῆρχετο κατὰ νοῦν ὅτι δυνατόν ἦν νὰ ὑπάρχῃ ἄνθρωπος
ἱκανῶς ἄτιμος, ὥστε νὰ οἰκαιοποιηθῇ ξένα χρήματα. Φαίνεται
ὅμως ὅτι ὁ ἄνθρωπος οὗτος ὑπῆρχεν. Ἀλλὰ τίς; Ὁ Κωνσταντῖ-
νος; Ἀπαγε. Ἐκεῖνος ἦτον ἀνὴρ ἐντιμος. Ἄλλως τε πῶς θ' ἀνε-
δίφει αὐτὸς εἰς τὸ συρτάριόν μου; Μὴ ὁ Νικολῆς, ὁ ἀνατραφεὶς
ὑπὸ τοῦ πατρός μου, ὁ τύπος τῆς εὐθύτητος; Ἀληθές ὅτι ἔκτοτε...
Ἀλλὰ τότε ἐμαυτὸν μᾶλλον θὰ ὑπώπτευον παρ' ἐκεῖνον. Ἐπο-
μένως οὐδεὶς ἐκλεψε τὰ χρήματα, οὐχ ἦττον ὅμως ἐκλάπησαν,
διότι ὅτε, μεταβὰς εἰς Ἀθήνας, παρέδωκα αὐτὰ εἰς τὸν πατέρα
μου, ἀριθμήσεως γενομένης, ἀνεκαλύφθη ὅτι ἔλειπον 2000 γρόσια!
Ἀλλὰ καὶ ὁ πατήρ μου, ἀφ' οὗ ἐπέστρεψεν εἰς Ναύπλιον, οὔτε
πολὺ ἐπιδεξιώτερος ἐμοῦ εἰς τὰ οἰκονομικά, οὔτε πρὸς τοὺς ἀνθρώ-
πους πολὺ δυσπιστότερος, ἐξηκολούθησε τὰ τῆς περιουσίας του διὰ
τοῦ Κωνσταντίνου διαχειριζόμενος. Ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν, ἐλθὼν
πρὸς αὐτὸν ὁ ὑπουργὸς οὗτος μεσίτης τῷ ἐζήτησε πολὺτιμὸν τι ἀδα-
μαντοκόλλητον ὑποκυπέλλιον (ζάφρι), ὃ τῷ εἶχε ποτε δειχθῇ παρ'
ἡμῖν, εἰπὼν ὅτι εὔρε καλὸν ἀγοραστήν δι' αὐτό· ὁ δὲ πατήρ μου
οὐδὲν ὑποπτεύσας καὶ ἄνευ τινὸς προφυλάξεως τῷ ἔδωκε τὸ μικρὸν

κειμήλιον. Ἀλλὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν ὁ Κωνσταντῖνος τὸ ἐπανε-
 φερειν εἰπὼν ὅτι ὁ ἀγοραστὴς δὲν συνήνεσεν· ἀλλὰ τότε ἔλειπον ἐξ
 αὐτοῦ δύο οἱ πολυτιμότεροι τῶν ἀδαμάντων, περὶ ὧν ὁ ἄνθρωπος
 εἶχε τὴν αὐθάδειαν νὰ δισχυρίζεται ὅτι δὲν ὑπῆρχον ὅτε τὸ ἔλαβε.
 Τοῦτο ἐλύπησε βαθέως τὸν πατέρα μου, οὐ μόνον διὰ τὴν σπου-
 δαίαν ζημίαν, ἀλλὰ καὶ δι' ἣν ἐλάβανεν πικρὰν πεῖραν περὶ τοῦ
 χαρακτῆρος τῶν ἀνθρώπων καὶ τὸν κατέστησε δυσπιστότερον. Δυ-
 στυχῶς ὅμως ἐγκαιρον δὲν ἦτο τὸ μάθημα, διότι ὁ βαλαντιοτόμος
 ἐκεῖνος, ἔχων χίλια τάλληρα τοῦ πατρός μου εἰς χεῖράς του, καὶ
 ἐννοῶν ὅτι ἀνεκαλύφθη, αἰφνης ἐδραπέτευσεν ἐκ Ναυπλίου. Αὐθη-
 μερὸν ἐπέμφθη ἐπὶ τὰ ἔχνη αὐτοῦ ὁ ἡμέτερος Νικολῆς, ὅστις καὶ
 τὸν εἶρεν ἐν Ὑδρᾷ εἰσέτι, καὶ ἡ ἀρχὴ τὸν κατέκλεισεν εἰς φυλα-
 κὴν ἐν Ἀργεῖ· ἀλλ' ὁ ἀναιδὴς μετ' εἰρωνείας ἐμήνυσε πρὸς τὸν πα-
 τέρα μου νὰ τῷ δώσῃ ἄλλα χίλια τάλληρα, ἵνα δι' αὐτῶν κερδήσῃ
 πάλιν τὰ πρῶτα, ἃ εἶχεν ἀπολέσει, καὶ ἀποδώσῃ ἀμρότερα. Βλέ-
 πων λοιπὸν ὁ πατήρ μου ὅτι οὐδὲν ἐδύνατο νὰ λάβῃ παρὰ τοῦ μηδὲν
 ἔχοντος, τοῦλάχιστον οὐδὲν ἐμφανές, καὶ ὅτι θὰ ὤφειλε προσέτι
 καὶ νὰ προσδαπανᾷ διὰ τὴν διατροφήν του ἐν τῇ φυλακῇ, ἀπέστη
 τῆς περαιτέρω καταδιώξεως, καὶ ἀφῆκε νὰ τὸν ἀπολύσωσιν.

Ἐκδρομὴ εἰς Ἀθήνας Α'.

Πρὶν δὲ τούτου τοῦ συμβάντος εἶχον καὶ ἐγὼ ἐκδράμει εἰς Ἀθή-
 νας, ὑπὸ τὰς ἐπομένας περιστάσεις. Ἀποφασισθείσης διπλωματικῶς
 τῆς προσαρτήσεως τῆς Ἀττικῆς καὶ τῆς Εὐβοίας εἰς τὴν Ἑλλάδα,
 ὑποχρεουμένην νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Κρήτην καὶ Σάμον, ἐπεμψεν
 ὁ Κυβερνήτης εἰς Ἀθήνας ἐπιτροπὴν, συγκειμένην ἐκ τοῦ Ἀργείου
 Δ. Περούκα, καὶ τῶν Βυζαντίων Ι. Μοισίου καὶ Κ. Μάνου, ἵνα
 κανονίσῃ μετὰ τῶν Ὀθωμανῶν τὰ περὶ ἐκποιήσεως τῶν Ὀθωμα-
 νικῶν κτημάτων, δημοσίων καὶ ἰδιωτικῶν. Μετὰ τούτων λοιπόν,

διὰ ξηρᾶς ὁδοιπορούντων, συναπῆλθον καὶ ἐγὼ ἵνα ἰδῶ τὸν πατέρα μου καὶ τὴν ποθητὴν καὶ ἐνδοξὸν πόλιν τῆς ἀρχαιότητος, ἣτις ἔφλεγε πάντοτε τὴν φαντασίαν μου, καὶ συνοδοιπόρον συμπαρέλαβον καὶ τὸν Δ. Σοῦτσον.

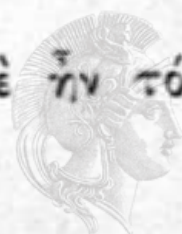
Αἱ μετὰ ταῦτα μακρὰί μου ἐν Ἀθήναις διαμοναὶ ἐξήλειψαν ἐκ τῆς μνήμης μου τὰ τῆς τότε ἐπιδημίας. Ἀνεξάλειπτος ὅμως μοὶ ἔμεινε καὶ μέχρι τοῦδε ἀμείωτος, ἡ πρώτη ἐντύπωσις ἣν ἐλάβομεν ὅτε, προκύπτοντες ἐκ τῆς Ἰερᾶς ὁδοῦ, εἶδομεν διὰ μιᾶς ὑπὸ τοὺς πόδας μὲν ἡμῶν ἐκτεινόμενον τὸ Ἀττικὸν πεδῖον, ἀπέναντι δὲ μεγαλοπρεπῶς ὑψουμένην τὴν Ἀκρόπολιν, καὶ ἐκ τῆς ἀποστάσεως ἐκείνης ἐδυνάμεθα νὰ φαντασθῶμεν ὅτι ἐβλέπομεν τὴν πόλιν τοῦ Περικλέους, ὅποια ἦν ἐπὶ τῶν μεγάλων αὐτῆς ἡμερῶν. Ἐνθουσιώδη ἀλλαγαμὸν ἐξεπέμψαμεν πάντες, καὶ ἐπυροβολήσαμεν εἰς χαιρετισμὸν αὐτῆς, ὥστε ἂν ὑπῆρχεν ἐκεῖ που φρουρὰ ὀθωμανικὴ, ἐδύνατο ὡς ἐχθρικὴν εἰσβολὴν νὰ ἐκλάβῃ τὸ πρᾶγμα, καὶ νὰ θελήσῃ νὰ μᾶς διδάξῃ τρόπους εἰρηνικωτέρους.

Τὴν πόλιν ὅμως δὲν εὔρομεν ὅποιαν ἐδυνάμεθα νὰ φαντασθῶμεν αὐτὴν μακρόθεν, διότι τὴν ἐκάλυπτον πᾶσαν νέα καὶ ἄμορφα ἐρείπια ἐπὶ ἐρείπιοις. Ἐκ δὲ τῶν ἀρχαίων ὀλίγα μόνον ἐπρόφθασα νὰ ἰδῶ ἐν τῇ κάτω πόλει, ἐπὶ τῆς βραχείας ἐπιδημίας μου. Κατελύσαμεν δὲ παρὰ τῷ πατρί μου, πλησίον τῆς Βρύσεως τοῦ Βορεᾶ ἐμπρὸς τοῦ νῦν δημοτικοῦ σχολείου ἐν τῇ ὁδῷ Ἀθηνᾶς, εἰς οἶκημα κατάρρειον, καὶ ὀλίγον ἀπέχον τοῦ Ὀθωμανικοῦ διοικητηρίου. Συνέκειτο δ' ἐξ ἐνὸς ὀωματίου καὶ μόνου, εἰς ὃ ὅμως τὰς ἐσπέρας ἐδεχόμεθα εἰς συναναστροφὴν τὰ μέλη τῆς ἐπιτροπῆς, τὴν οἰκογένειαν Βλαχούτση, καὶ ἄλλους τινὰς ἐκ τῶν ἐλθόντων πρὸς ἀγορὰν κτημάτων, ἀλλ' ἦναγκαζόμεθα ν' ἀνάπτωμεν τέσσαρα ἢ πέντε πύραυρα διότι διὰ τῶν ῥωγμῶν τῶν τοίχων εἰσώρμα ψυχρὸς ὁ ἄνεμος τοῦ χειμῶνος (1831-1832).

Ἐπιστροφή.

Μετὰ βραχεῖαν διαμονὴν ἐπέστρεψα εἰς Ναύπλιον ὅπου, ἐπειδὴ περιεμένομεν τότε πλεόν τὴν ἡμετέραν οἰκογένειαν, εἶχομεν μεταβῆ εἰς τὴν εὐρύχωρον οἰκίαν τοῦ Κούπα. Ἀλλὰ μὴ δυνηθεῖσα εἰσέτι ν' ἀναχωρήσῃ ἡ μήτηρ μου, περιωρίσθη εἰς τὸ νὰ μᾶς ἐξαποστείλῃ τὰ βιβλία ἡμῶν παραδοῦσα αὐτὰ τῷ εἰς τὴν Ἑλλάδα καταγομένῳ ἐθνικῷ διδασκάλῳ Βαρδαλάχῳ. Δὲν ἐπέπρωτο ὅμως νὰ μᾶς φθάσωσιν ἀβλαβῆ. Ἀπαίσιον συμβᾶν συνώδευσε τὴν ἄφιξιν αὐτῶν. Ἡ ἡμιολία ἐφ' ἧς ἔπλεεν ὁ Βαρδαλάχος ἐναυάγησε παρὰ τὴν Κέων, ὁ σοφὸς γέρων ἐπνίγη, καὶ τὰ κιβώτια τῶν βιβλίων ἔμειναν ἐπὶ μῆνας εἰς τὸν βυθὸν τῆς θαλάσσης. Ὅτε δὲ τέλος, χάρις εἰς τὴν φροντίδα τοῦ ποτὲ μὲν ὑπηρέτου ἡμῶν, μετὰ ταῦτα δὲ δημάρχου Κέας, Γεωργίου τοῦ Ῥεδιάδου, ἀνεσπάσθησαν, ἦσαν ὅλως διάβροχα καὶ πλήρη θαλασσίου ἁλατος, ὃ διατηροῦσιν, ὅσα ἐξ αὐτῶν σώζονται, καὶ μέχρι τοῦδε εἰσέτι. Περίεργος δ' ἡ σύμπτωσις ὅτι ἐν ἐξ αὐτῶν ἦν τὸ πολύτιμον καὶ πολύτομον λεξικὸν φυσικῆς ἱστορίας τοῦ Bonner, ὃ, ὅτε μᾶς ἐκομίσθη ἐκ Κωνσταντινουπόλεως εἰς Ὀδησσόν, ἦν πολλαχοῦ βεβλαμμένον, ἔχων πολλὰ φύλλα ὀλοκλήρως ἢ κατὰ μέρος ἀφανισθέντα. Τότε δέ, εὐρόντες ἐκεῖ κατὰ σπανίαν συγκυρίαν ἄλλο αὐτοῦ ἀντίτυπον, ὁ πατήρ μου καὶ ἐγὼ ἀντεγράψαμεν καὶ προσέθεμεν εἰς τὴν οἰκείαν θέσιν πάντα τὰ ἐλλείποντα. Ἀλλὰ τῶν ἀντιγράφων τούτων πολλὰ κατεφθάρησαν ἐν τῷ θαλασσίῳ ὕδατι. Ἀλλ' ἐπειδὴ, ὅτε ἤμην ἐν Αἰγίνῃ, εἶχον εὖρει ὅτι, κατὰ ἔτι παραδοξοτέραν σύμπτωσιν, καὶ ἐκεῖ ὑπῆρχεν ἀντίτυπον τοῦ αὐτοῦ λεξικοῦ εἰς τὴν βιβλιοθήκην τοῦ Ὀρφανοτροφείου, ἐσημείωσα δι' ἐπιστολῆς τῷ κ. Γενναδίῳ τὰς ἐλλειπούσας μοι σελίδας, καὶ ἐπὶ παρακλήσει μου εὐρέθη νέος, ὅστις μᾶς ἀντέγραψεν αὐθις αὐτάς, καὶ οὕτω συνεπληρώθη ἐκ δευτέρου τὸ σύγγραμμα.

Ἐν τῶν σπανίων κοινωνικῶν καταφυγίων δι' ἐμὲ ἦν τότε ἡ

οικία τοῦ Ἀλ. Καντακουζηνοῦ, ἀνδρὸς ὅστις ἐκ Δακίας εἶχεν ἔλθει εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως, παρηκολούθησε τὸν Δημ. Ὑψηλάντην ἐπὶ ὀλίγον τινα χρόνον, καὶ εἰς τὰς τοιχογραφίας τοῦ Βασιλ. κήπου τοῦ Μονάχου ἐστὶν ἀναγεγραμμένος ὡς παραλαμβάνων παρὰ τῶν Τούρκων τὰς κλεῖδας τοῦ φρουρίου τῆς Κυρίνας, διότι ὁ Ὑψηλάντης, ἀσθενῶν τὴν ἡμέραν ἐκείνην τὸν εἶχε διορίσει νὰ λάβῃ αὐτὰς ὡς ἀντιπρόσωπός του. Καὶ δὲν ἐστερεῖτο μὲν ἀξιώσεων, ἀλλ' οὐδ' εὐφροσύνης. Εἰς δὲν ἤξεύρω πλέον τίνα Ἡγεμόνα Γερμανὸν παρουσιασθεὶς, ὅστις ἐκαλεῖτο Ἀντώνιος, μάς διηγεῖτο ὅτι τῷ εἶπεν : *Altesse, depuis Marc-Antoine vous êtes le premier Antoine qui marque.* Ἐπειδὴ δὲ ὁ Κυβερνήτης δὲν τὸν ἐξετίμησε θεόντως, ὥστε νὰ τὸν προσλάβῃ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν, ἀνεχώρησε μετ' οὐ πολὺ.

Μεταξὺ δὲ τῶν ἐγγχωρίων τῶν κοινωνικῶν κύκλων ἀποτελούντων μία τῶν μᾶλλον προεχουσῶν οἰκογενειῶν ἦν ἡ τοῦ συνταγματάρχου τοῦ ἱππικοῦ, καὶ μετὰ ταῦτα στρατηγοῦ Δημ. Καλλέργη, νέου, πλουσίου, πολυδαπάνου, ὑπὸ τοῦ Κυβερνήτου ἰδίως εὐνοουμένου καὶ παρὰ πᾶσιν ἀγαπητοῦ, εἰς ὃ οὐκ ὀλίγον συνετέλει καὶ ἡ σπανία χάρις καὶ καλλονὴ τῆς συζύγου του, Κυρίας Σοφίας Καλλέργη, τὸ γένος Ῥέντη ἐκ Κορίνθου. Ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως κατέκτησεν αὐτὴν ὁ Καλλέργης διὰ τῶν ὅπλων ἐπὶ τοῦ ἀντιπάλου αὐτοῦ Νοταρᾶ (τοῦ ἐπιλεγομένου Ἀρχοντοπούλου), ὅστις ἔπειτα ἔπεσεν ἡρωϊκῶς κατὰ τῶν Τούρκων μαχόμενος. Καίτοι μὴ λαβοῦσα ἐπὶ τῶν καταδρομῶν τῆς ἐπαναστάσεως ἀγωγὴν ἐπιμεμελημένην καὶ ἀνωτέραν ὡς ἄλλαι τινὲς τῶν Ἑλληνίδων, τοσοῦτον ὅμως εἶχε λεπτὴν τὴν φύσιν καὶ ἔμφυτον τὴν εὐγένειαν, ὥστε ὁ βλέπων αὐτὴν προΐσταμένην τῆς εὐπόρου καὶ φιλοξένου ἐκείνης οἰκίας, ἐδύνατο νὰ τὴν ἐκλάβῃ προερχομένην ἐκ τῶν ἀριστοκρατικωτέρων κύκλων τῶν Παρισίων.

Εἰς τὸν ἀβροδίαιτον τοῦτον οἶκον καθ' ἡμέραν ἡ τράπεζα ἦν παρατεθειμένη διὰ πάντας τοὺς φίλους, καὶ ἀνὰ πᾶσαν ἐσπέραν ἦν χορός, ἢ, δυστυχῶς, καὶ βαρεῖα χαρτοπαιξία· καὶ εἰς μὲν τὸν

πρῶτον διέπρεπον αἱ Κυρίαί Γεωργαντᾶ καὶ ἄλλαι νέαι ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν οἰκογενειῶν, αἵτινες ὁσημέραι κατήρχοντο ἐξ Ὀδησσοῦ καὶ ἄλλων μερῶν τῆς Εὐρώπης. Εἰς δὲ τῶν χαρτίων τὴν τράπε-
 αν, ἧς οἱ ἡμέτεροι πάντες δὲν ἀπεῖχον ὅσον ὥφειλον, τὴν πρώτην θέσιν ἐπεῖχον οἱ Ῥῶσσοι ἀξιωματικοὶ τοῦ ναυτικοῦ, οὓς ἐνθυμοῦμαι φέροντας, ὅταν ἤρχοντο, τὰ μανδύλια πλήρη ταλλήρων, καὶ ἔχυνον αὐτὰ ἐπὶ τῆς τραπέζης. Περίεργον δὲ πρόσωπον ἦν εἰς τὰς συνα-
 ναστροφὰς ταύτας ὁ Κωνσταντῖνος Δούκας, ὁ ἐπικληθεὶς **Βράβο-Βράβος**, δι' ἣν ἐποιεῖτο κατὰχρησιν τοῦ ἐπιφωνήματος τούτου. Ἐν Βλαχίᾳ αὐτός, κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὸν ἱερὸν λόχον κατατεταγμένος κατηγορεῖτο ὅτι ἐγένετο αἰτία τῆς ἥττης τῶν Ἑλλήνων, πρῶτος τραπεὺς εἰς φυγὴν. Ἐν ταῖς ὁμιλίαις ὅμως ἦν θαρρᾶλέος καὶ κομπαστικὸς καὶ εἶχε τοῦ φρονήματος τὴν λέξιν ὑψηλοτέραν. Εἰς τὸ χαρτοπαίγνιον παρακαθήμενος, ἀλλ' οὐδὲ πλούσιος ὢν, οὐδ' ἐκ φύσεως ῥιψοκίνδυνος, ἀπεῖχε τοῦ παίζειν.

Ἐπειδὴ ὅμως οἱ μεγαλοπρεπεῖς συμπαίκτορες, πρὸς ἀποφυγὴν μι-
 κρολόγων ὑπολογισμῶν, εἶχον ἀποφασίσει ὅτι πάντα τὰ τάλληρα, οἷας δῆποτε ἀξίας καὶ ἂν ἦσαν, θὰ ἐγίνοντο εἰς τὸ παιγνίδιον δεκτὰ ὡς ἰσότιμα, ὁ κύριος οὗτος, φέρων μεθ' ἑαυτοῦ ποσότητα τινὰ ταλλήρων τῆς ἐλαχίστης ἀξίας, περιώριζε πᾶσάν του τὴν ἐνέργειαν εἰς τὸ ν' ἀνταλλάσσει αὐτὰ πρὸς τὰ βαρυτιμότερα, καὶ οὕτω περιεποίει εἰς ἑαυτὸν ἀκίνδυνον καὶ οὐ μικρὸν κέρδος, ὃ ἡ συνεί-
 δησίς του ἐξετίμα ὡς νόμιμον. Ὡς δ' εἰς τὴν τράπεζαν τῶν χαρ-
 τίων ὁμοίως ἦν πάντοτε παρὼν καὶ εἰς τοῦ δείπνου τὴν τράπεζαν.

Καίτοι συνεχέστατα τὰς ἐσπέρας εἰς τοῦ Καλλέργη φοιτῶν, ἢ καὶ εἰς τοῦ Μουρούζη, κατοικοῦντος ἐν τῇ αὐτῇ οἰκίᾳ (τῇ τοῦ Βουδούρη), τῆς χαρτοπαιξίας ὅμως οὐδέποτε ὁ ἴδιος μετεῖχον, οὐ μόνον διότι δὲν εἶχον χρήματα ν' ἀπολέσω, ἀναλογιζόμενος ὅτι ὅσα διεχειρίζομην ἦσαν τοῦ πατρός μου, ἐγὼ δ' αὐτὸς οὐδὲν οὐδα-
 μόθεν ἐπορίζομην, ἀλλὰ καὶ διότι ἡ διασκέδασις αὕτη μοὶ ἐφαίνετο καὶ τότε καὶ πάντοτε ἀπώλεια μακροῦ καὶ πολυτίμου χρόνου, καὶ προσέτι προσέβαλλε τὸ ἠθικὸν αἴσθημά μου. Νὰ κάθημαι ἐπὶ ὥρας

πολλάς, αἵτινες διὰ τινας ἀποτελοῦσι τὸ ἡμισυ τῆς ζωῆς των, περιμένων ἂν ὁ ἀρχιπαίκτης θὰ στρέψῃ μέλαν φύλλον ἢ ἐρυθρόν, ἂν πέντε ἢ ἂν δέκα, μοὶ ἐφαίνετο ἀθλία καὶ ἄσκοπος σπατάλη τοῦ βίου, μόνον σκοπὸν ἔχουσα τὴν ἐλπίδα τοῦ ν' αὐξήσω τὴν περιουσίαν μου, γυμνῶν τοὺς φίλους μου, ὅπερ ἐθεώρουν ἀπαίσιον, καὶ τούτου ἀπέναντι διατρέχων τὸν κίνδυνον τοῦ ν' ἀπολέσω καὶ ἐγὼ τὴν ἐμὴν ἐὰν εἶχον. Διὰ τοῦτο καὶ εἰς τὰς συναναστροφὰς ἐκείνας, ἀφ' οὗ συνωμῖλουν μετὰ τῆς οἰκοδεσποίνης ἂν ἦν παροῦσα, ἢ μετὰ τῶν μὴ παιζόντων, ἂν ὑπῆρχόν τινες, ἐν τέλει ὅσάκις δὲν ἀνεχώρουν, ἐλάμβανον ἐν βιβλίον, καὶ ἀποσυρόμενος κατὰ μέρος ἀνεγίνωσκον, ἢ ἔστιν ὅτε, λησμονῶν τοὺς περικαθημένους, ἐξηκολούθουν ποιητικὴν τινα σύνθεσιν ὡς ἂν ἦμην μόνος, καθ' ὅσον οὐδεὶς εἰς ἐμὲ προσεῖχεν. Οὐχ ἤττον ὁμῶς ἐνταῦθα πρέπει ν' ἀπομνημονεύσω τῆς πρώτης καὶ μόνης φορᾶς, καθ' ἣν, ἐκὼν ἄκων παρεκάθησα καὶ ἐγὼ εἰς σπουδαίαν χαρτοπαιξίαν. Ἦν δὲ τοῦτο πολὺ μετὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην, ἐν Ἀθήναις, ὅτε εἰς τῶν φίλων μου, ὁ κ. Σαμουρκάσης, ὅστις ἐγνώριζε τὴν πρὸς τὰ χαρτῖα ἀποστροφὴν μου, ἐλθὼν ἐσπέραν τινὰ εἰς τῆς θείας μου Κας Γεράκη, καὶ εὐρών με παρ' αὐτῇ, εἰς τὸ τέλος τῆς ἐπισκέψεως μοὶ ἐπρότεινε νὰ μεταβῶμεν εἰς τοῦ μὴ μακρὰν ἐκεῖθεν κατοικοῦντος ἄλλου φίλου, τοῦ Περικλέους τοῦ Ἀργυροπούλου. Τὸν συνώδευσα λοιπὸν προθύμως· ἄλλ' εἰσελθὼν εὐρον ἐκεῖ πολλοὺς τῶν οἰκειότερων γνωρίμων μου συνηγμένους καὶ παίζοντας. Πάντες δὲ μὲ ὑπεδέχθησαν μετ' ἀλαγμῶν θριάμβου καὶ ἐπευφήμησαν τὸν Σαμουρκάσην ὡς κατορθώσαντα νὰ μὲ παρασύρῃ εἰς ὅ,τι ἔλεγον ὅτι ὀνομάζω σπήλαιον ἀπωλείας. Ἐπέμειναν δὲ πάντες ὅτι πρέπει νὰ καθήσω καὶ νὰ παίξω μετ' αὐτῶν, καὶ οὐδεμίαν πρόφασιν ἢ ἄρνησιν ἐδέχοντο, λέγοντες ὅτι φιλαργυρία μ' ἐμπόδιζεν. Ἦναγκάσθην ἐπομένως νὰ ὑποκύψω, καὶ μέχρι τῶν 2 μετὰ τὸ μεσονύκτιον εἶχον ἀπολέσει ἤδη 400 δραχμάς, ἃς ἄνευ τύψεως συνειδότης ἡδυνάμην νὰ πληρώσω, διότι κατ' ἐκείνον τὸν χρόνον ἦμην εἰς ὑπηρεσίαν, καὶ ἐδικὰ μου ἦσαν τὰ χρήματα. Ἠγέρθην ἐπομένως τὴν ὥραν πλέον ἐκείνην

ν' ἀποσυρθῶ· οἱ συμπαίκτορές μου ὅμως δὲν ἐνόουν οὕτω τὸ πρᾶγμα· ἤθελον νὰ μείνω παίζων ὅσον ἔπαιζον καὶ αὐτοί, καὶ κλειδῶσαντες τὴν θύραν, μ' ἐκήρυξαν αἰχμάλωτον· ἐξηκολούθησα ἐπομένως παίζων, εἰ καὶ λίαν νυστάζων, ὥστε μόλις ἤξευρον τί ἔπαιζον. Τέλος ὁ ὑπηρέτης εἰσελθὼν ἠνέωξε τὰ παραθυρόφυλλα, καὶ λαμπρὸν φῶς ἡλίου ἐπλημμύρησε τὸ δωμάτιον. Ἡ ὥρα ἦν ἡ ὀγδόη πρωϊνῇ. Ὅλοι ἠγέρθημεν ν' ἀναχωρήσωμεν. Ἐγὼ δ' ἐν τούτοις εἶχον κερδήσει πάλιν τὰς προαπολεσθείσας τετρακοσίας δραχμάς, καὶ προσέτι ἄλλας διακοσίας. Ἀπῆλθον δ' ἔχων σφοδρὸν κεφαλόπονον. Ἐκτοτε δὲ οὐδέποτε ἔπαιξα ἄλλοτε.

Εἰς τοῦ Καλλέργη δέ, καὶ τοῦ συνοίκου αὐτοῦ Μουρούζη, δὲν ἔπαιζον οἱ πλούσιοι μόνοι πάντοτε, ἀλλὰ πολλάκις καὶ ἄποροι παρέρχοντο ὑπὸ τοῦ δαίμονος τοῦ παιγνιδίου ἢ τῆς φιλοκερδείας. Εἰς τοῦ Μουρούζη μίαν ἐσπέραν, ἐν ᾧ μακρὰν τῶν χαρτοπαικτῶν εἰς γωνίαν τινὰ ἐλάξευον κατὰ νοῦν καὶ ἐρρίνιζόν τινας στίχους, ἦλθε πρὸς με ὁ Ἐδιπίδης, ὁ μετὰ ταῦτα νυμφευθεὶς τὴν ἀδελφὴν τῶν ποιητῶν Σούτσων, καὶ μοὶ ἐζήτησε νὰ τῷ δανείσω ὅσα χρήματα εἶχον ἐπ' ἐμοῦ, μετὰ πολλῆς ταραχῆς, λέγων μοι ὅτι τὸ χαρτίον τὸν κατατρέχει, ὅτι ἀπώλεσεν ὅ,τι καὶ ἂν εἶχε, καὶ ὅτι θὰ παρφρονήσῃ ἐξ ἀπελπισίας ἂν ἡ τύχη ὑπὲρ αὐτοῦ δὲν στραφῇ. Λυπηθεὶς λοιπὸν αὐτόν, τῷ ἔδωκα τὰ δύο ἢ τρία δίστηλα, ὅσα ἔτυχον νὰ ἔχω παρ' ἐμοί, καὶ προσέτι πολλὰς συμβουλὰς ὅπως μὴ ἐξακολουθήσῃ παίζων, καὶ ὅπως θεωρήσῃ ὡς κέρδος τὴν μέχρι τοῦδε ζημίαν του, ἂν τὸν ἀποτρέψῃ αὐτὴ διὰ πάντοτε εἰς τὸ μέλλον ἀπὸ τοῦ παιγνιδίου. Ἀλλὰ ταύτας μὲν δὲν ἐδέχθη, διότι καὶ ἦν πολὺ ἐμοῦ πρεσβύτερος· ἐδέχθη ὅμως τὰ δίστηλα, καὶ σπεύσας ἔθηκεν αὐτὰ εἰς ἓν χαρτίον, καί... τὰ ἔχασε! Τότε τὸν εἶδον ὡς παράφορον νὰ διαβῇ τὸ δωμάτιον, ν' ἀρπάσῃ τὸν πῖλόν του καὶ νὰ ἐξορμήσῃ. Εἰς ἣν τὸν ἐβλεπον ταραχήν, ἐφοβήθη μὴ ἀπαίσιόν τι ἐμελέτησεν. Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ τὸν εἶδον ἐπιστρέψαντα, καὶ εἰς τὴν παλάμην του χρυσᾶ τινὰ νομίσματα ἔχοντα. Ἐλθὼν δὲ πρὸς ἐμέ « Αὐτά, μοὶ εἶπε μετὰ φωνῆς τρεμούσης, αὐτά εἰσὶν ὅλη μου

ἡ περιουσία. "Αν τὴν ἀπολέσω, αὔριον δὲν θὰ ἔχω ὄβολόν νὰ μὲ θάψουν». Μάτην διὰ παντοίων ἐπιχειρημάτων ἐπροσπάθησα νὰ τὸν ἀποτρέψω τοῦ νὰ ἐπαναλάβῃ τὸ παιγνίδιον. Οὐδὲ κἄν ἤκουε τί τῷ ἔλεγον, καὶ ἀπελθὼν κατέθηκεν ὅλην ταύτην τὴν ποσότητα, πᾶσαν τὴν ἐλπίδα τοῦ ἐπιουσίου του ἄρτου, εἰς ἓν χαρτίον. Τεθλιμμένος προσῆλθον καὶ ἐγώ, καὶ τὸν παρετήρουν. Ἡ ὄψις τοῦ ἦν φρερὰ σπουδὴ διὰ δραματούργον ἐν ὅσῳ ἡ τύχη τοῦ ἐταλαντεύετο εἰς τὸ χαρτίον τοῦτο. Οἱ ὀφθαλμοὶ τοῦ ἦσαν ὡς φλεγόμενοι, καὶ προσηλοῦντο ἀσκαρδαμυκτὶ εἰς αὐτό· τοῦ προσώπου τοῦ οἱ μῦς ἐφαίνοντο τεταμένοι, ἡ πνοή τοῦ ἦν βραχεῖα καὶ ἡχηρά· εἰς δὲ τὰς χεῖράς τοῦ συνέστρεφε τὸ μανδῆλιόν του, καὶ ἐνίοτε τὸ ἐδάγκανεν. Εἰς τὸ πέρας αὐτῆς τῆς σκηνῆς ἔβλεπον προφανῶς τὴν αὐτοχειρίαν. Ἐκαστον χαρτίον στρεφόμενον ὑπὸ τοῦ προπαίκτη ἦν δι' αὐτὸν θανάσιμος ἀγωνία. Τέλος ἐστράφη καὶ τὸ περιμενόμενον καὶ... ἐκέρδησε! Τότε μόλις κατῴρθωσα νὰ τὸν πείσω, δι' ἐκείνην κἄν τὴν ἐσπέραν, ν' ἀποστῇ τοῦ παιγνιδίου καὶ ν' ἀναχωρήσῃ.

Νέος τις ὁμήλικός μου, υἱὸς πλουσίας οἰκογενείας, μεθ' ἧς πολλὴ μὲ συνέδεεν οἰκειότης, ἐπέμενε νὰ διασκεδάζωμεν τὰς ἐσπέρας παίζοντες *κοντσίναν* ἢ ἄλλο τι τοιοῦτον ἐλαφρὸν παιγνίδιον, ὃ ὁμῶς ἐγὼ ἀπέφευγον βαρυνόμενος· ἀλλ' ἐκεῖνος ἐκθυμώτερον ἐπιδιδόμενος πάντοτε εἰς τὴν τοιαύτην διασκέδασιν, καὶ ἐκ τοιαύτης παιδαριώδους ἀφροτηρίας ὀρμηθεὶς, ὃ ἄλλοτε φιλομαθὴς καὶ φιλότιμος νεανίας, κατήντησε βαθμηδὸν χαρτοπαίκτης, καὶ οἰκογενειάρχης μετέπειτα ἀπώλεσε πᾶσαν τὴν οἰκιακὴν του εὐημερίαν καὶ ἔμεινε πένης.

Ἐν τούτοις ὁ πατήρ μου εἶχεν ἐπιστρέψει ἐξ Ἀθηνῶν, καὶ ἐπειδὴ ἡ οἰκογένεια εἶχεν ἀναγκασθῇ ν' ἀναβάλῃ τὴν ἐπιστροφὴν της, ἀφήσαμεν τὴν οἰκίαν τοῦ Κούπα, καὶ μετέβημεν εἰς δύο ἐπάλληλα δωμάτια τῆς ἀρχαίας καὶ μεγάλης οἰκίας τοῦ Ἀναγνώστου Δηλιγιάννη, ἧτις εἶχε δι' ἐμὲ τὸ πλεονέκτημα ὅτι ἐπέβλεπεν ἐκ περιωπῆς τὰς ὑγρὰς ἐκτάσεις τοῦ Ἀργολικοῦ κόλπου καὶ τὰς χλωρὰς τοῦ πεδίου τοῦ Ἀργους, καὶ ἡ λαμπρὰ ἐκείνη θεὰ μὲ διέθετε πρὸς τὴν ποίησιν.

Ἡσθανόμην ὅμως καὶ τὴν ἀνάγκην τακτικωτέρας καὶ χρησιμωτέρας τινὸς ἀσχολίας, διότι φωνή τις ἐνδόμυχος μοὶ ἔλεγεν ὅτι εἰς τὴν φίλην πατρίδα διέμενον ἄχρηστον αὐτῆς μέλος καὶ οὐδὲν πράττων ὑπὲρ αὐτῆς. Περὶ τούτου συνωμίλουν πολλάκις τὴν ἐσπέραν μετὰ τοῦ Χαραλάμπου, πρεσβυτέρου υἱοῦ τοῦ Ἀναγνώστου Δηλιγιάννη, ὅστις εἰ καὶ οὐχὶ πολλῆς παιδείας μέτοχος, ἦν ὅμως φίλος σπουδαίων ἐργασιῶν, καὶ εἶχε μεγάλην συλλογὴν αὐτογράφων καὶ ἄλλων ἐγγράφων τῆς ἐπαναστάσεως, ἐξ ὧν ἤλπιζε ποτὲ νὰ συντάξῃ τὰ χρονικὰ ἢ τὴν ἱστορίαν αὐτῆς. Συνεπεία τῶν συσκέψεων δὲ τούτων ἀπεφάσισα ὅτι βιβλίον ἐντελῶς ἐλλεῖπον καὶ δυνάμενον πολὺ νὰ καταστῇ χρήσιμον θὰ ἦν λεξικὸν ἱκανῶς περιεκτικὸν καὶ λεπτομερὲς τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς ἱστορίας καὶ φιλολογίας. Ἀμέσως λοιπὸν προέβην καὶ εἰς τὴν ἐκτέλεσιν, καὶ τινὰ μὲν τῶν ἀναγκαίων βιβλίων ἐδανείσθην παρὰ φίλων ὅσοι εἶχον βιβλιοθήκην, ἄλλα δὲ παρήγγειλα ἐξ Εὐρώπης εἰς τὸν τότε ἐν Ναυπλίῳ ἀποκατεστημένον Γερμανὸν βιβλιοπώλην. Ἐπεδόθη δ' εἰς τὴν ἐργασίαν μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας ἐργαζόμενος εἰς τὸ ἐν ἄκρον τῆς τραπέζης, εἰς ἧς τὸ ἄλλο ἄκρον ἐξηκολούθει συγγράφων ὁ πατήρ μου τὰ Ἑλληνικά. Προέβην δὲ μεθ' ἱκανὸν χρόνον μέχρι τοῦ γράμματος Ε. Καθ' ὅσον ὅμως προὔχώρουν ἔβλεπον τὸν ὀρίζοντα εὐρυνόμενον, καὶ τὰς ἀτελείας πολλαπλασιαζόμενας, καὶ ἐλλείποντα τὰ βοηθήματα, δι' ὃ ἄφ' οὗ ἐπὶ δύο ἔτη ἐνέκυψα εἰς τὸ ἔργον τοῦτο, ἐνόησα ὅτι ἐπεχείρησά τι ἀδύνατον καὶ τὸ ἐγκατέλιπον. Δὲν μετενόησα ὅμως δι' ὅσους κατέβαλα κόπους, διότι μοὶ ἐχρησίμευσαν ὅπως δῆποτε ὡς γύμνασμα εἰς τὸ γράφειν, εἰς τὸ ἀνατρέχειν εἰς τὰς πηγὰς καὶ εἰς τὴν μελέτην αὐτῶν, καὶ πρὸ πάντων μ' ἐδίδαξαν ὅτι εἰς τὰς φιλολογικὰς ἐργασίας ὑπάρχουσι πολλάκις δυσχέρειαι ἅς ὅσον ἀμαθέστερός τις, τόσον ὀλιγώτερον αὐτὰς ἐννοεῖ.

Μὲ παρουσίασε δὲ μίαν ἡμέραν ὁ κ. Παναγιώτης Σοῦτσος εἰς τὸν φίλον του κ. Ταλλιαπιέτραν, ἱατρὸν τοῦ Κυβερνήτου, παρ' ᾧ ἐγνώρισα, ἐργαζόμενον ὡς ἰδιαίτερον γραμματέα, τὸν Ν. Δραγού-

μην. Ὁ Ταλλιαπιέτρας, ἀνὴρ ἀγχίνους, ἦν κάτοχος εὐρείας παι-
δείας, καὶ λεπτὴν καὶ ἡσκημένην εἶχε τὴν κρίσιν. Ἀκούσας δὲ
παρὰ τοῦ κ. Σούτσου ὅτι ἀσχολοῦμαι καὶ εἰς ποίησιν, ἐπέμεινε νὰ
τῷ φέρω καὶ νὰ τῷ ἀναγνώσω τι ἐκ τῶν ἔργων μου. Ἐπανῆλθον
λοιπὸν μετὰ τινὰς ἡμέρας, φέρων μικρὸν ἔργον ὃ εἶχον ἄρτι περα-
τώσει, τὰς εἰς τὸν Α' τόμον τῶν Ἀπάντων τετυπωμένας « Σκέ-
ψεις τῆς ἐρημίας », καὶ τῷ τὰς ἀνέγνωσα μετ' ἄκρας δειλίας.
Ἀλλ' ὁ ζωηρὸς γέρων μ' ἐνεθάρρυνεν ἀνακράζας: « Μωρὲ γιὰ σου,
τζόγια μου. Μ' αὐτὰνα μπορεῖς νὰ γυρίσης τὰ κεφάλια ὀλωνοῦνε
τῶν κοριτσιῶνε ». Ἀλλ' ἔπειτα προσέθηκεν ὅτι πρέπει νὰ προ-
σπαθῶ νὰ δίδω εἰς τὰ ἔργα μου ἄρτιον σχέδιον, ἵνα ἔχωσι τὴν
ἐνότητα τὴν ἀπαιτούμενην εἰς πᾶν προϊόν τέχνης, καὶ μοὶ διέ-
γραψεν, ὡς ἐν παραδείγματι ἐν τῶν σχεδίων εἰς ὃ μὲ παρε-
κίνησε ν' ἀσχοληθῶ ἐν πεζῷ λόγῳ. Πλάσον, μοὶ εἶπεν, ὅτι εὐ-
ρέθης ποτὲ περὶ τὰς Ἀθήνας πλησίον τοῦ τάφου ἐνὸς τῶν ἡρώων
τῆς ἐπαναστάσεως, καὶ ὅτι περὶ αὐτὸν ἀπήντησας συνελθούσας
τὰς σκιὰς πάντων τῶν μεγάλων ἀνδρῶν τῶν ἀρχαίων Ἀθηναίων.
Εἰς συνδιαλέξεις μετ' αὐτῶν δύνασαι νὰ ἐκθέσης ὅ,τι μέγα καὶ
λαμπρὸν παρήγαγεν ἡ Ἑλλάς ἐν τῇ ἀρχαιότητι, ἥτοι μοὶ διέγρα-
ψεν αὐτὴν ἐκείνην τὴν σύνθεσιν ἣν, μετὰ πλεῖστα ἔτη, ἐπενόησεν
ἐξ ἰδίας ἐμπνεύσεως ὁ Κος Παγανέλης εἰς τὰς « Ἀττικὰς νύκτας »
του. Προσέτι δὲ μοὶ ἐσύστησε τὰς « Ἀρμονίας τῆς φύσεως » τοῦ
Βερναρδίνου Σαινπιέρου, ὡς ἀνάγνωσιν περὶ ἧς μοὶ ἐγγυᾶτο ὅτι
ἤθελε μοὶ παρέξει πολλὴν ὠφέλειαν μετὰ τέρψεως. Ἠκολούθησα
δ' ὡς πρὸς τοῦτο τὴν συμβουλήν του, καὶ εὗρον αὐτὴν ὀρθοτάτην,
διότι σπανίως ἀπήντησα σύγγραμμα ἐκ τῆς θεωρίας τῆς πλάσεως
τοσοῦτον ὑψηλὴν ποίησιν ἀρυόμενον συνδεδεμένην μετὰ τοσοῦτον
ἱλαρὰς εὐσεβείας. Ἡ ἀνάγνωσις αὕτη ἀνεπτέρου τὸν νοῦν καὶ
ἐθέρμαινε τὴν καρδίαν μου.

Ὡς πρὸς τὴν ἄλλην δ' αὐτοῦ συμβουλήν, παρεδέχθην μὲν καὶ
αὐτὴν μετ' εὐπειθείας, μὴ ἀναμετρήσας οὐδὲ τοῦ ἔργου τὴν δυ-
σχέρειαν, οὐδὲ τὸ δυσανάλογον τῶν ἐμῶν δυνάμεων πρὸς αὐτό, καὶ

τὸ σχέδιόν μου ἐγένετο ταχέως. Νὰ εὔρω τάφον περὶ τὰς Ἀθήνας, νὰ καθήσω καὶ νὰ κοιμηθῶ ἐπ' αὐτοῦ, ἡ φαντασία νὰ καλέσῃ περὶ ἐμὲ ὅλους τοὺς μεγάλους ἄνδρας τῆς ἀρχαιότητος, ἀλλὰ ταῦτα μοὶ ἐφαίνοντο κοινὰ καὶ πεπατημένα. Τὴν ἀρχὴν δεκάκις ἔγραψα, ἐξήλειψα καὶ τὴν μετέγραψα πάλιν, διότι ὁ ἀδέξιός κάλαμός μου δὲν ἤξευρεν οὔτε πῶς ν' ἀρχίσῃ οὔτε πῶς νὰ προχωρήσῃ. Ἀποδίδω ὅμως εἰς ἐμαυτὸν τὴν δικαιοσύνην ὅτι περαιτέρω καὶ δὲν προέβην εἰς ταύτην τὴν συγγραφὴν, ἀναγνωρίζων πρὸς τοῖς ἄλλοις ὅτι ὅτε ἐπρόκειτο καὶ νὰ ὁμιλήσωσιν οἱ μεγάλοι ἄνδρες οὓς συνήγαγον περὶ ἐμαυτόν, πρὸ παντός θὰ ἦτον ἀνάγκη νὰ ἔχω πλήρη γνῶσιν τῶν περιπετειῶν ἢ τῶν φιλοσοφημάτων αὐτῶν· καὶ τοῦτο μοὶ ἐχρησίμευσεν εἰς μάθημα κοινὸν μὲν, ἀλλὰ συνεχέστατα παραγνωρίζομενον, ὅτι ὁ προτιθέμενός τι νὰ γράψῃ, πρὸ παντός ἄλλου πρέπει νὰ ἤξεύρῃ ἐκεῖνο περὶ οὗ ἔχει νὰ γράψῃ.

Πλὴν δὲ τῶν φιλοδόξων καὶ ἀτυχῶν τούτων συγγραφικῶν ἐπιχειρήσεων, μετέφρασα καὶ ἐξέδωκα εἰς πεζὸν λόγον καὶ ἐκεῖνα τῶν ποιημάτων τοῦ Βασιλέως Λουδοβίκου τῆς Βαυαρίας ὅσα μετὰ μουσολήπτου ἐνθουσιασμοῦ ἔψαλλον τὴν ἀγωνιζομένην Ἑλλάδα.

Αἱ δὲ λοιπαὶ μου ἀσχολίαι ἦσαν τότε νὰ μελετῶ τὰς πολιτικὰς ἐπιστήμας, ἀναγινώσκων τὸν Pölitz, ὃν, ὡς καὶ τινὰ φιλοσοφικὰ τοῦ Schelling, ἐδανειζόμεν παρὰ τοῦ κ. Θεοχάρη, καὶ ν' ἀσκῶ τὸ ὕψος μου, προσπαθῶν νὰ μεταγλωττίζω δυσχερῆ τεμάχια ἐκ ξένων φιλολογιῶν, ὡς τὸ περὶ εὐγλωττίας τῆς Κας Στάελ. Ὡρᾶς δὲ τινὰς ἀνέσεως κατέτριβον γυμναζόμενος εἰς τὸν αὐλόν· καὶ τόσον ἀφελὴς ἦν ἔτι τότε ὁ βίος ἐν Ναυπλίῳ, καὶ τοσοῦτον ἄπλαστος καὶ στοιχειώδης ἡ ἀγωγή, ὥστε ἡ Κ^α Ἀναγν. Δηλιγιάννη ὡς ἔκτακτον διασκεδάσιν ἐθεώρει ὅταν κατὰ παράκλησίν της, ἔφερον τὸν αὐλόν μου καὶ ἐτετέριζον τὰ ἄμουςα μέλη μου παρ' αὐτῇ, δι' ἃ θ' ἀνετριχίαζε καὶ αὐτὸς ὁ Μαρσύας!

Μίαν δ' ἡμέραν ὁ εἰς πᾶν εἶδος διασκεδάσεων ἐφευρετικὸς Καλλέργης ἐπρότεινε νὰ παραστήσωμεν κωμωδίαν τινὰ εἰς τὴν οἰκίαν του. Ἡ πρότασις ἐγένετο μετ' ἐνθουσιασμοῦ δεκτὴ, καὶ σκέψεως

γενομένης περὶ τοῦ δράματος, ἐπροτείνοντο διάφορα Γαλλικά.

Ἐγὼ ὁμῶς ἰσχυρῶς διεμαρτυρόμην κατὰ τοῦτου, ἀξιῶν ὅτι ἔπρε-
πεν Ἑλληνιστὶ νὰ γίνη ἡ παράστασις καὶ ἀπέκρουον ἐπιμόνως καὶ
θριαμβευτικῶς ὅσα μοὶ ἀντέταττον οἱ ἀντιφρονοῦντες ἐπιχειρήματα.

Ἀλλὰ τέλος μοὶ ἀντέταξαν ἓν, ἀκαταμάχητον ὡς ἐφαίνετο, ὅτι
δηλαδὴ δὲν ὑπῆρχεν Ἑλληνικὴ κωμῳδία πρὸς παράστασιν. Δυ-
στυχῶς ὁ διῖσχυρισμός ἦτον περίπου ἀληθής, ἀλλ' ἐγὼ, μὴ θέλων
νὰ παραδώσω τὰ ὄπλα τόσον εὐκόλως, ἐπέμεινα ὅτι ἀπατῶνται,
καὶ ὅτι κωμῳδία ὑπάρχει. « Ἄν ὑπάρχη λοιπόν, φέρε τὴν νὰ τὴν
ἰδῶμεν », μοὶ εἶπον, καὶ ἀδιστάκτως ὑπεσχέθην νὰ τὴν φέρω τὴν
μεθαύριον, ὅτε ἐμέλλομεν πάλιν νὰ συνέλθωμεν τὸ ἐσπέρας.

Ὑπῆρχε δὲ καὶ ἄλλη δυσκολία, ὅτι αἱ κυρίαὶ ἀνθίσταντο εἰς
πάσας τὰς παρακλήσεις μου, καὶ δὲν ἤθελον νὰ ἐκτεθῶσιν αἱ ἴδιαι
εἰς τὴν σκηνήν, καίτοι ἐντὸς ἰδιωτικῆς αἰθούσης μέλλουσιν νὰ
στηθῇ· ὥστε ἐφοβούμεθα μὴ πρὸς τὴν ἰσχυρογνωμοσύνην αὐτῶν
ναυαγήσῃ ἡ ἐπιχείρησις.

Ἀληθῶς δὲ κωμῳδία Ἑλληνικὴ πρὸς παράστασιν δὲν ὑπῆρχεν,
ἢ καὶ ἐγὼ τοιαύτην δὲν ἐγνώριζον. Ἀλλὰ μεταξὺ πορευόμενος
κατ' οἶκον ἤρχισα στρέφων κατὰ νοῦν πλοκὴν τινα, καθ' ἣν νὰ
ὑπάρχη καὶ νὰ μὴ ὑπάρχη συγχρόνως πρόσωπον γυναικεῖον, καὶ
ἅμα εἰσελθὼν εἰς τὸ δωμάτιόν μου, ἤρχισα γράφων καὶ ἔγραψα
δι' ὅλης ἐκείνης τῆς νυκτός, καὶ τοῦ ἐπομένου ἡμερονυκτίου ὡς καὶ
τῆς μετ' αὐτὸ ἡμέρας, μετὰ μικρῶν διαλείψεων διὰ τὰ γεύματα
καὶ βραχυτάτας στιγμὰς ἀναπαύσεως· τὴν δὲ τρίτην ἐσπέραν
ἀπῆλθα εἰς τοῦ Καλλέργη, καὶ τοῖς ἀνέγνωσα τὸν **Γάμον ἄνευ
νύμφης**. Ὅλοι προθύμως τὸν ἐδέχθησαν, καὶ ἐχειροτόνησαν τὴν
παράστασίν του. Ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἐπαύριον ἐν τῶν μελῶν τῆς ἡμε-
τέρας κοινωνίας, ὁ Μουρούζης, μετεμελήθη δι' αἰτίαν τοιαύτην.
Εἰς τὴν τότε ἀνωτέραν κοινωνίαν διέπρεπον δύο νέαι κυρίαὶ ἐσχά-
τως ἐξ Ὀδησσοῦ ἀφικθεῖσαι, καὶ ὧν ἡ μία ἦν ἐξόχως ὠραία.
Παρήχθη λοιπόν παρὰ τῷ φίλῳ μου κ. Μουρούζῃ ὁ πάντως ἄτοπος
φόβος μὴ αἱ κυρίαὶ αὗται, ἢ καὶ ἡ μία, ἡ ὠραία, ἐκλάβῃ τινὰ

ἐκ τῶν ἐν τῇ κωμῳδίᾳ λεγομένων ὡς αὐτὴν ἀφορῶντα ἢ καὶ εἰς
 αὐτὴν ἐφαρμοζόμενα, καὶ μὴ δυσαρεστηθῇ· ἐπειδὴ δὲ οὐδ' οἱ δι-
 σχυρισμοί μου οὐδ' αἱ ἀποδείξεις ἃς ἔφερον εἰς οὐδὲν ἴσχυσαν ἵνα
 τὸν μεταπείσωσι, ἔρριψα τὴν κωμῳδίαν μου εἰς κόρακας, καὶ οὐδ'
 ἤξεύρω τί ἀπέγινε· μεθ' ἱκανὰ δὲ ἔτη τὴν ἔγγραφαν νεωστὶ ἐκ μνή-
 μης διὰ τὸ θέατρον τῶν Ἀθηναίων, καὶ ἐξεδόθη τὸ πρῶτον ὡς ἐδι-
 δάχθη ὑπὸ τὸν τίτλον τοῦ γάμου ἄνευ νύμφης, εἶτα δ' ἐκ δευτέρου
 ἢ μᾶλλον ἐκ τρίτου τὴν μετεσκεύασα πάλιν εἰς ἔμμετρον λόγον
 καὶ μετονομάσας αὐτὴν ὁ «**Γάμος τῆς Ἀρχοντούλας**» τὴν περιέ-
 λαβον εἰς τὰ **Ἄπαντα**. Ἀντ' αὐτῆς δὲ παρεστήσαμεν τότε παν-
 τομίμαν τινὰ τῆς ἰδίας ἡμῶν συνθέσεως· καὶ ἐπειδὴ αἱ κυρίαι
 ἐπέμενον μὴ θέλousai νὰ συμπαραστήσωσι, τὸ γυναικεῖον μέρος
 ἐδόθη εἰς ἐμέ, καὶ ὁ ἐραστής μου ἦτον ὁ κ. Μουρούζης· ἡ δ' ὀρχή-
 στρα ἡμῶν συνίστατο ἐκ τῶν δύο Μολδαυῶν ἀδελφῶν Βάλσα,
 οἵτινες ἦσαν ἄριστοι κυμβαλισταί. Φαίνεται δὲ ὅτι ἐντελῶς ἐπετύ-
 χομεν καὶ ἐχειροκροτήθημεν ἐνθουσιωδῶς, εἰ καὶ τοῦτο δὲν ἦτο
 ἀπόδειξις ἐπαρκῆς, διότι θὰ ἐχειροκροτούμεθα καὶ ἂν ἀπετυγχά-
 νομεν. Μετὰ δὲ τὴν παράστασιν εἶπετο χορός, καθ' ὃν, ὡς ἡ
 νυκτερίς ἢ οὔτε μετὰ τῶν πτηνῶν καταριθμουμένη οὔτε μετὰ τῶν
 μυῶν, οὔτω καὶ ἐγὼ οὔτε μετὰ κυριῶν ἐδυνάμην νὰ χορεύσω, διότι
 ἤμην ὡς κυρία ἐνδεδυμένος, οὔτε μετὰ τῶν κυρίων, διότι, ὡς τὸν
 μοναχόν, οὔτω καὶ τὴν κυρίαν δὲν ἀποτελεῖ τὸ φόρεμα.

Εἰς Σπέτσας.

Περὶ ἐκεῖνον τὸν χρόνον μᾶς ἀνηγγέλθη ὅτι ἐξ Ὀδησσοῦ ἔφθα-
 σεν εἰς Σπέτσας οἰκογένεια ἐκ κυριῶν συγκειμένη, καὶ ἐνομίζετο
 ὅτι ἦτον ἡ ἡμετέρα, ἣν καθ' ἐκάστην περιεμένομεν. Ἐπειδὴ δὲ
 τότε οὐ μόνον τηλέγραφος οὐδ' ἀτμόπλουν ὑπῆρχεν, ἀλλ' οὐδὲ
 ταχυδρομικὴ συγκοινωνία, ἄλλος τρόπος πρὸς ἐξιχνίασιν τῆς ἀλη-

θείας δὲν μᾶς ἔμενεν εἰμὴ αὐτὸς ἐκεῖνος πρὸς ὃν καὶ κατέφυγον. Ἐμίσθωσα δηλαδὴ πλοιάριον, καὶ παραλαβὼν καὶ τὸν ὑπηρέτην Νικολῆν, μετέβην, πλεύσας δι' ὅλης τῆς νυκτός, εἰς τὰς Σπέτσας.

Ἄμα δὲ καταχθεὶς εἰς τὸν λιμένα, ἠρώτησα τὸν πρῶτον ἄνθρωπον, ὃν ἀπῆντησα, τὸν λιμενάρχην, ἃν εἶχε φθάσει ἐσχάτως οἰκογένειά τις ἐξ Ὀδησσοῦ, καὶ τίς ἦτον. Μοὶ ἀπεκρίθη δὲ ὅτι οἰκογένεια μὲν ἔφθασε τῷ ὄντι πρό τινων ἡμερῶν, καὶ περιέμενε μέχρις οὗ εὖρη πλοῖον διὰ τὸ Ναύπλιον· ἀλλὰ τίς μὲν ἦτο καὶ πῶς ὠνομάζετο δὲν ἐγνώριζεν, ἤξευρεν δὲ μόνον ὅτι συνέκειτο ἐκ κυριῶν, ἄνευ τινὸς ἀνδρός. Τίς ἡ ἀμφιβολία ὅτι ἦσαν ἡ μήτηρ μου καὶ αἱ ἀδελφαί μου; Παρεκάλεσα ἐπομένως νὰ μοὶ δειχθῇ ἡ κατοικία των καὶ ἔσπευσα, καὶ ἔφθασα, καὶ ἀνέβην ὁρομαῖος. Ἀλλ' αἰφνης . . . εὐρέθην ἐνώπιον κυριῶν αἵτινες μοὶ ἦσαν ἐντελῶς ξέναι, ἡ οἰκογένεια τοῦ Ἐμμανουὴλ Ξάνθου, ἐνὸς τῶν πρώτων μελῶν τῆς **Φιλικῆς Ἑταιρίας**, ὅστις μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς ἐν Δακίᾳ ἐπαναστάσεως δὲν ἐφάνη πλέον, καὶ ἠγνοεῖτο ἂν ἔζη ἢ ἂν ἀπέθανεν· ἡ δὲ σύζυγος αὐτοῦ καὶ αἱ δύο θυγατέρες μετὰ καὶ τῆς ἀδελφῆς της, ἀφ' οὗ ἐπὶ πολὺ μείνασαι εἰς Ὀδησσόν, οὐδὲν ἐδυνήθησαν νὰ πληροφορηθῶσι περὶ τῆς τύχης του, ἤρχοντο ἤδη νὰ ζήσωσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Αἱ κυρίαι ὁμῶς αὗται μοὶ εἶπον ὅτι εἶχον ἰδεῖ πρὸ τῆς ἀναχωρήσεώς των τὴν μητέρα μου, καὶ μᾶς ἔφερον τὴν εἰδήσιν, ὅτι ἠναγκάζετο ν' ἀναβάλλῃ εἰσέτι ἐπ' ὀλίγον τὴν ἔλευσίν της. Μᾶς ἔφερον δὲ προσέτι καὶ τῶν ἀδελφῶν μου τὸ κύμβαλον.

Οὕτως ἔμεινα, μέχρις οὗ ναυλώσω πλοιάριον πρὸς ἐπιστρώφην, δύο ἡμέρας ἐν Σπέτσαις, φιλοξενούμενος ὑπὸ τῆς οἰκογενείας τοῦ κ. Κασιέρη, ἀρχαίου ταμίου τοῦ ἡγεμόνος Ἀλ. Σούτσου, καὶ γνωρίμου τοῦ πατρός μου. Ἡ θυγάτηρ αὐτοῦ μετὰ ταῦτα ἐνυμφεῖθη τὸν ἔμπορον κ. Σάρορ, καὶ ἔκτοτε ἀπώλεσεν ἐξ ἀσθενείας τὴν ὄρασιν.

Ἐνταῦθα ἔσχον ἀπροσδόκητον ἀναγνώρισιν. Ἐν ᾧ ἡμην παρὰ ταῖς Κυρίαις Ξάνθου, εἰσελθοῦσα εἰς ἐπίσκεψιν ἡ ἐν Σπέτσαις διατρίβουσα Κυρία Θεοδοσιάδου, ἠκολουθεῖτο ὑπὸ μεγάλου ὠραιότητος κυνὸς ἔχοντος παρδάλεως μέγεθος καὶ δοράν. Ἡ κυρία του τῷ ἐδίδε

τὸ παράδοξον ὄνομα Χμιλάτ. Ἀπροσδοκῆτως δέ, ἅμα ἰδὼν με τὸ νοήμον ζῶον, ἤλθε πρὸς ἐμέ καὶ ἤρχισε νὰ με θωπεύῃ. Ἀμέσως δ' ἀνεγνώρισα αὐτὸ ὡς ποτὲ ἐμὸν ἀγαπητὸν κύνα, ὃν εἶχον ὅτε κατώκουν τὴν καταρρέουσάν οἰκίαν, καὶ εἰς ὃν εἶχον δώσει τὸ ὄνομα Ἰχνηλάτης. Ἀξιῶν δὲ καὶ νὰ τὸν ἀναθρέψω εἰς καλὰ ἦθη καὶ εἰς ὑποταγήν, ἔλαβον τότε μίαν ἡμέραν τὸ μαστίγιον ἀνὰ χεῖρας καὶ τὸν ἐκάλουν ἐπιτακτικῶς πλησίον μου προτιθέμενος ἂν με ὑπήκουε, νὰ τὸν ἀνταμείψω. Ἀλλ' ἐκεῖνος εἶτε τὰς ἀγαθὰς μου προθέσεις μὴ ἐννοῶν, εἶτε μὴ ἐκτιμῶν τὴν ἠθικὴν ἀξίαν αὐτῶν, ἀντὶ νὰ ἐλθῇ πρὸς ἐμέ, ἐστράφη πρὸς τὴν κλίμακα, κατέβη αὐτὴν ἐντρομος καὶ ἐγένετο ἀφανής. Πῶς ὁ κύων μου ἀνευρέθη ἐκεῖ εἰς τῆς Κας Ξάνθου, ἂν διέπλευσεν εἰς Σπέτσας νηχόμενος ὡς τοῦ ἀρχαίου Ξάνθου ὁ κύων, πῶς κατέστησε τὸ ὄνομά του γνωστὸν παραφθείρας αὐτὸ εἰς Χμιλάτ, μοὶ ἦτον ἀκατάληπτον. Ἀλλὰ βλέπων αὐτὸν εὐτυχέστερον τότε ἢ παρ' ἐμοί, διότι ἡ λευκὴ χεὶρ τῆς Κας Θεοδοσιάδου ἐθώπευε τὴν νοήμονα κεφαλὴν του, δὲν ἠθέλησα νὰ λυπήσω οὐδ' ἐκεῖνον οὐδὲ τὴν νέαν κυρίαν του, καὶ ἀπέσχον ἐρευνῶν περὶ τῆς βιογραφίας του μετὰ τὴν δραπέτευσιν, οὐδ' ἡγεῖρα ἀξιῶσεις διὰ τὴν ἀπόδοσίν του, ἀλλ' ἀφείς αὐτὸν εἰς τὰς νέας του σχέσεις, ἐπέστρεψα εἰς Ναύπλιον νὰ εἰπῶ εἰς τὸν πατέρα μου ὅτι μάταιος ἀπέβη ὁ πλοῦς.

5.

Τελευταία ἐποχὴ ἐπὶ Κυβερνήτου.

Ἐν τούτοις ἡ ἀντιπολίτευσις κατὰ τῆς Κυβερνήσεως ἐπετείνετο ἐν Ναυπλίῳ ὀριμύτερον συνδυαλιζομένη ὑπὸ τῶν ὁπαδῶν τῶν δύο μερίδων, τῆς Ἀγγλικῆς καὶ τῆς Γαλλικῆς, αἵτινες ἔβλεπον ἐν τῇ ἐπιτυχίᾳ τοῦ Κυβερνήτου τὸν θρίαμβον τῆς Ῥωσικῆς πολιτικῆς,

ἢ, ὀρθότερον, τῶν τὴν εὐνοίαν τοῦ Κυβερνήτου καρπουμένων ἀντι-
πάλων αὐτῶν. Καθ' ὅσον ὁμως ἤμην ἤδη εἰς θέσιν τότε νὰ κρίνω,
μοὶ ἐφαίνετο ὅτι ὁ Ἴω. Καποδίστριας, πλὴν τοῦ ἀδελφοῦ του
Βιάρου, ὅστις ἐθεωρεῖτο ὡς ἀνὴρ ὀξύνους καὶ δραστήριος, εἰς ὃν ὁμως
ἡ ἀντιπολίτευσις ἀπέδιδε πολλὴν τὴν ὑπουλότητα καὶ τὴν ῥαδι-
ουργίαν, οὐδένα σχεδὸν ἄλλον οἰκεῖον αὐτῷ εἶχεν εἰς τὰ πράγματα,
καὶ ἐνεπιστεύθη τὰ ἀνώτατα ἀξιώματα εἰς ἄνδρας μόνην ιδιότητα
ἔχοντας τὴν ἀτομικὴν αὐτῶν ικανότητα, οἷον τὸν Σπηλιάδην, τὸν
Ν. Παπαδόπουλον, τὸν Ῥόδιον. Ἀλλὰ τοῦτο δυσηρέσκει τινὰς τῶν
ἀρχαίων κομματαρχῶν καὶ πολιτευομένων διότι ἔβλεπον μετ' ἀνη-
συχίας ὅτι ὁ λαὸς ἤρχιζε, λησμονῶν αὐτῶν τὴν ἐπιρροήν, ν' ἀνα-
γνωρίζῃ μόνον τοῦ νόμου τὴν δύναμιν. Πλὴν δὲ τούτου καὶ οἱ
ἀντιπρόσωποι τῶν δύο δυτικῶν δυνάμεων, ὁ Δόκινς τῆς Ἀγγλίας
καὶ ὁ Ρουὰν τῆς Γαλλίας, νομίζοντες, ἴσως οὐχὶ καθ' ὁδηγίας,
ἀλλὰ κατ' αὐθόρμητον πολιτικὴν, ὅτι χαρίζονται ταῖς ἰδίαις κυ-
βερνήσεσιν ἂν ἀντέπραττον εἰς τὴν τοῦ Κυβερνήτου, ὡς εὐνοουμέ-
νου τῆς Ῥωσσίας, ἀντὶ νὰ συνιστῶσι σύμπνοίαν καὶ εἰς τοὺς νό-
μους ὑποταγὴν, ἠρέθιζον ἐξ ἐναντίας τοὺς ἀντιπολιτευομένους, καί,
ἂν δὲν ἐσυμβούλευον, βεβαίως ὁμως δὲν ἀπεδοκίμαζον αὐτὰ τὰ
ἐκνομώτερα μέτρα. Τότε ἐγνώρισα κατὰ πρῶτον τὸν Κωλέτην,
μετακληθέντα ἐκ τῆς διοικήσεως τῆς Σάμου, ἀποδοθείσης εἰς τὴν
Τουρκίαν μετὰ τῆς Κρήτης, κατ' ἀπόφασιν τῆς διπλωματίας, ὅπερ
ἐπίσης ἡ ἀντιπολίτευσις ἐξεμεταλλεύετο κατὰ τοῦ Κυβερνήτου,
εἶδον δὲ καὶ τὸν Χρηστίδην, τὸν παλαιόν μου διδάσκαλον, ἐπανελ-
θόντα μετὰ τοῦ Κωλέτου, καὶ μετ' ἐκπλήξεως ἤκουα αὐτὸν ὁμι-
λοῦντα ὑπὲρ τοῦ Κυβερνήτου.

Ἐν τούτοις, ὑποκινουμένη, ὕψωσε σημαίαν ἀνταρσίας ἡ Ὑδρα,
ὁ Μαυροκορδάτος, ἀπελθὼν ἐκεῖ, ἀνέλαβε τῆς ἐπαναστάσεως τὴν
διεύθυνσιν, ὁ Μιαούλης, διαταχθεὶς ν' ἀπέλθῃ εἰς καθυπόταξιν τῆς
νήσου, ἐπροτίμησε τὸ μεγαλουργὸν ἔγκλημα τοῦ νὰ πυρπολήσῃ τὸ
εἰς αὐτὸν ἐμπεπιστευμένον δίκροτον «τὴν Ἑλλάδα», καὶ ἐν τῇ
Στερεᾷ ἐπανεστῇ ἐν ὅπλοις ὁ Τσάμης ὁ Καρατάσος. Οὕτω τότε

ἐπεδιώκετο ἡ εὐνομία ἐν χώρᾳ, ἥτις εἶχε νὰ εὐλογῇ τὸν Θεὸν ὅτι μόλις ἐσώθη παντελοῦς καταστροφῆς καὶ εἰσέλθει εἰς ὁδὸν εὐνομίας.

Τότε, ὡς ἀνωτέρω εἶπον, ἀλληλογραφῶν ὁ Κυβερνήτης μετὰ τοῦ Πρίγκιπος Λεοπόλδου, τοῦ ἀρτίως ἐκλεχθέντος ἡγεμόνος τῆς Ἑλλάδος, τῷ παρέστησεν ὅτι ἡ θέσις αὐτοῦ θὰ ἦν δυσχερεστάτη, διότι οἱ Ἕλληνες ἀπαιτοῦσι κυβέρνησιν συνταγματικήν, δι' ἣν ἡ Ἑλλάς οὐδόλως ἐστὶν ὥριμος. Καὶ ταῦτα μὲν ἴσως εἶχόν τι ἐν μέρει ἀληθείας· ἀλλ' ἡ ἀντιπολίτευσις τῷ προσῆπτεν ὅτι τὰ ἔγραφεν ἵνα ἀποθάρρυνῃ τὸν Λεοπόλδον, καὶ τὸν ἀποτρέψῃ νὰ δεχθῇ τὴν ὑψηλὴν θέσιν, ὅπερ καὶ ἐγένετο, τοῦ Λεοπόλδου παραιτηθέντος πρὸς κοινὴν ἀγανάκτησιν, διότι καὶ οἱ ἀμεροληπτότεροι ἀπέδωκαν τὸ θεωρηθὲν τοῦτο ὡς ἐθνικὸν δυστύχημα εἰς τοῦ Καποδιστρίου ἂν οὐχὶ τὴν πρόθεσιν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐνέργειαν.

Τοῦτο ἀνέφλεξεν ἔτι μᾶλλον τὴν ἀντιπολίτευσιν. Ἐγὼ δέ, ἄπειρος βεβαίως ἔτι ἐντελῶς τῶν πολιτικῶν, ἐνδομύχως ὁμῶς συνησθάνομην ὅτι αἱ τοιαῦται συνταράξεις τῆς κοινῆς ἡσυχίας κατέστρεφον ἀντὶ νὰ ὑπηρετῶσι τὸ ἔργον τῆς ἀναγεννήσεως εἰς ὃ ὤφειλον πάντες οἱ Ἕλληνες ἐκθύμως νὰ συνεργάζωνται. Διὰ τοῦτο δὲν εἶδον ἐκπληττόμενος ἢ κατεξανιστάμενος, ὅτι ὁ Κυβερνήτης ἀμέσως ἔπεμψεν, ἵνα καταβάλλῃ τὴν στάσιν, δύναμιν στρατιωτικήν, τὸ τακτικὸν ἱππικόν, ὑπὸ τοῦ Καλλέργη τὴν ἀρχηγίαν.

Εἰς Ἀθήνας Β'.

Ὅτε δ' οὗτος, καθ' ὃ καθ' ἐκάστην φοιτῶντα εἰς τὴν οἰκίαν καὶ εἰς τὰς συναναστροφάς του, μὲ προσεκάλεσεν ἂν ἤθελον νὰ τὸν συνοδεύσω μέχρι τινός, καὶ ἔπειτα νὰ μεταβῶ εἰς Ἀθήνας πρὸς ἐπίσκεψιν τῶν κτημάτων, ἃ εἶχε πρό τινος ἀγοράσει ὁ πατήρ μου ἐκεῖ, δὲν ἐδίστασα νὰ δεχθῶ, ὡς θὰ ἔπραττε πᾶς ἐκ συστήματος ἀντιπολιτευόμενος, καὶ ἵππον πολεμιστήριον ἀναβάς, ὅστις ἐτέθη

εἰς τὴν διάθεσίν μου, προεπορευόμην τοῦ στρατοῦ μετὰ τοῦ ἀρχηγοῦ καὶ τοῦ ἐπιτελείου του, καὶ κατεσκηνώσαμεν τὴν πρώτην νύκτα ἐκτὸς τῆς Κορίνθου, τὴν δὲ δευτέραν περὶ τὴν Κινέταν, εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Γερανίου· τὴν ἐπαύριον δ' ὑπερέβημεν τὰς Σκυρωνίας πέτρας (τὴν Κκκὴν Σκάλαν), καὶ περὶ μεσημβρίαν, ἐν Μεγάροις, ἐχωρίσθην ἀπὸ τοῦ ἱππικοῦ, μεταβάντες πρὸς βορρᾶν εἰς τὴν Βοιωτίαν, ὅπου ἦσαν οἱ ἐπαναστατήσαντες, ἐν ᾧ ἐγὼ, μισθώσας ἱππάριον, ἐξηκολούθησα τὴν ἄγρυσαν πρὸς Ἀθήνας.

Πρὸ τῆς συντόνου ταύτης στρατιωτικῆς ἐνεργείας ἀπρακτος ἀπεσύρθη ὁ Καρατάσσος.

Ἐγὼ δέ, μὴ ὦν ἔτι πρὸς τὰς στρατιωτικὰς ἐκδρομὰς, καὶ πρὸς τὸ ἡμέτερον κλίμα ἀπεσκληρυμένος, ἐπειδὴ ἤμεθα τότε ἐν μέσῳ τοῦ Ἰουλίου, δι' ὅλης δὲ σχεδὸν τῆς ἡμέρας ὠδοιποροῦμεν, ἔφθασα εἰς Ἀθήνας, ἔχων πυρίφλεκτον τὸ πρόσωπον, καὶ εὐτυχῆς ἔπρεπε νὰ λογισθῶ ὅτι περιωρίσθην μόνον εἰς τὸ ν' ἀλλάξω ὡς ὄφρεως ὅλην αὐτοῦ τὴν ἐπιδερμίδα, ἀντὶ νὰ πάθω, ὡς δὲν ἦν ἀδύνατον, ἐκ κεραυνοβόλου σειριάσεως.

Κατόκησα δ' ἐν Ἀθήναις εἰς τὴν ἀρχαίαν οἰκίαν παρὰ τὴν βρύσιν τοῦ Βορεᾶ, ἣν ὁ πατήρ μου διετήρει ἀντὶ μικροῦ ἐνοικίου, καὶ ὅτε, ὡς κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν, διέτριβεν ἐν Ναυπλίῳ. Οἰκίαν δὲ τὴν ὀνομάζω, διότι τότε δὲν ὑπῆρχε σχεδὸν ἀνὰ πάσας τὰς Ἀθήνας ἄλλη πολὺ ἀξιοτέρα τοῦ ὀνόματος. Κυριολεκτικῶς ὅμως ἔπρεπε νὰ τὴν ὀνομάσω ἐρείπιον, διότι ὅτε ἀνακαθήμενος εἰς τὴν κλίνην μου, ἥτις ἦν τὸ μόνον μου κάθισμα ἐν τῷ μόνῳ δωματίῳ τῆς κατοικίας μου, ἡσχολούμην ὡς κατὰ τὸ πλεῖστον τῆς ἡμέρας ἔπραττον, εἰς ἀνάγνωσιν ἢ γραφὴν, κατὰ τὸ ἄλλο πέρας τοῦ δωματίου, διὰ τῶν μεγίστων ὀπῶν τοῦ σανιδώματος, τοῦ χωρίζοντός με ἀπὸ τοῦ προσγαίου ὀρόφου, ἔβλεπον προκύπτοντας ἕνα, δύο, τρεῖς, πέντε ἢ καὶ περισσοτέρους μῦς, μεγάλους ὡς γαλιδεῖς, ἐρχομένους στοιχηδὸν καὶ περικυκλοῦντας τὴν λεκάνην μου ἥτις ἔμενεν εἰς τὸ ἔδαφος, καὶ ἐξ αὐτῆς ἐν κοινωνίᾳ εὐωχομένους. Τότε ἐλάμβανον τὸ σάνδαλόν μου, καὶ σκοπεύων τοῖς τὸ ἔρριπτον κατὰ

κεφαλῆς, αὐτοὶ δ' ἐμβρόντητοι ἔφευγον ὡς εἶχον τάχους. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον, βλέποντα ὅτι ὁ κεραυνὸς ἔμενε κατὰ γῆς ἀδρανῆς, καὶ δὲν ἦτον τόσον ἐπικίνδυνος, ὅσον ἐκ τοῦ κρότου τοῖς εἶχε φανῇ, τὰ αὐθάδη ζῶα ἐπανήρχοντο θρασύτερα, ἕως οὗ ἐπαναλάβω τὴν κατακεραυνεβόλησιν. Μέχρι τέλους ὅμως, βλέπων ὅτι θὰ ἔπρεπε νὰ διέρχωμαι πᾶσάν μου τὴν ἡμέραν εἰς ταύτην τὴν ἀτελεύτητον μάχην, ἐπροτίμων νὰ συνθηκολογήσω, καὶ ἄφηνον τοὺς ἐπιδρομεῖς μου εἰς ἀκώλυτον κατοχὴν τῆς λεκάνης, ἵνα καὶ αὐτοὶ μ' ἀφήσωσιν ν' ἀναγινώσκω καὶ νὰ γράφω ἡσυχῶς.

Ἀνεγίνωσκον δὲ τότε τὸν Ἀνάχαρσιν Γαλλιστί, καὶ ἐξηκολούθουν γράφων τὰς Ἀττικὰς νύκτας, ἃς ὅμως ἔπαυσα ἀμέσως μετὰ τὴν τρίτην, συνιδὼν ὅτι καὶ αἱ τρεῖς πρῶται γραφεῖσαι, οὐδὲν ἄλλο ἦσαν ἢ παιδαριώδη γυμνάσματα.

Τὴν πόλιν τῶν Ἀθηνῶν εἶχον τὴν φορὰν ταύτην καιρὸν περισσότερον νὰ διατρέξω λεπτομερῶς. Οἱ θάπτοντες αὐτὴν σωροὶ ἐρείπγων εἶχόν τι τὸ ποιητικῶς μυστηριῶδες, ὡς διηγουμένων παντοίας ἀγνώστους τύχας καὶ συμφοράς, καὶ στάδιον μοὶ ἐφαίνετο ἀνοίγων εἰς τὴν φαντασίαν εὐρὺ ὁ ὑπ' αὐτὰ τεθαμμένος κόσμος, ἀπέραντος, καταπληκτικός, ὁ κόσμος πρὸς ὃν αἱ ἀναγνώσεις καὶ ἡ ἀγωγή μου ἀνέτεινον τὴν διάνοιάν μου, ὁ κόσμος τῆς ἀρχαιότητος. Ἐκεῖ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν μου ἤξευρον ὅτι ὑπῆρχον τὰ ὑπέρτατα ἀριστουργήματα τῶν ἀθανάτων καλλιτεχνῶν, καὶ διέκρινον τὴν θέσιν αὐτῶν ἀπὸ τοῦ ἐξώστου μου, ἀλλὰ δὲν μοὶ ἦτον δεδομένον νὰ τὰ ἰδῶ, διότι οἱ Τούρκοι εἰς οὐδένα ἐπέτρεπον πρόσοδον εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, ἔτι δ' ὀλιγώτερον εἰς ἐμέ, ὅστις φέρων τότε ἔτι, μέχρις οὗ τὴν φθείρω, τὴν στολὴν τοῦ Βαυαροῦ ἀξιωματικοῦ, εἰς ἣν ἐδικαιούμην, διότι δὲν εἶχον λάβει ἐκ Μονάρχου ἣν πρὸ πολλοῦ εἶχον ζητήσῃ παραιτήσιν, ἐθεωρούμην ὑπὸ τοῦ ἀγνοοῦντός με δήμου τῶν Ἀθηναίων ὡς πρόδρομος ἀγγέλλων τῆς πόλεως τὴν ταχεῖαν ἀπελευθέρωσιν.

Καθὸ δ' ἐπιτετραμμένος τοῦ ἀπόντος πατρός μου, μετέβην εἰς Μαραθῶνα ἵνα ἐπισκεφθῶ τὰ κτήματα ἃ ἐκεῖ εἶχεν ἀγοράσει, ἐλκυόμενος δὲ πολὺ μᾶλλον ὑπὸ τοῦ ἱστορικοῦ ἐνδιαφέροντος τοῦ χω-

ρίου καὶ ὑπὸ τῆς εὐκλείας ἢ ὑπὸ τῆς ἀπ' αὐτοῦ προσόδου. Ἦσαν δὲ τὰ κτήματα ταῦτα ἀγροὶ διεσπαρμένοι εἰς τὸ ἀπέραντον πεδῖον τῆς Περσεφόνου μάχης, καὶ τινες κῆποι ἐν τῷ χωρίῳ τοῦ Μαραθῶνος, παράγοντες καρποὺς ὠραίους, καὶ πρὸ πάντων καταπληκτικοῦ μεγέθους ῥώδια καὶ κυδώνια. Καὶ τούτων μὲν ἡ θεὰ ἀληθῶς μὲ ἐθέλγεν. Ἀλλ' ἐγγυτέρα ἔρευνα μοὶ ἀπέδειξεν ὅτι οἱ ἀπόγονοι τῶν Μαραθωνομάχων, ἴσως ὑπερβολικῶς πως τὰ δικαιώματα ἐκτιμῶντες, ἃ πρὸ δισχιλίων ἐτῶν ἐκτήσαντο ἐπὶ τῆς γῆς τῆς ποτισθείσης ὑπὸ τοῦ αἵματος τῶν προγόνων των, ἐδυστρόπουν εἰς τὴν ἀπόδοσιν τῆς εἰς τὸν ἀγοραστὴν ἀνηκούσης μερίδος τῶν προϊόντων. Διὰ τοῦτο τὴν ἐπαύριον τῆς ἀφίξεώς μου, Κυριακὴν, πορευθεὶς εἰς τὸ ἐν τοῖς ἀγροῖς κείμενον ἐκκλησίδιον, τὸ μόνον τότε μένον μὴ κατεδαφισθέν, συνήθροισα μετὰ τὴν λειτουργίαν τοὺς προὔχοντας τῶν χωρικῶν εἰς τὸν περίβολον τοῦ παρεκκλησίου καὶ τοῖς ἐδημηγόρησα περὶ καθηκόντων καὶ δικαιωμάτων. Ἦτον δ' αὕτη ἡ **παρθένος δημηγορία** μου (the maiden speach) ἥτοι ἡ πρώτη ἦν τότε ἀπήγγειλα, καὶ νομίζω, ἂν καὶ δὲν ἐνθυμοῦμαι ὀριστικῶς νὰ τὸ εἰπῶ, ὅτι ἐπέτυχεν ὡς πρὸς τὸ πρακτικὸν ἀποτέλεσμα. Ὅτε δ' ἐπρόκειτο νὰ ἐπιστρέψω, ὁ κ. Τζιώτης, καὶ αὐτὸς ἐν Μαραθῶνι ἐγκτησάμενος, ἀλλ' ἐπιτυχέστερον ἡμῶν, διότι εἶχεν ἐγκαταστή ἐντὸς τῶν κτημάτων του, μετὰ πολλῆς δὲ φιλοφροσύνης φιλοξενήσας με, μοὶ παρέστησε τὸν κίνδυνον ὃν διέτρεχον νὰ περιπέσω εἰς χεῖρας ληστῶν, ὧν ἔβριθε τότε ἡ Ἀττική. Διὰ τῆς στολῆς μου, μοὶ εἶπεν, ὅτι θὰ εἴλκυον τὴν προσοχὴν αὐτῶν καὶ ὑπολαμβάνοντές με ὡς υἱὸν πλουσίου ἀγοραστοῦ, ἴσως θὰ μὲ συνελάμβανον καὶ θὰ ἐζήτουν βαρέα λύτρα ἵνα μὲ ἀπολύσωσι. Κατὰ προτροπὴν του λοιπὸν ὑπὲρ τὴν στολὴν μου ἐνεδύθην φουστανέλλαν, καὶ ὑπ' αὐτὴν δ' ἔφερον τὸ ξίφος μου κεκρυμμένον, ἀλλ' εἰς ἄμυναν ἔτοιμον.

Οὕτω διαφυγὼν τὸν κίνδυνον, ἂν ὑπῆρχεν, ἐπέστρεψα εἰς Ἀθήνας. Ἐνταῦθα ὅμως ἡ ἀπειρία μου παρ' ὀλίγον νὰ ἀποβῇ λίαν εἰς ἡμᾶς ἐπιζήμιος. Ἡ Ὀθωμανικὴ κυβέρνησις ἐπώλει τότε ἐπὶ δημοπρασίας τὰς προσόδους τῆς ἐπαρχίας· εἰς δὲ γνώριμός μου Ἀθη-

ναῖος (ὁ Στυλιανὸς Τσίγκρης) ἠθέλησε νὰ μὲ παρασύρῃ εἰς τὸ ν' ἀγοράσω αὐτάς. Καὶ τί μὲν θὰ ἦν τῆς ἄφρονος ταύτης ἐπιχειρήσεως τὸ ἀποτέλεσμα διὰ τὸν κ. Τσίγκρην, δὲν ἤξεύρω· δι' ἡμᾶς ὅμως θὰ ἐπέφερε καταστροφὴν, ὅπερ εὐτυχῶς μετὰ τινὰς ἐρεῦνας ἐγκαίρως ἐνόησα καὶ ἀπέσχον.

Θείρσιος.

Τότε περίπου ἔφθασεν εἰς Ναύπλιον περισπούδαστος δι' ἐμὲ ξένος, ὁ σοφὸς Θείρσιος, ὃν ὡς ἄλλον πατέρα ἠσπάσθην. Ὀλίγας δ' ἡμέρας μετὰ τὴν ἀφίξίν του ἀπῆλθε, καὶ μὲ συμπαρέλαβεν, εἰς ἐπίσκεψιν τῶν Μυκηνῶν. Πρὸς αὐτάς δὲ χωροῦντες, ἔφιπποι ἐννοεῖται, μάτην ἐζητήσαμεν καὶ τὴν θέσιν τοῦ ἀρχαίου Ἡραίου, ὁ δὲ Θείρσιος, δὲν ἐνθυμοῦμαι πλέον τίνος ποιητοῦ χωρίον ἐπικαλούμενος, ἐνόμιζε κείμενον αὐτὸ πρὸς τὰ δεξιὰ ἡμῶν, καὶ οὐχὶ ὡς οἱ μέχρις ἐκείνου περιηγηταὶ ἐπρέσβευον πρὸς τ' ἀριστερὰ καὶ κατὰ τὸ Ἄργος. Ἦκουον δὲ μετὰ πλείστου πόθου καὶ μετ' ὠφελείας τοῦ ἐπισήμου ἀρχαιολόγου τὰς ιδέας περὶ τέχνης καὶ περὶ τῆς ἐποχῆς, εἰς ἣν ἀνῆκον τὰ πανάρχαια μνημεῖα, ἃ ἐπεσκεπτόμεθα, καὶ ἐμόρφουν τὴν κρίσιν μου κατ' αὐτάς. Εἰς τὸν θησαυρὸν τοῦ Ἀτρέως ἀνασκάψας, καὶ ἐμοῦ συνεργαζομένου, εὔρε τότε ὁ Θείρσιος τὸ ἀρχαῖον ἔδαφος, συνιστάμενον ἐκ παχέος καὶ στερεοῦ μίγματος, ἔχοντος τὴν ἐπιφάνειαν ἐρυθράν. Ὁμοίως δὲ ἐνήργησε μικρὰν ἀνασκαφὴν καὶ ἐπὶ τοῦ λόφου τῆς Τίρυνθος, καὶ κατὰ τὴν δυτικὴν αὐτοῦ ὀφρὺν εὔρεν ἔδαφος ἐξ ὁμοίου μίγματος, ἀλλὰ τούτου λευκοῦ, καὶ εἰς συμμέτρους ἀποστάσεις τετραγωνικὰς θέσεις βάσεων κιόνων, ὥστε εἶκασεν ὅτι ἐνταῦθα ἦν ἡ ναὸς ἀπωτάτης ἀρχαιότητος, ἢ τ' ἀνάκτορα τοῦ Προίτου, βασιλέως τῆς Τίρυνθος. Καὶ ἕτερον δ' οἰκοδόμημα ὡς τὸν θησαυρὸν, ἀλλὰ κατερρύκτος εἶδομεν ἐντὸς τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Μυκηνῶν, ὡς καὶ τινὰς τάφους ἀρχαιοτάτους.

Ἐκόμισε δ' ὁ Θείρσιος καὶ τὴν ἀγγελίαν, ἣ ἔφθασε συγχρόνως

μετ' αὐτῆς ὅτι ἀντὶ τοῦ παραιτηθέντος Λεοπόλδου ἐξελέγη ἢ ἐπρόκειτο νὰ ἐκλεγῇ ὡς ἡγεμὼν τῆς Ἑλλάδος, Ὁθων, ὁ δευτερότοκος υἱὸς τοῦ μεγαλοφυοῦς Λουδοβίκου, βασιλέως τῆς Βαυαρίας. Ἡ εἰδησις αὕτη ἐγένετο ἐν Ἑλλάδι δεκτὴ μετ' ἀνεκφράστου χαρᾶς, διότι οὐδεὶς ἠγνόει τί ἡ Ἑλλάς ὤφειλεν εἰς τὸν ἐστεμμένον φιλέλληνα, ὅστις τὸ Μόναχον εἶχε καταστήσει τὸ κέντρον τῶν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ἐνεργειῶν ἐν Εὐρώπῃ, καὶ ἐκ τῆς ἀτομικῆς αὐτοῦ παρουσίας ἀδρά ἐχορήγει ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος ἐτήσια βοηθήματα, καὶ τῶν Ἑλλήνων τὰ ἄθλα ἐψάλλε μετ' εὐγενοῦς ἐμπνεύσεως, καὶ διὰ τὴν δυσμένειαν ἀδιαφορῶν τῶν μεγάλων δυνάμεων, ἔπεμπε τοὺς ἀξιωματικούς τοῦ ἰδίου στρατοῦ νὰ συμπολεμῶσι μετὰ τοῦ Ζαβέλλα καὶ Καραϊσκού. Συγχρόνως δὲ διεδόθη ὅτι ὁ Θείρσιος ἦν διδάσκαλος τοῦ νέου Ὁθωνος, ὅπερ δὲν ἦν ἐντελῶς ἀληθές, διότι οὐχὶ εἰς τοὺς υἱούς, ἀλλ' εἰς τὸν ἀδελφὸν τοῦ Λουδοβίκου εἶχε διδάξει τὴν Ἑλληνικὴν, ὑπὸ τοῦ Βασιλέως δ' ἐτιμᾶτο καὶ ἠγαπᾶτο ἰδιαζόντως. Διὰ ταῦτα, καὶ νομιζόμενος, προσέτι, ἴσως οὐκ ἀπεικότως, ὅτι ἐπέμφθη ἵνα προπαρασκευάσῃ ἐν Ἑλλάδι τὰς ὁδοὺς καὶ τὰ πνεύματα, ἐδεξιώθη ὑπὸ πάντων ἐκθυμώτατα, φιλοτιμουμένων καὶ τῶν ἐν τῇ Κυβερνήσει καὶ τῶν ἀντιπολιτευομένων νὰ γίνωσιν εἰς αὐτὸν ἀρεστοί, καὶ ὡς ἀληθῆς τῆς Ἑλλάδος φίλος, ἐτήρει τὴν πλάστιγγα μεταξὺ ἀμφοτέρων τῶν μερίδων ἰσόρροπον, προσπαθὼν νὰ συμβιβάζῃ τὰ διεστῶτα καὶ νὰ συμβουλεύῃ τὰ δέοντα.

Πρὶν δ' ἢ ἀπέλθῃ, ὡς ἀπεφάσισεν, εἰς Πελοπόννησον πρὸς μακροτέραν ἀρχαιολογικὴν περιήγησιν, μοὶ διηγήθη ὅτι εἶδε τὸν Καποδίστριαν, τῷ ὠμίλησε περὶ τοῦ σχεδίου τῆς ἐκλογῆς τοῦ Ὁθωνος, καὶ τῆς ἐλπίδος τοῦ νὰ δοθῇ αὐτῷ στέμμα βασιλέως, καὶ τῷ ἐπρότεινε νὰ ἐξακολουθήσῃ αὐτὸς κυβερνῶν τὴν Ἑλλάδα, καί, παραλαβὼν, ν' ἀναθρέψῃ ἐπιτοπίως τὸν μέλλοντα Βασιλέα μέχρι τῆς ἐνηλικιότητος αὐτοῦ.

Τὸ σχέδιον τοῦτο ἦν βεβαίως ἐμφρονέστατον, καὶ ὑπηγορεύετο ὑπὸ τῶν ἀληθεστέρων συμφερόντων τοῦ τόπου, πρὸς ὃν, μένοντα ἡσυχον καὶ ἀστασίαστον, ἤθελεν οἰκειωθῇ ὁ μέλλων Βασιλεὺς, καὶ

ἤθελεν ἀναλάβει ὥριμος τὰς ἡνίας, ἀφ' οὗ αἱ κυριώτεραι συντακτικαὶ καὶ νομοθετικαὶ πράξεις συντελεσθεῖσαι, ἤθελον τῷ ἐπιπεδώσει τὴν ὁδόν. Ἄλλ' ἀμέσως ἀντέταξα εἰς τὸν Θεῖρσιον ὅτι πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν προτεινομένων ὁ καιρὸς εἶχε παρέλθει, διότι τὰ κομματικὰ πάθη, ἃ οἱ ξένοι μάλιστα ὑπεδαύλιζον, εἶχον ἐξαφθῇ εἰς βαθμόν, ὥστε κατὰ τῆς τοιαύτης παρατάσεως καὶ ἐπισήμου ἐπικυρώσεως τῆς ἐξουσίας τοῦ Καποδιστρίου, θὰ ἐξηγείρετο θύελλα, ἣτις καὶ αὐτὸν θὰ ἐκλόνιζε τὸν νέον θρόνον, καὶ ἐπομένως ὅτι δὲν ἐσύμφερεν ἡ ἐκτέλεσις τῆς προτάσεως, ἣν οὐδὲ δυνατὴν ἄλλως ἐνόμιζεν. — « Ἀλλὰ, μοὶ εἶπεν, ἂν θελήσωσιν αἱ μεγάλαι δυνάμεις, καὶ ἐπιβάλωσι τὴν θέλησίν των εἰς τὴν Ἑλλάδα, τί θὰ ἔχωμεν νὰ φοβούμεθα; » — Ὡς πρὸς αὐτὰς μὲν, τῷ ἀπήντησα, ὑποπτεύω ὅτι αἱ τοσοῦτον σήμερον ἀντιπράττουσαι εἰς τὸν Καποδίστριαν, δὲν θὰ τὸ θελήσωσιν εἰλικρινῶς. Ἐκ μέρους δὲ τῶν Ἑλλήνων φοβοῦμαι. — « Τί φοβεῖσαι; » — « Ὡς τὰ πάθη ἐκορυφώθησαν, φοβοῦμαι ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἔγκλημα, φοβοῦμαι ὡς καὶ δολοφονίαν ». — « Τοῦτο εἶναι ἀδύνατον, μοὶ εἶπεν. Ἄλλ' ὁμιλοῦμεν καὶ πάλιν περὶ τούτων μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν μου εἰς Πελοπόννησον ». Καὶ ἀνεχώρησε.

6.

Δολοφονία.

Ἡ ἡμέρα τῆς συνδιαλέξεως ταύτης ἦτο, νομίζω, ἡ 18^η Σεπτεμβρίου. Τὴν δὲ 21^{ην} τὸ πρωὶ ἤμην ἔτι εἰς τὴν κλίνην, διότι εἶχον ἐργασθῇ ἐξώρας τὴν προτεραίαν, ὅτε θόρυβον ἤκουσα εἰς τὴν ὁδόν, ὡς πολλῶν ἀνθρώπων τρεχόντων, καὶ ἀντελήφθην μιᾶς φωνῆς ἣτις ἔλεγεν « ἐβάφεσαν τὸν Κυβερνήτην ». Ἐρρίφθην λοιπὸν ἀμέσως εἰς τὸ παράθυρον καὶ οἱ μὲν τρέχοντες ἐκεῖνοι εἶχον παρέλθει, εἰσώρμησε δ' ὁ ἡμέτερος Νικολῆς εἰς τὸ δωμάτιον τοῦ πατρός μου, κείμενον ὑπὸ τὸ ἐμόν, καὶ ἀνήγγειλεν ὅτι ἐκτύπησαν, ἤ, ὡς

αὐτὸς ἐξήγει τὸ πρᾶγμα, ὅτι ἔδειραν τὸν Κυβερνήτην. Ὅ,τι δὴποτε, μοὶ ἐφάνη τοσοῦτον ἀπαισίως σπουδαῖον, ὥστε ἐν τῷ ἅμα ἐνδυθεὶς, κατέβην ἵνα ἰδῶ τί συμβαίνει. Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως ἐκ τῆς οἰκογενείας τοῦ Δελιγιάννη ἐλθόντες τινὲς μᾶς κατέστησαν γνωστὸν ὅτι, οὐχὶ ἔδειραν, ἀλλ' ἐδολοφόνησαν τὸν Κυβερνήτην, καὶ μετὰ φρίκης ἤκουσα ἐπαληθεῦσαν τὸ ἐγκλημα ὃ πρὸ τριῶν μόλις ἡμερῶν προέλεγον ὡς ὑπόθεσιν τῷ Θειρσίῳ, ὥστε καὶ οὗτος ὅτε μετὰ δύο ἡμέρας ἐπέστρεψε, μὲ ἡρώτα μὴ ἴσως ἐγνώριζον μελετωμένην τὴν δολοφονίαν.

Ἐν σπουδῇ δὲ τότε ἐξῆλθον τῆς οἰκίας, εἰ καὶ ὁ πατήρ μου φοβούμενος ἤθελε νὰ μ' ἐμποδίσῃ. Ἐπορεύθην δὲ πρὸς τοῦ Ν. Σκούφου, ἐνθα ὅμως εὔρον τὴν θύραν ἀσφαλῶς κεκλεισμένην· δι' ὃ, παρελθὼν, μετέβην εἰς τὸ σχολεῖον τῶν Εὐελπίδων, πρὸς τὸν Σκ. Σοῦτσον, καὶ ἐκεῖ παρὰ τοῦ ἀξιωματικοῦ ἤκουσα τὰς λεπτομερείας τοῦ φοβεροῦ δράματος. Αἱ ὁδοὶ πᾶσαι ἦσαν κεναί, αἱ οἰκίαι κλεισταί, καὶ κατήφεια καὶ τρόμος κατεῖχε τὴν πόλιν. Ἐγὼ δέ, ἐν ᾧ βραδέως ἐπανηρχόμην εἰς τὴν οἰκίαν, ἠσθανόμην ἰσχυρὰν συνοχὴν τῆς καρδίας, ἀναλογιζόμενος ὅτι μόλις ἡ Ἑλλάς ἀνακύψασα ἐξ αἱματηρῶν ἀγώνων, καὶ ἀποκτήσασα τὸ ἐπὶ αἰῶνας μάτην περιμενόμενον, τὸ τότε μόλις ὑποφῶσκον σέλας τῆς ἐλευθερίας, καὶ ἰδοὺ ἐσφενδονίζετο αὐθις εἰς τῆς ἀναρχίας τὸν στρόβιλον, καὶ εἰς ἀγνώστους περιπετείας τοῦ μέλλοντος.

Οἱ Μαυρομιχάλοι, ὡς ἤκουσα, τὴν προτεραίαν τῆς ἡμέρας τῆς στυγεραῆς αὐτῶν πράξεως, ἀπήγγελλον ἐνθουσιωδῶς τὸ βίαιον, καὶ ὑπὸ καλλιτεχνικὴν ἔτι ἔποψιν οὐχὶ λίαν διακεκριμένον τελευταῖον ἄσμα τοῦ Ἀλεξάνδρου Σούτσου, τὸ ἐπαναλαμβάνον εἰς τὴν ἐπὶ δὸν του :

«Μιμητῆς τοῦ Ἀρμοδίου καὶ Ἀριστογείτων νέος, κτλ.»

ἐξεγεῖρον δὲ εἰς δολοφονίαν.

Ἡ ποίησις δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς δύναμις. Διὰ τοῦτο μάλιστα ὁ κεκτημένος αὐτὴν ἔχει καὶ ἠθικὴν εὐθύνην περὶ τῆς χρήσεως ἣν ποιεῖται αὐτῆς.

Ἐκ τῶν οὖν φονέων ὁ εἷς, ὁ Κωνσταντῖνος, ἀδελφὸς τοῦ Πετρόβου, ἐθανατώθη, ὡς γνωστόν, ἐπὶ τόπου ὑπὸ τοῦ μονόχειρος σωματοφύλακος τοῦ Κυβερνήτου, τοῦ Κακλαμάνου, καὶ τὸ αἷματόφυρτον αὐτοῦ σῶμα ἐσύρθη ὑπὸ τοῦ ὄχλου εἰς τὰς ὁδοὺς τοῦ Ναυπλίου· ὁ δ' ἕτερος, ὁ υἱὸς τοῦ Πετρόβου Γεώργιος, ἐσώθη εἰς τὴν Ἑλληνικὴν πρεσβείαν, ἣτις ὁμῶς τὸν παρέδωκεν εἰς τὴν Ἀγγλικὴν Κυβέρνησιν, ἧμα κατηρτίσθη τοιαύτη προσωρινή. Ὁ Γεώργιος ἦν ὢν, φεύγοντα πρὸς τὴν πρεσβείαν, καὶ μακρόθεν παρακολουθούμενον ὑπὸ ὄχλου, εἶχον ἀκούσει κατ' ἀρχὰς ὅτε ἐξύπνησα.

Τὴν αὐτὴν ἡμέραν κατέφυγε παρ' ἡμῖν ὁ Σπυρίδων Σκοῦφος, ὅστις ἐν γένει δὲν διεκρίνετο ἐπ' ἀνδρείᾳ, τότε δὲ καὶ εἶχεν ἰδιαιτέραν φόβου ἀφορμήν, διότι ὁ ἀδελφὸς τοῦ Νικόλαος ἦν ἀντιπολιτευόμενος. Τὸν ἐδέχθη λοιπὸν ἐγὼ εἰς τὸ δωμάτιόν μου καὶ τῷ παρεχώρησα τὴν κλίνην μου. Στρέψας ὁμῶς τὸ βλέμμα πρὸς τὸ παράθυρον, μετὰ φρίκης εἶδεν ὅτι ἀπ' αὐτοῦ, εἰ καὶ εἰς ἱκανὴν ἀπόστασιν, ἐφαίνετο τὸ ὑπουργεῖον τῶν ἐσωτερικῶν. Ὁ Ὑπουργὸς Σπηλιᾶδης κατῴκει ἐν αὐτῷ καὶ ἐδύνατο νὰ τὸν ἰδῇ, ἢ νὰ ὑποπτεύσῃ τὴν ὑπαρξίν του, ὅπερ ἦν, κατ' αὐτόν, φοβερόν! Ἐκλείσει λοιπὸν παράθυρα καὶ παραθυρόφυλλα, καὶ μᾶς κατεδίκαζεν ἐν πλήρει μεσημβρίᾳ εἰς σκότος. Εἰς τὸν κόλπον τοῦ δ' ἔφερε μικρὸν πιστόλιον, ἀλλὰ κενὸν πάντοτε, διότι περισσότερον ἔτι ἐφοβεῖτο τὸ πιστόλιον παρ' ἐκείνους καθ' ὧν ἔμελλε νὰ τὸ μεταχειρισθῇ. Τέλος ὁμῶς ἐπείσθη ὅτι παρ' ἡμῖν ἀσφάλεια καὶ ἐλπίς σωτηρίας δὲν ὑπῆρχεν, ὅτε ὁ πατήρ μου τῷ ἀνέγνω ὠραῖον υπόμνημα, ὃ ἐκεῖνος ἐφοβήθη ὡς σῶμα ἐγκλήματος, περὶ τῶν τότε πραγμάτων. Γαλλιστὶ γράψας αὐτό, τὸ εἶχε πέμψει εἰς τὸν διὰ Ναυπλίου κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκεῖνας διελθόντα Κάνιγγ. Ἐγένετο δ' εἰς πολλοὺς γνωστὸν τὸ υπόμνημα τοῦτο, καὶ ἐθαυμάσθη μεγάλως, ὥστε καὶ ἐνθυμοῦμαι ὅτι μετὰ τινὰς μῆνας ὁ Γεώργιος Βασιλεῖου μετ' ἐνθουσιασμοῦ μοι ἀπήγγειλε τεμάχιά τινα αὐτοῦ ἐκ στήθους.

Καὶ ὁ κ. Σκοῦφος εἶχε γράψῃ κατὰ σύμπτωσιν καὶ αὐτὸς Γαλλικὸν υπόμνημα περὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος, ἀλλὰ, καθ' ὅσον τὸ ἐν-

θυμοῦμαι, πολὺ κατώτερον, πομπωδῶν φράσεων μᾶλλον ἢ σπουδαίων νοημάτων μεστόν. Μετὰ τ' ἀπαίσια συμβάντα δὲ οὐδεμίαν ἐτόλμησε νὰ κάμῃ χρῆσιν αὐτοῦ. Ἡ συνείδησίς του ὅμως ἀνησύχει καὶ οὐχὶ ἀσφαλὲς νομίζων νὰ διαμένη ἐν οἰκίᾳ συνενόχου τοῦ αὐτοῦ τολμήματος, ἐζήτησεν ἄσυλον ἄλλαχού.

Πᾶν τὸ Ναύπλιον κατείχετο ὑφ' ὑποψίας καὶ διαβολῆς. Ἄν τις ἐτόλμα καθ' ὁδὸν νὰ ὁμιλήσῃ μεγαλοφώνως, ἔτι δὲ μᾶλλον νὰ γελάσῃ, ὁ διοικητὴς Ἀξιώτης καὶ ὁ ἀστυνόμος Ποταμιάνος τὸν συνελάμβανον, τὸν κατήγγελλον, ἢ καὶ τὸν ἐσημείουν ὡς ὑπόπτον, καὶ ἐπιχαίροντα εἰς τὴν ἐθνικὴν συμφοράν. Διοικητικὴ ἐπιτροπὴ συνέστη ἐκ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Κυβερνήτου Αὐγουστίνου, ἀνδρὸς καὶ πείρας ἐστερημένου καὶ ἱκανότητος, τοῦ στρατηγοῦ Θ. Κολοκοτρώνη, καὶ τοῦ Ι Κωλέττου, ἄρτι ἐπανελθόντος ἐκ Σάμου. Ὑπεβλέπετο ὅμως ὁ Κωλέττης ὑπὸ τῶν συνεπιτρόπων του, καὶ πᾶσα ἡ ἰσχὺς ἦν παρὰ τῷ Κολοκοτρώνη, ὅστις εἶχε τὸν Αὐγουστῖνον ἀπλοῦν ὄργανον καὶ σκιάν.

Τοῦ Κυβερνήτου ὁ νεκρὸς ἦν πομπωδῶς ἐκτεθειμένος εἰς τὰ ἀρχεῖα ὅπου ἕκαστος ἐδύνατο νὰ προσέλθῃ καὶ νὰ τὸν ἀσπασθῇ. Ἀλλ' οἱ ἀντιπολιτευόμενοι, οἵτινες εἶχον παρασύρει καὶ τοὺς πολλούς, οὐ μόνον δὲν προσήρχοντο ἵνα ἐκφράσωσι λύπην καὶ σεβασμὸν πρὸς τὸν μέγαν νεκρόν, ἀλλὰ καὶ οἱ χυδαϊότεροι ἐξυβρίζοντες ὠνόμαζον αὐτὸν βακαλάον, ὡς δῆθεν τάριχον ἀποξηρανθέντα.

Τέλος δ' ἐπεβιβάσθη εἰς πλοῖον τὸ σῶμα μετὰ μεγάλης παρατάξεως, ἣν εἶδα ἀπὸ τῶν παραθύρων τοῦ Ν. Σκούρου, καὶ ἐπέμφθη νὰ κατατεθῇ ἐν Κερκύρᾳ εἰς τὸ οἰκογενειακὸν αὐτοῦ ταφεῖον. Ἐγὼ δὲ καὶ μέχρι τοῦδε ἐνθυμούμενος θλίβομαι διὰ τὴν ἀκηδεῖαν καὶ τὴν κουφότητα μεθ' ἧς πολλοὶ τῶν ἐμπειροτέρων ἐμοῦ ἔβλεπον τὰ τότε συμβάντα, καὶ τινες καὶ ἐπέχαιρον αὐτοῖς, μὴ κατανοοῦντες ὅτι ἦν ἐπ' ἀκμῆς ξυροῦ αὐτῇ τῆς Ἑλλάδος ἡ ὑπαρξίς.

Μία τῶν ἀποφράδων ἐκείνων ἡμερῶν ἦν ἡ τῆς δίκης τοῦ Γεωργίου Μαυρομιχάλη, ἣτις ἔγινεν ἐπὶ τοῦ φρουρίου τοῦ Ἴτς καλέ. Ἄν καλῶς ἐνθυμοῦμαι, ἡ εἴσοδος ἀπῆται εἰδικὴν ἄδειαν, ἣν ὅμως

εὐκόλως ἐγὼ ἔλαβον, καθ' ὅσον, πλὴν ἄλλων, εἶχον καὶ φιλικὰς σχέσεις μετὰ τοῦ τότε καθήκοντα εἰδικοῦ εἰσαγγελέως διαταχθέντος νὰ ἐκτελέσῃ, τοῦ λοχαγοῦ Κωνστ. Ἀξελοῦ.

Τὸ δικαστήριον ἦν, ὡς τὸ τοῦ ἀρχαίου Ἀρείου Πάγου, ἐν ὑπαίθρῳ, ἴσως διὰ τὸν αὐτὸν λόγον, «ἵνα οἱ δικασταὶ μὴ ὁμόστεγοι ὦσι τῷ αὐθέντῃ» (φονεῖ), ὑπαίθρῳ ὅμως κολαζομένῳ ὑπὸ σκηνῆς, διὰ τὴν ἔτι τότε ἐπικρατοῦσαν θερμότητα. Ἐπετράπη δ' ἡ εἴσοδος εἰς τὴν σκηνὴν εἰς ὀλιγίστους κατ' ἐξαίρεσιν, ἐν οἷς ἤμην καὶ ἐγώ. Ἐν τῷ μέσῳ ἦν τράπεζα περὶ ἣν ἐκάθηντο οἱ δικασταί· ἀλλὰ τίνες ἦσαν οὗτοι δὲν ἐνθυμοῦμαι καὶ νομίζω ὅτι οὐδὲ τοὺς ἐγνώριζον.

Μετ' οὐ πολὺ δ' εἰσήχθη ὁ ὑπόδικος, ἀνὴρ ὠραῖος, ὡς πάντες σχεδὸν οἱ Μαυρομιχάλοι, τὴν Ἑλληνικὴν φέρων ἐνδυμασίαν, κάτωχρος δέ, καὶ πεπεισμένος περὶ τῆς ἀναποδράστου τύχης του, ἀλλ' οὐδὲ ταπεινὴν οὐδὲ προπετὴ ἔχων τὴν ἐκφρασιν. Λαβὼν δὲ τότε τὸν λόγον ὁ Ἀξελός, ἀπήγγειλε λόγον οὐχὶ μακρόν, βίαιον δὲ μᾶλλον ἢ εὐγλωττον, καὶ συνεπέραινεν ὅτι ὁ κατηγορούμενος, ὡς πατραλοίας πρέπει νὰ ἐκκοπῇ πρῶτον τὴν χεῖρα, καὶ ἔπειτα νὰ θανατωθῇ. Τοῦ κατηγορουμένου δὲ δικηγόρος ἦν, δὲν ἤξεύρω ἂν ἐκλεχθεὶς ὑπὸ τοῦ δικαστηρίου ἢ ἂν αὐθορμήτως, διότι ἦν ἐκ τῶν ἀντιπολιτευομένων, ὁ Κλονάρης, εἰς τῶν ἐπισημοτέρων νομομαθῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, συμμαθητῆς καὶ φίλος τοῦ ἀποθανόντος ἐξαδέλφου μου Γρηγορίου Σούτσου. Οὗτος, καίτοι συνήθως πολλὴν ἔχων εὐροίαν λόγου, περιωρίσθη τότε εἰς ἐλάχιστα καὶ εἰς ἀσθενέστατα, διότι καὶ οὐδ' ἐδύνατο τὴν δολοφονίαν νὰ δικαιολογήσῃ, οὐδὲ τοῦ ἐπ' αὐτοφώρῳ συλληφθέντος νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν ἀθωότητα, οὐδ' ἐτόλμα, ἐπὶ τοῦ τότε ἐρεθισμοῦ τῶν πνευμάτων, ὡς ἐλαφρυντικὴν περίστασιν νὰ προτείνῃ κακὴν ἐπὶ τῷ φονευθέντος κυβέρνησιν.

Μετὰ τὴν ἀπαγωγὴν λοιπὸν τοῦ ὑποδίκου, τὸ δικαστήριον ὁμοφώνως κατεψήφισεν αὐτοῦ θάνατον, ἀλλὰ θάνατον τῶν πολεμιστῶν διὰ καταπυρροβολισμοῦ, χάριν τῆς ἀνδρείας διαγωγῆς τοῦ Γεωργίου εἰς τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα.

Ταχέως δὲ μετὰ ταῦτα καὶ ἐξετελέσθη ἡ καταδίκη εἰς τὸ πεδῖον τὸ ἐκτεινόμενον ἐκτὸς τῆς πύλης τῆς πόλεως τῆς πρὸς τὴν ξηράν. Τὰ παράθυρα τῆς οἰκίας τοῦ Ὑψηλάντου ἐπέβλεπον ὑπὲρ τὰ τείχη τοῦ φρουρίου ἐπὶ τὸ πεδῖον ἐκεῖνο· καὶ ἐκεῖθεν εἶδον καὶ ἐγὼ τὸ τραγικὸν θέαμα.

Εἶδον τὸν Γεώργιον Μαυρομιχάλην ὅτε ἐν μέσῳ στρατιωτῶν, τῶν μὲν προηγουμένων, τῶν δ' ἐπομένων, κατήρχετο τὴν ἀπέραντον κλίμακα ἀπὸ τῆς κορυφῆς τοῦ Παλαμηδίου. Ὡς δ' ἔφθασεν εἰς τὸ μέσον αὐτῆς, ἔστη, καὶ στραφεὶς πρὸς τὸ ἀπέναντι φρούριον τοῦ Ἄτς-καλέ, ἔκυψε μέχρις ἐδάφους τὴν κεφαλὴν, διότι εἰς ἐν παράθυρον αὐτοῦ ἴστατο ὁ γέρων ἡγεμὼν τῆς Μάνης, ὅστις καὶ αὐτὸς ὡς ὑποπτος ἐκεῖ ἐκρατεῖτο, καὶ ἔβλεπε τὸν υἱὸν του ἀγόμενον εἰς τὸν θάνατον! Τὸ θέαμα ἦν τῷ ὄντι σπαραξικάρδιον ὥστε νὰ κινήσῃ καὶ τοὺς τραχυτέρους εἰς ἔλεον.

Καταβάς δ' εἰς τὸ εὐρὺ πεδῖον τὸ ἐκτὸς τῆς πύλης, περίξ πᾶν κατεχόμενον ὑπὸ παρατεταγμένων στρατευμάτων, ἔστη εἰς τὸ κέντρον αὐτοῦ, καὶ παρεκάλεσε νὰ μὴ τῷ δέσωσι τοὺς ὀφθαλμούς, καί, ὡς μετὰ ταῦτα ἤκουσα, νὰ τὸν σκοπεύσωσιν εἰς τὴν καρδίαν. Τότε εἶδον προβάντα οὐλαμὸν ἐξ ἐννέα ἀνδρῶν· ὁ ἀξιωματικὸς ἔδωκε τὰ προστάγματα, διέταξε πῦρ! καὶ ἅμα ἠκούσθη ὁ καταपुरοβολισμός, στραφεὶς δὲ περὶ ἑαυτὸν ὁ Μαυρομιχάλης, ἔπεν σεν ἅπνους, ἐπτά φέρων εἰς τὸ στήθος καιρίας πληγὰς· τότε δὲ στρέψας τοὺς ὀφθαλμούς, εἶδον δάκρυ καταρρέον εἰς τὴν ἰσχνὴν παρειάν τοῦ παρ' ἐμοὶ ἀφώνως ἰσταμένου Ὑψηλάντου.

Πανταχοῦ ἐπεκράτει κατήφεια, καὶ φόβος, καὶ ἀμφιβολία περὶ τοῦ μέλλοντος. Ἡ ἀναρχία ἦν ἐπὶ θύραις. Ἡ τὸν δολοφονηθέντα Κυβερνήτην ἀντικαταστήσασα ἀρχὴ ἦν ὅλως προσωρινή, καὶ παντὸς κύρους ἐστερημένη. Ἡ μόνη τότε ὑφισταμένη νόμιμος ἐξουσία ἦν ἡ ἐθνοσυνέλευσις, ἥτις συγκληθεῖσα ἤδη ὑπὸ τοῦ Κυβερνήτου, εἶχεν ἀρχίσει τὰς συνεδριάσεις της ἐν Ἀργεῖ. Αὕτη ἦν τότε ἡ μόνη καταφυγή, καὶ συνῆλθε κατεπειγόντως ἵνα προνοήσῃ περὶ τῶν πρὸς σωτηρίαν. Τὰ πάντων προῦργιαίτατον ἦν νὰ ἐγκατα-

στήση Κυβέρνησιν ἔχουσιν νόμιμον τὴν ἀφειτηρίαν, καὶ ἐπομένως ἐπιβαλλομένην εἰς παντὸς τοῦ ἔθνους τὴν ὑποταγὴν. Ἄλλ' ἀπὸ τῶν πρώτων συνεδριάσεων αὐτῆς ἐπεφάνη ἀμέσως ὁ κακὸς θαίμων τῆς Ἑλλάδος, ἡ ἔρις, ἥς τὴν μανίαν συνεδαύλιζον, ὡς ἐνομιζέτο, καὶ ξέναι ἐνέργειαι. Καίτοι φονευθέντος τοῦ Κυβερνήτου, διέμενεν ὅμως ἡ κυβερνητικὴ μερίς ἰσχυρὰ εἰσέτι, διότι διετήρει πᾶσαν τὴν διοίκησιν εἰς χεῖράς της, καὶ ἐπέκειτο ἀπειλητικῶς ἐπὶ τῶν ὑπόπτων συνενοχῆς εἰς τὸ στυγερὸν ἔγκλημα. Ἄλλ' εἴτε διότι αἱ τρεῖς μεγάλαι δυνάμεις, αἱ διέπυσαι τότε τὴν τύχην τῆς Εὐρώπης, ἡμφισβήτουν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῆς Ἑλλάδος τὴν ὑπεροχὴν ἐπὶ τῆς ἀνατολῆς, εἴτε διότι οἱ ἀντιπρόσωποι αὐτῶν ἀντηγωνίζοντο ἐξ ἰδίας φιλοδοξίας τίς νὰ φανῇ ἐπικρατέστερος, τὴν κυβερνητικὴν μερίδα τὴν συμπαθοῦσαν πρὸς τὴν Ῥωσσίαν, καὶ ὑπὸ τῆς Ῥωσσικῆς πρεσβείας προστατευομένην, ἀπετάττοντο αἱ δύο ἄλλαι φατρίαι, αἱ φέρουσαι τὴν ἐπὶ κλησιν ἀγγλικῆς καὶ γαλλικῆς, συνδυσθεῖσαι τότε εἰς μίαν.

Ἰδίως δ' ἐκορυφώθη ἡ διχόνοια ὅτε ἐπέστη ἡ ὥρα τῆς ἐκλογῆς μονίμου διοικητικῆς ἐπιτροπῆς, ἣν καὶ οἱ μὲν καὶ οἱ δὲ ᾗθελον ἐξ ἰδίων ὀπαδῶν νὰ καταρτίσωσι· οἱ δ' καὶ ἡ συνέλευσις ἐσχίσθη δίχα, καὶ ἡ ἀντικυβερνητικὴ μερίς, ἥτις καὶ συνταγματικὴ ἐκλήθη, διότι ὡς πρόφασιν τῆς ἀντιπολιτεύσεως αὐτῆς ἐπρότεινε τὴν ἀξίωσιν τοῦ νὰ κυβερνηθῇ ἡ Ἑλλάς διὰ συντάγματος ὁμοίου πρὸς τὸ Ἀγγλικόν, ἐψήφισε κυβέρνησιν τριμελῆ, συγκειμένην ἐκ τοῦ Γ. Κουντουριώτου, τοῦ Κωλέττου καὶ τοῦ Ζαΐμη, οἱ τούτων δ' ἀντίπαλοι, ἀποτελοῦντες τὴν πλειονοψηφίαν, ἐξελέξαντο αὐθις πρόεδρον τὸν ἀδελφὸν τοῦ Κυβερνήτου, Αὐγουστῖνον, καίτοι ἀνεγνωρισμένως ἀνίκανον. Ἐκ τοῦ ὀωματίου μου, ἐν ᾧ εἰργαζόμην, ἤκουσα θριαμβευτικούς πυροβολισμούς, τοὺς τῆς εἰσελάσεως τοῦ νέου Κυβερνήτου εἰς Ναύπλιον. Ἄλλ' εἰς τὰ ὦτά μου, ἢ μᾶλλον εἰς τὴν καρδίαν μου ἤχησαν ὡς προάγγελοι νέων ὀλεθρίων ἀγώνων διὰ τὴν μόλις σωθεῖσαν Ἑλλάδα.

Καὶ τῷ ὄντι πολλαὶ δὲν παρῆλθον ἡμέραι, καὶ μετὰ συνοχῆς

καρδίας ἔβλεπον ἐκ τῶν παραθύρων μου, ἐξ ὧν ἡ θεὰ ἐξετείνετο ἐπὶ πᾶν τὸ Ἀργολικὸν πεδῖον, τὸν καπνὸν καὶ τὸ πῦρ ἀδελφοκτόνων πυρεθόλων εἰς τὰς ὁδοὺς τοῦ Ἄργους.

Τέλος οἱ πληρεξούσιοι τῆς ἀντιπολιτεύσεως, οἱ ἑαυτοὺς ἀποκαλοῦντες συνταγματικούς, ἀποσπασθέντες ἀπὸ τῶν λοιπῶν, ἀπῆλθον ἐξ Ἄργους, ἐπὶ κεφαλῆς ἔχοντες τὸν Κωλέττην, τὸ μόνον διαθέσιμον μέλος τῆς ὑπ' αὐτῶν ἐκλεχθείσης διοικητικῆς ἐπιτροπῆς, διότι ἐκ τῶν ἄλλων δύο, ὁ μὲν Κουντούριώτης ἔμεινεν ἐν Ὑδρᾷ, ὁ δὲ Ζαίμης, ἐπαμφοτερίζων, δὲν ἠθέλησε νὰ μακρυνθῇ τοῦ Ἄργους. Ὁπλαρχηγὸν δ' ἀνώτατον εἶχον τὸν Γρίβαν, καὶ ἀπῆλθον εἰς Μέγαρα νὰ συστήσωσιν ἄλλην κυβέρνησιν, ὥστε ἡ Ἑλλὰς εἶχεν οὕτω δυαρχίαν, μὴ πολὺ ἀπέχουσαν τῆς ἀναρχίας.

Ὅτε ἄλλοτε εἶχον ἀναγνώσει ἐν Πλουτάρχῳ τὸ δόγμα τοῦ Σόλωνος, ὅτι ἐν διχοστασίαις τῶν πόλεων ἕκαστος πολίτης ὤφειλε νὰ κηρυχθῇ ὑπὲρ μιᾶς τῶν μερίδων, δὲν ἐνόουν τὴν ἀπαίτησιν ταύτην, καὶ ἐσκεπτόμην κατ' ἐμαυτὸν ὅτι ὁ πατριωτικώτερον φρονῶν πρέπει νὰ οἰκτείρῃ τὰς διαιρέσεις, καὶ ν' ἀπέχῃ ἀμφοτέρων τῶν φατριῶν· ἀλλὰ τότε, εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν αὐτὸς εὑρεθείς, ἔπραξα ὡς ἀπῆτει ὁ Σόλων, καὶ ἐνόησα κατὰ πρῶτον ὅτι δικαίως ὡς ἀδιαφορία πρὸς τῆς πατρίδος τὴν τύχην θὰ ἐθεωρεῖτο ἡ ἀποχὴ ἀπ' ἀμφοτέρων τῶν οἷων δῆποτε, καλῶν ἢ κακῶν ὁδῶν, αἵτινες ἡνοίγοντο ἐμπρὸς αὐτῆς. Ὅτε ἔζη ὁ Κυβερνήτης, ἐν αὐτῷ ἔβλεπον τὴν ἐλπίδα τῆς τάξεως καὶ τῆς ὀργανώσεως, ἧς ἡ Ἑλλὰς εἶχε πρωτίστην ἀνάγκην. Μετὰ τὸν θάνατον ὅμως αὐτοῦ οὐδένα διέκρινον μεταξὺ τῶν ὁπαδῶν τοῦ ἱκανὸν νὰ τὸν ἀντικαταστήσῃ, καὶ αἱ προσπάθειαι τῶν κατ' ἐκείνας τὰς περιστάσεις ἀγωνιζομένων ὑπὲρ διατηρήσεως τῆς ἐξουσίας μοι ἐφαίνοντο ὡς ὑπαγορεύσεις ταπεινῆς φιλοδοξίας, εἰς ἣν ἐθουσιάζοντο τὰ ἀνώτατα τοῦ ἔθνους συμφέροντα· εἰς τὴν ἀντίπαλον δὲ μερίδα ἔβλεπον καὶ τεταγμένους τοὺς ἐνδοξότερους καὶ ἱκανωτέρους τῶν τότε ἀνδρῶν τῆς Ἑλλάδος, πρεσβεύοντας ἀρχὰς ὅπως δῆποτε εὐγενεστέρας. Καὶ ἤρχισα δυσανασχετῶν τότε πρὸς τὴν διαμονὴν ἐν Ναυπλίῳ, ἐνθα βαρὺς, ὑπο-

πτος καὶ φιλέκδικος ἐπεκράθητο, τότε πλέον, ὥς ἦν ἐπόμενον, ὁ δεσποτισμὸς καὶ τὰ πάντα ἦσαν πλήρη ὑποψιῶν καὶ διαβολῶν. Εἶχον δὲ καὶ πολλὴν τὴν ἐπιθυμίαν νὰ μεταβῶ ὅπου ἐφρόνουν ὅτι οἱ ἀγνότεροι πατριῶται ὑπηρέτουν τὰ ὑγιέστερα τῆς πατρίδος συμφέροντα. Ἀφ' οὗ ὁ Κυβερνήτης, ὃν ἐθεώρουν ὡς ἄγκυραν τῆς εὐνομίας καὶ τάξεως, ἐξέλιπεν, ἔβλεπον τὴν Ἑλλάδα διεσπασμένην εἰς δύο ἀντίπαλα κόμματα· καὶ τὸ συνταγματικὸν ἦν δι' ἐμὲ τὸ πατριωτικώτερον καὶ εἰς τὰ αἰσθήματά μου μᾶλλον ἀνταποκρινόμενον, καὶ εἰς αὐτὸ ἤθελον νὰ προσφέρω τὰς ὑπηρεσίας μου. Καὶ ὁ πατήρ μου δέ, οὗ ὁ πατριωτισμὸς οὐχ ἦττον ἐξανίστατο πρὸς ὅσα ἔβλεπεν, ἀπεφάσισε νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ Ναύπλιον καὶ μεταβῇ εἰς Ἀθήνας, εἰς ἐπίσκεψιν τῶν νέων κτημάτων του.

Ἄλλ' εὐκόλος δὲν ἦτο τότε οὐδ' αὐτὴ ἡ ἄδεια τῆς ἀναχωρήσεως, οὐδ' ἡ χορηγία διαβατηρίου ἀπαραιτήτως ἀπαιτουμένου μετ' ἐγγυήσεως ὅτι δὲν θέλει γίνεαι αὐτοῦ κατὰχρησις, δηλαδὴ ὅτι δὲν θέλει χρησιμεύσει εἰς μετάβασιν παρὰ τοῖς ἀντιπάλοις. Ταύτην ἐχορήγησεν εἰς ἡμᾶς ὁ κ. Βασίλειος Χριστακόπουλος, ὅστις ἔχαιρε τὰ πιστὰ παρὰ τῇ Κυβερνήσει, καίτοι λάθρα φρονῶν τὰ τῶν συνταγματικῶν, συγγενῆς δ' ὢν τοῦ Ἀναγνώστου Δηλιγιάννη ἐπίσης ὑπὲρ αὐτῶν συμπαθοῦντος.

Ἦν δὲ τότε ἐν Ναυπλίῳ, Γερουσιαστοῦ θέσιν κατέχων, ὁ Ῥήγας Παλαμίδης, ὅστις, καίτοι ὑπηρετῶν ὑπὸ τὴν Κυβέρνησιν τοῦ Καποδιστρίου, δὲν ἐδίσταζε καὶ ν' ἀλληλογραφῇ συγχρόνως μετὰ τῶν ἐν Μεγάροις. Οὗτος, γράψας ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Κωλέττην, μοὶ ἐζήτησεν ἐν Γαλλικὸν γεωγραφικὸν λεξικὸν ὃ εἶδε παρ' ἐμοί, καὶ χωρίσας τὸ δέριμα τοῦ περικαλύμματός, παρενεῖρεν αὐτὴν μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ ναστοχάρτου, καὶ ἔπειτα ἐπεκόλλησε πάλιν τὸ δέριμα. Διὰ τοιούτου τεχνάσματος ἀσφαλῶς ἀποκρύψας αὐτήν, μοὶ τὴν ἔδωκεν ἵνα τὴν φέρω εἰς τὸν Κωλέττην.

Οὕτως ἀπήλθομεν ἑφιπποι, ὁ πατήρ μου, ἐγώ, καὶ ὁ ὑπηρέτης ἡμῶν Νικολῆς.